

**Uputstvo za program Kasa
(verzija 3.4.99.188)**

Sadržaj

UVOD.....	4
INSTALACIJA.....	4
INSTALACIJA ZA RAD U MREŽI.....	5
NADOGRADNJA PROGRAMA NA NOVIJU VERZIJU	6
POKRETANJE PROGRAMA.....	6
LICENCIRANJE PROGRAMA	7
UNOS I IZMJENA KORISNIKA	7
PODEŠAVANJE RADA PROGRAMA.....	8
ŠTAMPANJE	8
KODOVI ZA PRINTER.....	9
FORMATI ZA ŠTAMPU	10
DISPLEJ ZA KUPCA.....	10
RAČUN	11
OSTALO.....	13
PODACI ZA OZNAKU RAČUNA	15
ŠTAMPANJE – POSEBNO.....	16
FISKALNI PRINTER.....	16
AUTOMATSKE RADNJE	16
PREČICE	19
EKTRAN NA DODIR (TOUCHSCREEN).....	21
NOVI EKTRAN NA DODIR	22
TRGOVAČKA VAGA	23
SUBVENCije	24
SERVER	24
WEB SHOP	24
SISTEM	24
BACKUP	24
FIRMA	25
UNOS PODATAKA.....	25
GRUPE ARTIKALA.....	25
TARIFNI BROJEVI.....	25
JEDINICE MJERE.....	26
ARTIKLI	26
ZAMJENSKI ARTIKLI	29
VEZANI ARTIKLI	29
NAJAM	29
PARTNERI.....	30
GRUPE RAČUNA.....	30
GRUPE ULAZNIH RAČUNA.....	30
POPUSTI I CIJENE	30
NAČINI PLAĆANJA	31
STOLOVI.....	31
DODATNI PODACI ZA RAČUN	32
ULAZ ROBE	32

BRZA PRETRAGA ARTIKALA	34
NARUDŽBE	34
PRODAJA	34
IZDAVANJE RAČUNA.....	34
BRZA PRETRAGA ARTIKALA	37
STAVLJANJE RAČUNA U PRIPREMU	38
STORNO RAČUN.....	38
PREDRAČUN, INTERNI RAČUN, OTPREMNICA	38
MEĐURAČUN.....	39
PRIVREMENI RAČUN	40
ŠTAMPANJE PRIPREME.....	40
RAD SA STOLOVIMA U RESTORANU	40
SUBVENCIONISANA PRODAJA	40
DODATNI PODACI ZA RAČUN	41
PREGLED RAČUNA	41
PROMJENA KOLIČINE	42
EKRAN NA DODIR (TOUCH SCREEN).....	42
PODEŠAVANJE TOUCH SCREEN PROZORA.....	43
NOVI EKRAN NA DODIR.....	49
STILOVI.....	49
SLOJEVI.....	51
SQL PODACI.....	52
TRGOVAČKE VAGE	52
ČITANJE TEŽINE	52
SLANJE PODATAKA NA SAMOUSLUŽNE VAGE	53
BIRANJE KUPCA OČITAVANJEM KARTICE	53
NIVELACIJA.....	54
INVENTURA	54
ZAOKRUŽIVANJE IZNOSA	55
TRAŽENJE ARTIKLA.....	56
TRAŽENJE RAČUNA I ULAZA.....	56
PREGLED DOKUMENATA NA EKRANU	57
POS PREGLED	57
A4 PREGLED	57
PODEŠAVANJE IZGLEDA ŠTAMPE	57
REZERVNA KOPIJA (BACKUP).....	60
IZVJEŠTAJI	60
IZLAZ ROBE	61
KRETANJE ROBE	61
LISTA RAČUNA	62
LISTA ULAZA.....	62
SQL IZVJEŠTAJI.....	62
BAR KODOVI SA PODATKOM O KOLIČINI	62

ŠTAMPANJE CIJENA	63
DODATNI PODACI ZA RAČUN	63
LADICA ZA NOVAC.....	64
ODJAVA KORISNIKA.....	64
TRAKA SA SLIČICAMA.....	64
TABELE	64
DIREKTNNA IZMJENA PODATAKA	65
PRELAZAK U NAREDNU GODINU	66
PROVJERA PODATAKA	66
FISKALIZACIJA U FEDERACIJI BIH.....	67
PRIJE NEGO ŠTO SE POČNE PRODAVATI.....	69
GREŠKE KOD RADA SA FISKALNIM PRINTEROM	70
REKLAMIRANI RAČUN	71
IZGLED FISKALNOG RAČUNA	71
GRUPISANJE RAČUNA	71
DODATNE KOMANDE ZA FISKALNI PRINTER	71
POSEBNE INFORMACIJE I PODEŠAVANJA ZA FISKALNE PRINTERE.....	72
<i>E-Link.....</i>	72
<i>Tring (XML)</i>	72
<i>Tring (COM).....</i>	72
<i>FPrint Win.....</i>	72
<i>Tremol</i>	72
<i>HCP Fiscal.....</i>	73
<i>F-Link.....</i>	73
<i>Fiskal.....</i>	73
<i>IDriver</i>	73
<i>FisLINK.....</i>	74
<i>F-IPOS.....</i>	74
<i>FisCTT.....</i>	74
FISKALIZACIJA U HRVATSKOJ.....	74
FISKALIZACIJA U REPUBLICI SRPSKOJ.....	76
WEB SHOP	77
SERVER	78
PODEŠAVANJA.....	78
WEBKONOBAR.....	78
<i>Način rada.....</i>	79
<i>Podešavanje programa.....</i>	79
<i>Podešavanje uređaja</i>	80
<i>Naručivanje</i>	81
WEBSQL	82
DODACI	84
SQL VARIJABLE	84
KODOVI ZA POS PRINTERE (ESC/POS)	84

Uvod

Postupci koji će biti korišteni u uputstvu:

- Kliknuti mišem na nešto znači da treba pokazivač miša (strelica) dovesti na željeno mjesto, pritisnuti pa pustiti lijevo dugme miša.
- Kliknuti desnim dugmetom znači da treba pokazivač miša (strelica) dovesti na željeno mjesto, pritisnuti pa pustiti desno dugme miša.
- Izabrati **Rad->Prodaja** znači da treba kliknuti na meniju prozora na '**Rad**' a zatim na podmeniju ponovo kliknuti na '**Prodaja**'. Ovo se može uraditi i preko tastature tako da se pritisne i pusti **ALT** i biće označena prva stavka na meniju. Tasterima **LIJEVO** i **DESNO** se pomjeri na '**Rad**', pritisne **ENTER** a zatim se tasterima **GORE** i **DOLE** označi '**Prodaja**' i pritisne **ENTER**.
- Pritisnuti dugme **Potvrdi** znači da treba kliknuti na dugme na kome piše '**Potvrdi**'. Umjesto ovoga može se pritiskati taster **TAB** dok dugme ne bude označeno i pritisnuti **ENTER**.
- Pritisnuti taster **ESC** znači da treba pritisnuti na dugme na tastaturi na kome piše '**ESC**'.
- Pritisnuti **ALT+I** znači da treba pritisnuti taster **ALT**, držati ga pritisnutim a zatim pritisnuti i pustiti taster **I** te pustiti **ALT**.
- Uključiti neku opciju znači da treba kliknuti na kružić ili kvadratić ispred teksta tako da kružić ili kvadratić nisu prazni.
- Zatvoriti prozor znači kliknuti na **X** u gornjem desnom uglu prozora.
- Na svim mjestima u programu gdje treba unijeti podatak u više polja, između polja se može prebacivati tasterima **GORE** i **DOLE**, tasterima **TAB** i **SHIFT+TAB** ili tasterom **ENTER**. Znači u prvo polje se unese podatak, pritisne se taster **DOLE** i kursor će se prebaciti u sljedeće polje za unos.

Instalacija

Program se instalira pokretanjem instalacionog fajla koji ima naziv KasaSetup.exe. Koraci kod instalacije su sljedeći:

- Biranje jezika na kojem će se instalacija nastaviti. Ovo nije vezano za jezik u samom programu nego samo na proces instalacije. Treba izabrati željeni jezik i pritisnuti **Ok**. Ostatak uputstva je pisan pod pretpostavkom da je izabran engleski jezik.
- Odabir vrste instalacije. Ovdje se bira šta će se instalirati:
 - Application je program Kasa i potrebno ja uključiti ako se instalacija radi na računaru gdje je potreban program
 - Firebird server je server za bazu podataka i potrebno ga je instalirati ako se želi mrežni rad, odnosno ako će se na računaru nalaziti baza podataka kojoj će se pristupati sa drugih računara. Ovdje je moguće odabrati jedan od tri načina instalacije servera:
 - Silent install – server se instalira bez ikakvih pitanja, kreira se standardna lozinka za SYSDBA usera za pristup serveru koja se može vidjeti na kraju instalacije.
 - Ask password for SYSDBA user – bit će potrebno unijeti lozinku za SYSDBA usera za pristup serveru.

- Full GUI – pokrenut će se standardna instalacija Firebird servera i ovo je za napredne korisnike koji imaju neke specifične potrebe vezano za Firebird server
- Odabir lokacija gdje će se program instalirati, dovoljno je samo pritisnuti **Next**.
- Odabir naziva foldera u Start meniju, dovoljno je pritisnuti **Next**.
- Odabir da li da se kreira prečica na desktopu, preporuka je da kreiranje bude uključeno, za dalje se pritisne **Next**.
- Pokretanje instalacije pritiskom na **Install**.
- Sačekati da se program instalira te pritisnuti **Finish**. Ako se želi, može se odmah pokrenuti program tako da se uključi opcija **Launch Kasa**.

Nakon instalacije biti će kreirane ikone za pokretanje programa na desktopu i u Start meniju.

Kod prvog pokretanja program će upozoriti da ne postoji baza podataka i pitati šta da radi. Potrebno je odabrati opciju **Kreiranje lokalne baze**.

Instalacija za rad u mreži

- Na računaru na kojem će se nalaziti baza podataka instalirati Firebird server (taj računar će se u daljem tekstu zvati server).
- Na ostalim računarima instalirati samo program Kasa.
- Pokrenuti program na serveru.
- Program će upozoriti da ne postoji baza podataka i pitati šta da radi. Odabrati opciju **Kreiranje lokalne baze**. Program će kreirati bazu podataka.
- Iz menija odabrati **Podešavanje -> Baza podataka -> Server**.
- Odabrati stranu **Registracija baze**.
- Pritisnuti **Registracija aktivne baze**.
- Kao naziv za spajanje unijeti "kasa".
- Program će ponuditi unos podataka za konekciju na upravo kreiranu bazu. Unijeti prema sljedećem:
 - **Opis** - unijeti bilo šta, na primjer "Kasa".
 - **Server** – već je uneseno "localhost".
 - **Port** – već je unesen port 3050, što je standardni port za Firebird server.
 - **Database** – već je uneseno "kasa" a to je naziv unesen prilikom registracije baze.
 - **Username** - unijeti SYSDBA.
 - **Password** - unijeti lozinku za SYSDBA korisnika onako kako je određena prilikom instalacije Firebird servera.
 - **Kasa** – broj kase, svi računari koji se spajaju moraju imati različit broj kase. Tehnički broj kase može biti jednak na više računara ali istovremeno ne mogu biti spojeni na bazu.
 - **Active** – već je uključeno i tako treba da ostane.
- Pritisnuti **Ok**.

- Izabrati **Podešavanje -> Baza podataka -> Disconnect**. Program bi trebalo da se ponovo pokrene i spoji na Firebird server koristeći podatke unesene u prethodnim koracima.
- Na ostalim računarima, prilikom prvog pokretanja odabrati **Podešavanje konekcije na bazu**. Program će prikazati prozor za upravljanje konekcijama. Odabrati **Unos** i unijeti podatke kao i na serveru, osim sljedećih polja:
 - **Server** – unijeti IP adresu servera
 - **Kasa** – unijeti broj kase različit od već unesenih na drugim računarima
- Pritisnuti **Ok**.
- Zatvoriti prozor.
- Program će se pokrenuti koristeći podatke unesene u prethodnom koraku.

Ako program javi grešku da se ne može spojiti na bazu, potrebno je provjeriti:

- Da li su podaci ispravno uneseni.
- Je li ispravna IP adresa servera.
- Je li na serveru aktivan Firewall koji sprečava pristup sa drugih računara. Prvo je potrebno potpuno isključiti Firewall te ako se ustanovi da jeste Firewall pravio problem, podesiti ga u skladu sa potrebama.

Nadogradnja programa na noviju verziju

Nadogradnja programa se radi jednostavno pokretanjem instalacije nove verzije programa. Ako je ranije instairan Firebird server, nije ga potrebno opet instairati prilikom nadogradnje programa.

Pokretanje programa

Program se pokreće dvostrukim klikom na ikonu programa na desktopu ili klikom na ikonu programa u Start meniju. Pokretanje preko ikone u Start meniju vršimo tako da kliknemo na **Start** zatim na **All Programs** zatim na **Kasa PDV** i ponovo na **Kasa PDV**.

Nakon prvog pokretanja programa potrebno je uraditi sljedeće:

- **Licenciranje programa** – licenciranje programa je potrebna da bi program ispravno radio. Nelicenciran program je namijenjen za testiranje i potpuno je funkcionalan osim što nije moguće raditi račune. Sve ostale funkcije su omogućene tako da se program može detaljno testirati. U toku testiranja mogu se slobodno unijeti svi podaci potrebni za rad jer se licenciranjem programa normalno nastavlja raditi. U svrhe testiranja se može dobiti privremena licenca. Postupak licenciranja je objašnjen u dijelu *Licenciranje programa* na strani 7. Ukoliko se program želi samo testirati, može se preskočiti ovaj korak.
- **Unos korisnika koji će raditi sa programom** – u program se može unijeti više korisnika koji će raditi sa programom. Svakom korisniku se mogu odrediti prava pristupa odnosno odrediti šta može raditi u programu a šta ne. Za svakog korisnika se može odrediti i lozinka za pristup tako da se niko ne može prijaviti pod imenom nekog korisnika ako ne zna lozinku. Tako se recimo može podesiti da jedan broj korisnika mogu samo izdavati račune i ništa više. Uputstvo za unos korisnika je u dijelu *Unos i izmjena korisnika* na strani 7.

- **Podešavanje programa** – program ima veliki broj podešavanja kojima se može program prilagoditi da radi onako kako korisniku odgovara. Nakon instalacije programa obavezno pregledati sve opcije koje se mogu podesiti i tek nakon toga nastaviti sa radom. Više o podešavanju u dijelu *Podešavanje rada programa* na strani 8.
- **Podešavanje opcija za rad sa fiskalnim printerom** – ukoliko se program koristi sa fiskalnim printerom, obavezno je potrebno podesiti opcije vezane za fiskalni printer. Ovo je pojašnjeno u dijelu **Error! Reference source not found.** na strani **Error! Bookmark not defined.**
- **Unos podataka u program** – u program je potrebno unijeti podatke o robi ili uslugama za koje će se izdavati računi. U programu se i roba i usluge zovu artikli ali se za svaki artikal može odrediti da li je to roba ili usluga. Više o ovome u dijelu *Unos podataka* na strani 25.

Licenciranje programa

Da bi radio, program mora biti licenciran. Ukoliko program nije licenciran, sve će funkcionisati izuzev štampanja računa. Unos licence se vrši izborom **Podešavanje->Licenciranje**.

Podatak iz polja **Computer ID** se zajedno sa nazivom radnje dostavlja izdavaocu licence i služi za dobijanje licencnog koda. Taj kod treba unijeti u polje **Licenca** a datum važenja licence unijeti u polje **Vrijedi do**.

U lijevom dijelu program prikazuje QR kod koji se može koristiti za brže dobijanje licence. Moguće je prikazati različite QR kodove koji se mogu očitati pomoću telefona. Pritiskom na dugme u donjem desnom uglu pojavljuje se meni gdje se bira prikaz koda. Moguće je izabrati jednu od sljedećih opcija:

- **Computer ID** – QR kod sadrži samo podatak Computer ID. Može se koristiti da se brže pošalje podatak te da se ne kuca ručno.
- **Privremena licenca** – Prikazuje se adresa za dobijanje privremene licence.
- **Produženje licence** – Prikazuje se adresa za produženje licence. Ovaj podatak je koristan distributerima koji imaju ovlaštenje za kreiranje licenci.

Ukoliko se ima pristup internetu licenca se može preuzeti automatski.

Preuzimanje licence – program će kontaktirati server za izdavanje licenci i preuzeti postojeću licencu za računar.

Privremena licenca – program će od servera za izdavanje licenci tražiti privremenu licencu.

Spremanje podataka se radi izborom **Potvrdi** a nakon promjene podataka o licenci potrebno je zatvoriti i ponovo pokrenuti program.

Unos i izmjena korisnika

Korisnike unosimo ili mijenjamo podatke o korisnicima izborom menija **Podaci->Korisnici**. Pojavit će se prozor sa listom korisnika. Kod unosa ili izmjene korisnika prikazuje se prozor sa sljedećim stranicama:

Podaci – Unose se naziv i lozinka korisnika. Lozinka se unosi dva puta radi sigurnosti. Lozinka nije obavezna ali u slučaju da nije unesena svako se može prijaviti kao taj korisnik.

Podaci za fiskalni – Unose se potrebni podaci za rad sa fiskalnim printerom. Provjeriti u dokumentaciji fiskalnog printera kako se operateri unose u fiskalni printer ili koji su podrazumijevani (default) podaci.

Prava – Određuje se šta je korisniku dozvoljeno da radi u programu.

Ostalo – Ovdje se može podesiti koji format za Touch Screen će koristiti korisnik. Ukoliko se podesi broj nula, korisnik će koristiti format koji je podešen u opcijama programa.

Podešavanje rada programa

Rad programa se podešava izborom menija **Podešavanje->Opcije programa**. Postoji veliki broj opcija kojime se podešava rad programa.

Štampanje

Štampač POS – Određuje se koji je štampač POS (štampač sa koji štampa na usku traku). Ako se ostavi prazno program će štampati na onaj štampač koji je u Windowsima podešen kao glavni (Default). Ova opcija se koristi ako je instalirano više štampača (na primjer mali POS štampač i obični štampač koji štampa na A4).

Štampač A4 – Određuje se koji je štampač koji štampa na obični papir. Ako se ostavi prazno program će štampati na onaj štampač koji je u Windowsima podešen kao glavni (Default). Ako se želi iz programa štampati i na POS i na obični štampač, jasno je da obje opcije ne mogu ostati prazne jer će u tom slučaju program sve štampati na onaj štampač koji je Windowsima podešen kao Default.

Štampanje na ekran – Određuje se da li će se dokumenti koji se štampaju (račun ili izvještaj) štampati na štampač ili će biti prikazivani na ekran. Ako je podešeno da se prikazuje na ekran, nakon prikaza na ekranu ponovo ih je moguće štampati na štampač. Moguće je podesiti da se računi štampaju direktno na štampač a izvještaji na ekran tako da se izvještaj može pregledati i onda ga štampati.

POS štampač podržava slova sa kvakicama - Podešava se da li će program štampati slova "ščćđž" ili će umjesto njih štampati ekvivalente "scdz". Ova opcija pomaže ako štampač nema mogućnosti štampanja slova sa kvakicama nego umjesto njih štampa neke nerazumljive znake. Znači da se u programu trebaju unositi slova sa kvakicama iako ih štampač ne podržava a ovom opcijom podesiti da se umjesto njih štampaju njihovi ekvivalenti.

Prazne linije na kraju štampe – Broj linija za koliko će se papir pomjeriti nakon štampanja. POS štampači nakon štampanja papir zaustavljaju odmah tako da je nemoguće otcijepiti papir bez ručnog pomijeranja papira a da se ne ošteti ispis. Eksperimentalno treba utvrditi koliko je potrebno pa da program izbaci papir dovoljno da se može otcijepiti. To se radi tako da se ovdje unese neki broj (obično od 1 do 7), odštampa nešto (to može biti izvještaj o prometu) i vidi da li se papir pomjerio dovoljno da se može otcijepiti. Ako se papir nije pomjerio dovoljno, poveća se broj a ako se pomjerio previše, smanji se broj i pokuša ponovo.

Pauza između linija – Može pomoći kod nekih serijskih štampača ako se primijeti da štampač ne štampa ispravno račun (prekine štampanje ili se izgube slova). Ostaviti na nuli ako nema problema prilikom štampanja.

Broj primjeraka na POS – Koliko će primjeraka biti štampan dokument koji se štampa na POS štampaču. Ako se ovdje unese broj veći od 1, prilikom bilo koje štampe na POS, štampat će se izabrani broj primjeraka.

Samo račun – Broj primjeraka na POS vrijedi samo za štampanje računa dok se ostali dokumenti štampaju u jednom primjerku.

Broj primjeraka na A4 – Koliko će primjeraka biti štampan dokument koji se štampa na A4 papiru. Ako ovdje unesemo broj veći od 1, prilikom bilo koje štampe na A4, štampat će se izabrani broj primjeraka.

Samo račun – Broj primjeraka na A4 vrijedi samo za štampanje računa dok se ostali dokumenti štampaju u jednom primjerku.

Broj linija za štampanje odjednom – Ovdje se može podesiti da program štampa određeni broj linija, napravi pauzu a zatim nastavi štampanje. Ovime se mogu riješiti neki problemi koji se dešavaju zbog grešaka u serijskoj komunikaciji između računara i printera kada printer ne može da ispiše račun sa većim brojem stavki ili bilo koji dokument koji ima veliki broj linija. Ako se unese 0 (nula) program neće praviti pauzu.

Margine kod štampanja na A4 – Program za štampanje koristi dio papira između lijeve i desne i između gornje i donje margine. Margine su standardno podešene na 20 milimetara.

Prikazati broj strane... – Program će kod dokumenta na A4 koji ima više od jedne strane u donjem desnom uglu prikazati broj strane i ukupan broj strana dokumenta.

Kodovi za printer

Ovdje se unose kodovi potrebni za ispravan rad štampača. Program prilikom instalacije unosi standardne kodove koji se najčešće koriste. Ukoliko postojeći kodovi ne odgovaraju štampaču koji imamo, potrebno je u dokumentaciji štampača pronaći kodove i unijeti ih u program. Kodovi za podebljana slova i kodovi za crvena slova se ne moraju unositi ako se ne želi štampati ovakva slova.

Kodovi za štampanje EAN (barkod) kodova se koriste ako se želi da štampač štampa EAN kodovi koristeći ugrađeni mehanizam za štampanje tih kodova.

Štampati EAN kao sliku – Ako je uključeno, program će generisati sliku EAN koda i takvu je štampati na štampač.

Način štampanja slike – postoji nekoliko načina štampanja slike na POS printeru. Metodom pokušaja potrebno utvrditi koji način radi na konkretnom printeru.

Širina papira – širina koju POS printer štampa u pikselima. POS printeri imaju širinu obično 576 ili 386 u zavisnosti od širine papira.

Način štampanja QR koda – bira se način na koji je moguće štampati QR kod na POS printeru. Ispravan način potrebno utvrditi metodom pokušaja, ako se ima potrebe za štampanjem QR kodova.

Veličina za QR kod – parametar koji se šalje POS printeru kada on štampa kod svojim metodom.

Nivo korekcije QR koda – parametar koji se šalje POS printeru kada on štampa kod svojim metodom.

Štampati kao sliku – ako je uključeno, program će QR kod štampati kao sliku te se u tom slučaju ne primjenjuju gore navedene opcije vezane za štampanje QR koda na POS printeru.

Komandom **Test** se može isprobati štampanje slike i QR koda.

Formati za štampu

Podešavanje formata koji se koriste za štampanje kao i format za prikaz podataka na displeju za kupca. U programu je moguće prilagoditi izgled svakog dokumenta koji se štampa. Za svaki dokument koji se štampa može se imati više formata za štampu. Podešavanje izgleda dokumenta se vrši izborom menija **Podešavanje->Izgled štampe** dok se ovdje samo bira koji će se izgled (format) koristiti. Znači da ako se želi izmijeniti izgled računa, izvještaja ili prikaza podataka na displeju, prvo se putem menija **Podešavanje->Izgled** kreira format za prikaz podataka, da mu se neko ime i snimi pa tek onda ovdje izabere da koristi taj format. Ako se za neki dokument ostavi prazno polje koristit će se izgled za štampu koji je ugrađen u program. Za izvještaje se može odrediti i da li će se štampati na POS ili na A4 štampač. Takođe se može podesiti da li će se, u slučaju štampe na A4, koristiti uspravni ili položeni papir. Ukoliko je označeno **L (landscape)**, koristit će se položeni papir.

Za štampanje cijena se još može odrediti koliko će se cijena štampati po širini papira. Ovo znači da se u izgledu štampe podešava izgled jednog listića sa cijenom a program po širini štampa broj cijena koji se ovdje odredi. Može se odrediti i da li će program kod štampanja cijena pitati za broj praznih mjesta te će prilikom štampanja ostaviti željeni broj praznih mjesta, odnosno neće štampati cijene počevši od gornjeg lijevog ugla.

Na stranici **Opcije** su sljedeća podešavanja:

Na izvještaju o kretanju robe prikazati sve artikle – ako je opcija isključena, izvještaj o kretanju robe će prikazati samo one artikle za koje je bilo prometa u izvještajnom periodu. Ako je opcija uključena, na izvještaju će biti prikazani svi artikli.

Kod izrade izvještaja po grupama uzimati grupu u momentu prodaje – ako se ova opcija uključi, prilikom izrade izvještaja po grupama uzima se u obzir grupa kojoj je artikla pripadao u momentu prodaje, inače se uzima u obzir grupa kojoj artikl pripada u momentu izrade izvještaja.

Redoslijed... – podešava se željeni redoslijed kod izrade izvještaja.

Fiskalni... – podešava se format na osnovu kojeg će se kreirati tekst koji se štampa ispred i iza fiskalnog računa.

Zaglavlja... – tekst koji se štampa na početku štampe na POS i tekst koji će biti prikazan u polju Firma na A4 dokumentima.

Firma partnera... – kreira se uzorak po kome će program generisati tekst koji se štampa kao firma partnera. Polja za prikaz se dodaju tako što se kursor dovede na poziciju gdje se polje želi prikazati i pritisne desnim dugmetom miša. Otvara se lista polja koja se mogu dodati na uzorak i izborom željenog polja isto se ubacuje u uzorak.

Displej za kupca

Podešavanje opcija vezanih za displej za kupca. Displej za kupca je displej koji se koristi na kasama da kupac može vidjeti ono što se unosi na račun.

Instaliran displej za prikaz podataka za kupca – bira se da li je displej uopšte spojen na računar.

Printer i displej spojeni na isti port – displej i štampač mogu biti spojeni na isti port i u tom slučaju se koriste kodovi objašnjeni ranije da se aktivira displej ili štampač. Ako je to slučaj ovu opciju treba uključiti, inače je treba isključiti.

Displej podržava slova sa kvakicama – program će zavisno od toga da li displej podržava ili ne podržava slova sa kvakicama automatski pretvarati slova sa kvakicama u

njihove ekvivalente bez kvakica tako da će podaci na displeju biti prikazani bez kvakica. Ako se ovdje izabere da displej podržava slova sa kvakicama a on ih ne podržava, kod prikaza podataka će umjesto slova sa kvakicama biti prikazani neki nerazumljivi znaci ili displej neće ispravno funkcionisati.

Prikaži simulator displeja – prikazuje se prozor na kojem se prikazuje tekst koji bi se prikazao na displeju za kupca.

Simulator iznad ostalih prozora – prikaz simulatora iznad ostalih prozora u programu. Ako je ova opcija isključena, ostali prozori mogu prekriti simulator displeja.

Format za displej –format koji će se koristiti za prikaz podataka. U programu dolazi ugrađen format a ako se želi može se putem menija **Podešavanje->Izgled štampe** kreirati novi izgled i ovdje ga izabrati da se koristi.

Podešavanje porta na koji je spojen displej – podešavanje parametara serijskog porta za komunikaciju sa displejom. Podatke je potrebno uzeti iz dokumentacije displeja koji se koristi. Takođe je potrebno znati na koji port na računaru je displej spojen.

Kodovi za komande – kodovi potrebni za ispravan rad displeja za kupca. Kodove je potrebno provjeriti u tehničkoj dokumentaciji koja dolazi uz displej. Displej može biti spojen sam na zaseban port a može biti spojen na isti port na kome je spojen štampač. Ako su displej i štampač spojeni zasebno, koristi se samo prvi i četvrti kod dok je drugi i treći nepotreban. Ako su displej i štampač spojeni na jedan port na računaru, obavezni su i drugi i treći kod inače će se podaci koji treba da se prikažu na displeju istovremeno i štampati.

Račun

Nazivi grupa računa – nazivi grupa u koje želimo grupisati račune. Više o ovome u dijelu *Grupe računa* na strani 30.

Nazivi grupa ulaznih računa – isto kao i za račune samo se odnosi na ulazne fakture.

Tekst ako rok nije unesen – za svaki račun se može unijeti rok plaćanja tog računa. Taj podatak je moguće prikazati na računu. Ovdje se unosi tekst koji će se prikazati ako rok nije unesen (na primjer može se unijeti 'Odmah').

Način prikaza slovima –način na koji će iznos računa biti prikazan slovima.

Način prikaza slovima EUR –način na koji će iznos računa u EUR biti prikazan slovima.

Za određivanje načina ispisa slovima se mogu koristiti sljedeći elementi koje program mijenja stvarnim vrijednostima:

- **##\$** – cijeli dio ispisan brojem
- **#\$M#** – cijeli dio ispisan slovima u muškom rodu
- **#\$F#** – cijeli dio ispisan slovima u ženskom rodu
- **#\$ML#** – cijeli dio ispisan slovima u muškom rodu dužim načinom
- **#\$FL#** – cijeli dio ispisan slovima u ženskom rodu dužim načinom
- **#\$100#** – stoti dio ispisan brojem
- **#\$100M#** – stoti dio ispisan slovima u muškom rodu
- **#\$100F#** – stoti dio ispisan slovima u ženskom rodu
- **#\$100ML#** – stoti dio ispisan slovima u muškom rodu dužim načinom

- #100FL# – stoti dio ispisan slovima u ženskom rodu dužim načinom

Duži način znači da će se broj stotina pisati tako da se umjesto „sto“, „dvjesto“, „tristo“ koristi „stotinu“, „dvijestotine“, „tristotine“ i tako dalje.

Primjer ispisa uz pretpostavku da je iznos 32,50:

- #F# KM #100#/100 – tridesetdvije KM 50/100
- #F# KM #100M# kf – tridesetdvije KM pedeset kf
- #M# € #100#/100 – tridesetdva € 50/100
- #M# € #100M# ¢ – tridesetdva € pedeset ¢

Slovima na hrvatskom jeziku – koristi hrvatski jezik za ispis iznosa slovima.

Ako je broj stavki manji od – ova opcija se koristi kod štampanja računa na A4. Omogućava da račun uvijek zauzme cijeli list papira bez obzira što je broj stavki na računu nedovoljan da se popuni cijeli list. Program inače štampa račun tako da odmah nakon stavki računa štampa kraj računa tako da kraj računa može biti na polovini lista. Ovdje se može podesiti da program štampa kraj računa uvijek na kraju lista a prostor između će biti prazna tabela.

Vrijeme između računa – u ranijim verzijama programa je bilo moguće izazvati grešku ili nekontrolisano izdavanje računa tako što se stalno drži pritisnut **ENTER**. Sada je moguće odrediti vrijeme koje potrebno da prođe od izdavanja računa da bi se mogao izdati novi račun. Vrijeme je izraženo u milisekundama.

Polazni način plaćanja – ovdje se podešava šifra načina plaćanja koja će se dodijeliti automatski računu kod prodaje. Prethodno treba unijeti načine plaćanja a zatim ovdje unijeti željenu šifru.

Podrazumijevano skladište – skladište sa kojeg se izdaju računi i na koje se vrši ulaz. Skladište je moguće mijenjati prilikom izdavanja računa ili unosa ulaza a ovdje se podešava koje će skladište biti inicijalno postavljeno.

Ne štampati račun prilikom prodaje – isključuje se štampanje računa kod prodaje. Korisno ukoliko se program ne koristi na prodajnom mjestu nego samo za vođenje stanja robe. Program radi račune kao inače samo ih ne štampa.

Dozvoli račun sa negativnim količinama (storno) – ovime se omogućava ili onemogućava izrada storno računa.

Obavezan unos broja storniranog računa – ako je uključeno, kod izrade storniranog računa bit će obavezno unijeti i broj računa na koji se odnosi storno.

Nakon računa upozoriti na artikle sa stanjem ispod minimalnih zaliha – ako je ova opcija uključena program će nakon izrade svakog računa provjeravati stanje artikala koji su na računu i upozoriti na one artikle čije je stanje ispod minimalnih zaliha.

Zabrana brisanja računa koji je stavljen u pripremu – ako je ova opcija uključena, pripremljeni račun se neće moći obrisati.

Dozvoli promjenu cijene prilikom prodaje – ova opcija omogućava da se artikal proda po cijeni drugačijoj od one koja je upisana u podatke o artiklu. Program omogućava automatsku izradu nivelacije za sve artikle prodane po promijenjenoj cijeni.

Nije dozvoljen predračun bez partnera – onemogućava se izrada predračuna ako nije unesen partner.

Dozvoljena promjena količine nakon izdavanja računa – omogućava promjenu količine za stavku na već izdanim računima. Više o ovome u dijelu *Promjena količine* na strani 42.

Ostalo

Voditi stanje – određuje se da li će program voditi stanje artikala ili će se samo koristiti za štampanje računa. Ako se podesi da program vodi stanje artikala, prodaja neće biti moguća ako robe nema na zalihi a takođe je i obavezan unos robe putem menija **Rad->Ulaz robe**. Program će takođe kod izdavanja računa umanjivati zalihi robe za prodane količine. Moguće je podesiti program da ne vodi stanje robe i u tom slučaju se ne radi unos robe niti se ima evidencija o stanju robe na zalihi a program u tom slučaju ne može ni prikazati u izvještaju podatak o ulaznom PDV-u.

- **Aktivno** – ako je isključeno stanje se ne vodi bez obzira na ostale opcije u ovom dijelu.
- **Dozvoljen minus** – dozvoljava se da stanje robe može ići u minus.
- **Pitati za minus** – program prilikom prodaje pitati za dozvolu da stanje određenog artikla ide u minus što se u momentu prodaje može dozvoliti ili ne.
- **Račun** – određuje se hoće li račun skidati robu sa stanja. Korisno kod načina rada kada korisnik uvijek radi sa otpremnicama kojima šalje robu a račun izdaje naknadno. Kod takvog načina rada otpremnica treba da skine robu sa stanja a račun ne.
- **Interni račun** – određuje se hoće li interni račun skidati robu sa stanja.
- **Predračun** – određuje se hoće li predračun skidati robu sa stanja. Predračun uglavnom ne treba da skina robu sa stanja. Ranije su neki korisnici radili otpremnicu kao predračun te je bilo potrebno da se roba skine sa stanja, obzirom da sada program omogućava izradu otpremnice, predračun ne treba koristiti umjesto otpremnice.
- **Otpremnica** – određuje se hoće li otpremnica skidati robu sa stanja.
- **Dozvoljena promjena vođenja stanja** – dozvoljava se naknadna promjena informacije da li neki račun, interni račun, predračun ili otpremnica mijenjaju stanje robe.

Kurs za plaćanje u EUR – Program na računu može prikazati iznos računa i u EUR te se ovdje podešava kurs koji se koristi za pretvaranje domaće valute u EUR. Iznos u EUR se prikazuje i na prozoru prodaje.

Množiti – opcija koja se koristila za prelazni period u Hrvatskoj, ne treba je koristiti.

Omogućeno plaćanje – određuje se da li će biti vidljiva polja koja se koriste za plaćanje u EUR prilikom prodaje. Ako se podesi na **NE**, neće biti vidljiv iznos računa izražen u EUR, neće biti moguće unijeti plaćanje u EUR niti će biti prikazan ostatak za vratiti u EUR.

Tražiti količinu kod prodaje – podešava se da li će program kod prodaje tražiti unos količine ili će automatski dodati jedan artikal na listu. Moguće je podesiti sljedeće opcije:

- **Uvijek** – tražit će se unos količine za svaki artikal
- **Kako je podešeno za artikal** – tražiti će se unos količine samo za one artikle za koje je podešeno da se traži količina
- **Nikada** – neće se tražiti unos količine ni za jedan artikal

Traženje kod prodaje – ovdje se podešava da se li će se artikli kod prodaje tražiti po svim podacima ili samo po određenom podatku. Na primjer ovdje treba biti podešeno da se traži

samo po bar kodu ukoliko se kod prodaje koristi bar kod skener jer u tom slučaju nema potrebe da program pokušava pronaći artikal po šifri ili šifri proizvoda. Radi se o tome da, ukoliko ova opcija nije uključena a koristi se bar kod skener, program će kod unosa svake cifre pokušavati pronaći artikal po šifri. Kod prvih nekoliko cifara će vjerovatno i pronalaziti artikla. Na primjer, ako bar kod počinje sa 387, program će kod unosa prve cifre pronaći artikal sa šifrom 3, kod druge cifre će pronaći artikal sa šifrom 38, kod treće će pronaći artikal sa šifrom 387 i tako dalje. Ukoliko se uvijek koristi bar kod skener, ovo je gubljenje vremena. Ukoliko se ukaže potreba za kucanjem šifre (proizvod nema bar kod ili iz nekog drugog razloga), u opcijama programa se može definisati prečica kojom se privremeno uključi pretraga po svim poljima. To funkcioniše tako da se pritisne taster koji je definisan kao prečica **Prodaja po šifri** i kuca se šifra artikla. Po unosu tog artikla program se automatski vraća na pretragu samo po bar kodu. Program se ponaša na isti način ukoliko je podešeno da se traži samo po šifri proizvoda.

Tražiti nakon – vrijeme nakon zadnjeg otkucanog znaka nakon kojeg se traži artikal. Ovime se izbjegava nepotrebno traženje nakon svakog znaka. Potrebno postaviti vrijednost na nekoliko stotina milisekundi.

Zvučni signal kod prodaje – program daje zvučni signal kod prodaje. Koristi se jedan signal za uspješno dodan artikal i drugi signal koji signalizira da nešto nije u redu.

Broj decimala za cijenu – ovo je za neke posebne slučajeve, obavezno koristiti 2 decimale.

ulaz – broj decimala za cijenu na ulazu. Ovdje se može koristiti veći broj decimala jer se izračunavaju fakturna i nabavna cijena te kod korištenja dvije decimale može doći do razlika zbog zaokruživanja.

popust – ovo je za neke posebne slučajeve, obavezno koristiti 2 decimale.

Radno vrijeme za izradu izvještaja – podešava se vrijeme koje program uzima u obzir kao početak jdnog dana kod izrade izvještaja. Ako se ovdje unese recimo 07:00 i traži izvještaj za 01.03.2024.godine, u taj izvještaj će biti uključeni svi računi koji su izdati od 01.03.2024 u 07:00 do 02.03.2023.godine do 06:59. Ovaj podatak ne utiče na račun jer na svakom računu se bilježi tačno vrijeme izdavanja tako da je moguće ovdje unijeti 00:00 i dobiti izvještaj od ponoći do ponoći a odmah zatim unijeti početak radnog vremena 07:00 i dobiti izvještaj od 07:00 do 07:00 narednog dana.

Prikazati polje za popust – program omogućava unos popusta kod prodaje a ovdje se podešava da li će polje za unos popusta biti vidljivo. Ako polje za popust i nije vidljivo, popust će u svakom slučaju biti moguće unijeti koristeći komandu za unos popusta iz menija ili koristeći prečicu za unos popusta. Osim toga, ako polje za popust nije vidljivo prilikom prodaje program i dalje koristi ranije definisane popuste. Više o tome u dijelu *Popusti*.

Pristup računima u pripremi ima samo kreator – program omogućava da se račun, na kojem se trenutno radi, stavi u pripremu radi izrade novog računa. Ovdje se podešava ko ima pristup računima u pripremi, da li svi korisnici ili samo oni koji su ga stavili u pripremu. Više o ovome u *Stavljanje računa u pripremu*.

Pozicije prozora se pamte za svakog korisnika – program pamti pozicije svih prozora i kod ponovnog prikazivanja prozora prikazuje ga na onoj poziciji gdje je bio kada je zatvoren. Ovdje se podešava da li će se pozicije prozora pamti za sve korisnike ili za svakog posebno. Znači da je moguće da svaki korisnik ima pozicije prozora onako kako njemu odgovara.

Dozvoljen predračun ako nema artikala na stanju – program kod izrade predračuna provjerava stanje na zalihi i ako na zalihi nema robe za koju se radi predračun, ne dozvoljava

izradu predračuna. Obzirom da za izradu predračuna i nije potrebno da robe ima na zalihi, ovdje je moguće isključiti provjeru zaliha.

Dozvoliti promjenu cijena bez nivelacije – određuje se da li je moguće mijenjati cijene bez izrade izvještaja o promjeni cijena (nivelacija). Ovo se ne odnosi na artikle kojih nema na stanju. Ovo nije preporučljivo uključiti jer se na taj način potpuno gubi informacijai o promjeni cijene a ista utiče na izradu TKM.

Dozvoliti promjenu cijena na ulazu – određuje se da li je moguće mijenjati cijene kod izrade ulaza. Ovime se samo dozvoljava da se kod unosa stavke mijenja prodajna cijena. Ulaz neće promijeniti cijenu nego će u slučaju da se mijenja cijena biti potrebno uraditi nivelaciju prije knjiženja ulaza gdje će se na nivelaciju uvesti stavke sa pripremljenog ulaza i knjiženjem te nivelacije cijene će biti promijenjene te će biti moguće proknjižiti i ulaz.

Prikazati separator hiljada – ako se ova opcija uključi, u svim izvještajima će brojevi biti prikazani sa separatorom hiljada (npr. umjesto 12324,50 će biti prikazano 12.324,50).

Zadnja nabavna cijena sa PDV – ako se ova opcija uključi, u podacima o artiklu kao zadnja nabavna cijena će biti upisivana nabavna cijena sa PDV. Promjena ove opcije se odnosi samo na naredne nabavke. Za promjenu trenutno evidentiranih zadnjih nabavnih cijena treba iz direktne izmjene podataka izvršiti prenos zadnjih nabavnih cijena.

Brza pretraga kod prodaje – uključuje se mogućnost brze pretrage kod prodaje. Više o ovome u dijelu *Brza pretraga artikala* na strani 37.

Tražiti i po šifri proizvoda – kao i prethodno.

Prikazati neaktivne artikle – uključuje se prikaz artikala koji su označeni kao neaktivni.

Dozvoljena cijena nula kod prodaje – dozvoljava se da se proda artikal po cijeni nula.

Dozvoljena promjena vođenja stanja za račun – omogućava se da se za račun naknadno promijeni da li taj račun mijenja stanje ili ne.

Dozvoljena direktna izmjena podataka – omogućava opciju za direktan pristup podacima. Direktan pristup se može zaštititi lozinkom.

Podaci za oznaku računa

Ovo ne bi trebalo koristiti.

Program nakon instalacije numeriče račune počev od broja 1 pa nadalje i trenutno nema mogućnost da se broj izvještaja ponovo vrati na 1. Da bi ovo donekle bilo moguće a i da bi se mogli odrediti brojevi računa na način da ne prikazuju samo redni broj, postoji ova opcija. Program za svaki račun bilježi još jedan broj računa čiji izgled može biti proizvoljno određen i koji se ovdje zove 'Oznaka računa'. Oznaka računa može sadržavati godinu, mjesec, sedmicu, dan računa, bilo koji proizvoljni tekst i redni broj računa u godini, mjesecu, sedmici ili danu. Prilikom podešavanja izgleda oznake u polju 'Primjer' se može vidjeti kako će to izgledati na računu.

Primjer izgleda oznake:

- R-[yyyy]-[mm]-[m_] - Prvi račun u januaru 2006.godine će imati oznaku R-2006-01-1, drugi će imati oznaku R-2006-01-2 i tako dalje. Prvi račun u februaru 2006.godine će imati oznaku R-2006-02-1, drugi će imati oznaku R-2006-02-2 i tako dalje.
- [mm]/[yyyy]-[m_] - Prvi račun u januaru 2006.godine će imati oznaku 01/2006-1, drugi će imati oznaku 01/2006-2 i tako dalje. Prvi račun u februaru 2006.godine će imati oznaku 02/2006-1, drugi će imati oznaku 02/2006-2 i tako dalje.

- [yy]-[m]-[m_] - Prvi račun u januaru 2006.godine će imati oznaku 06-1-1, drugi će imati oznaku 06-1-2 i tako dalje. Prvi račun u februaru 2006.godine će imati oznaku 06-2-1, drugi će imati oznaku 06-2-2 i tako dalje.

Ovo je sve moguće podesiti posebno za račune, predračune, interne račune i predračune. U polju **Izgled oznaka** podešava se izgled oznake a u polju **Brojevi** podešavaju se brojevi od kojih će se krenuti. Treba imati u vidu da je moguće podesiti tako da dva računa imaju jednaku oznaku o čemu treba voditi računa.

Štampanje – posebno

Nazivi dodatnih podataka kod štampanja cijena – ovdje se samo određuju nazivi dodatnih podataka koji se prikazuju u prozoru za štampanje cijena. Podaci se unose kod štampanja cijena.

Štampanje narudžbi za kuhinju, šank i sl. – podešavanje se odnosi na mogućnost štampanja artikala koji se trenutno nalaze na listi u prozoru prodaje na ranije izabrani štampač kako je pojašnjeno u dijelu *Štampanje pripreme* na strani 40. Unos i brisanje se vrši desnim klikom a izmjena duplim klikom. Za svaki unos može se odrediti štampač na koji će se štampati i grupe artikala koje će se štampati. Jedna grupa se može unijeti za više štampača a jedan štampač se može dodati više puta. Ukoliko je izabrano polje **Testiranje**, podaci se neće slati na štampače nego će biti prikazani u prozoru za štampu.

Ovo se takođe koristi za štampanje pripreme koja se kreira koristeći Web konobar sistem, odnosno pripreme koje konobari kreiraju koristeći udaljeni pristup telefonom.

Fiskalni printer

Podešavanja vezana za fiskalizaciju.

Za Federaciju BiH pogledati *Fiskalizacija u Federaciji BiH* na strani 67.

Za Hrvatsku pogledati *Fiskalizacija u Hrvatskoj* na strani 74.

Za Republiku Srpsku pogledati *Fiskalizacija u Republici Srpskoj* na strani 76.

Automatske radnje

Otvoriti prozor prodaje – ako se ova opcija uključi, prozor za izradu računa se prikazuje automatski nakon prijave korisnika. Ova opcija je korisna u sprezi sa opcijom Automatska odjava gdje će se nakon prijave korisnika automatski prikazati prozor za izradu računa a nakon izrade računa korisnik se automatski odjavljuje.

Prijava preko lozinke – ako se ova opcija uključi, prilikom prijave korisnika nije potrebno birati korisnika sa liste nego je dovoljno unijeti lozinku i program će prijaviti korisnika čija je lozinka unesena.

Touch Screen za lozinku – ako se ova opcija uključi, kod traženja lozinke program će prikazati prozor za unos lozinke prilagođen ekranu na dodir.

Automatski prihvati lozinku... – ako se ovdje unese broj veći od 0, kod unosa lozinke će program prihvatiti unos nakon što se unese određeni broj znakova. Korisno kod korištenja magnetnih ili nekih drugih kartica gdje se čitači kartica ne mogu programirati da šalju ENTER nakon podatka sa kartice.

Automatska odjava – uključuje se automatska odjava nakon izrade računa ili štampanja pripreme. Podešava se posebno za svaku vrstu računa (račun, predračun, interni račun i međuračun). Korisno kod kase na kojoj u isto vrijeme radi više korisnika (restoran, na primjer)

tako da se svaki korisnik nakon izrade računa ili štampanja pripreme ne mora ručno odjavljivati. Uključivanjem automatske odjave, nakon svakog računa program odjavljuje korisnika i prikazuje prozor prijave tako da se sljedeći korisnik može prijaviti i izdati račun.

Ne zatvaraj prozor prodaje kod odjave – ako se ova opcija uključi, nakon odjave korisnika neće biti zatvoren prozor prodaje.

Štampanje cijena sa dokumenta – ovdje se podešavaju radnje koje će program automatski izvršiti kod unosa artikala sa ulaza, nivelacije ili računa na listu za štampanje cijena.

Pitati kod izrade računa – kod prodaje korisnik unosi artikle i nakon unosa artikala pritiska **ENTER** i štampa račun. Ovdje se podešava šta će program tražiti od korisnika kada korisnik da komandu za izradu računa. Može se uključiti da program pita za način plaćanja, plaćeni iznos, podaci o drugom načinu plaćanja, izbor stola, izbor skladišta, izbor grupa računa i potvrdu prije izrade računa.

Pitati kod izrade internog računa – isto kao i za račun.

Pitati kod izrade predračuna – isto kao i za račun.

Bar kod sa podatkom o količini – podešava se format bar koda koji sadržava količinu. Po standardu takav bar kod mora počinjati sa cifrom '2' a količina je sadržana u ciframa od 8 do 12 i ta količina je izražena sa tri decimale. Obzirom da se na elektronskim vagama koje štampaju naljepnice sa podatkom o artiklu može proizvoljno podesiti format bar koda, program je moguće prilagoditi da prihvata podatke sa tih vaga.

Početak automatski generisanog bar koda – unosi se početak za bar kod koji program generiše automatski. Bar kod se može automatski generisati kod unosa ili izmjene artikla.

Traži grupu kod izvještaja – ovdje se može uključiti da program kod izrade izvještaja traži određenu grupu artikala za koju će uraditi izvještaj. Ako se unese broj grupe, program će uraditi izvještaj za tu grupu. Ako se unese nula, izvještaj će biti urađen za sve artikle.

Pitati za detaljan izvještaj o prodatim artiklima –

Prodati artikli i izlaz robe – pitati za vrstu –

Pritisnut CTRL=izvještaj o internim računima – ako se ova opcija uključi, prilikom izrade izvještaja držanjem tastera CTRL dobije se izvještaj o internim računima umjesto standardnog izvještaja.

Uskladi popust nakon izbora kupca kod prodaje – automatsko ponovno dodjeljivanje definisanih popusta kada se prilikom pripreme računa promijeni kupac.

Uskladi cijene nakon izbora kupca kod prodaje – automatsko ponovno dodjeljivanje definisanih cijena kada se prilikom pripreme računa promijeni kupac.

Uskladi cijene u prodaji kod izmjene cijene artikla – ako je ova opcija uključena, kada se artikal doda u pripremu i nakon toga se promijeni cijena artikla, ta nova cijena će se uzimati u obzir i na pripremljenom računu. Ako je opcija isključena, promjena cijene artikla ne utiče na cijene na računima u pripremi. Promjena ove opcije ne utiče na stavke koje su već dodane u pripremu, ako je stavka dodana sa isključenom opcijom pa se opcija nakon toga usključujući, za dodanu stavku cijena se neće usklađivati.

Vrijeme neaktivnosti za automatsku odjavu – ako je korisnik neaktivan, nakon podešenog vremena se automatski odjavljuje.

Sakrij meni kod prodaje – ako se ova opcija uključi, za vrijeme prodaje neće biti vidljiv meni programa.

Nazivi artikala velikim slovima – ako je ova opcija uključena, prilikom unosa artikla program će dozvoliti unos artikala samo velikim slovima. Ukoliko se kucaju mala slova, program će ih konvertovati u velika slova.

Dodavanje artikla na ulaz otvara listu artikala – ako je ova opcija uključena, nakon unosa artikla na ulaz prikazat će se lista artikala za izbor sljedećeg artikla.

Pamti rabat kod unosa stavki na ulaz – ako je ova opcija uključena, program pamti rabat unesen za stavku i ostavlja istu vrijednost i za naredni artikal.

Kreirati praznu pripremu kod početka prodaje – ako je ova opcija uključena, kod svakog otvaranja prozora prodaje ili prijave novog korisnika program će kreirati praznu pripremu bez obzira da li postoje računi u pripremi. Ako je opcija isključena program će prikazati ranije pripremljeni račun, ako postoji.

Kreirati praznu pripremu nakon štampanje računa – ako je ova opcija uključena, nakon svakog štampanja računa program će kreirati praznu pripremu spremnu za unos novih artikala bez obzira da li postoje računi u pripremi. Ako je opcija isključena program će prikazati ranije pripremljeni račun, ako postoji.

Kreirati praznu pripremu nakon štampanje pripreme – ako je ova opcija uključena, nakon svakog štampanja pripreme (narudžbe kuhinji) program će kreirati praznu pripremu spremnu za unos novih artikala.

Kod prodaje traži potvrdu za količinu veću od – ovdje se može podesiti za koju količinu će program tražiti potvrdu kod prodaje. Dešava se da korisnik automatski ukuca bar kod u polje za količinu pa se uradi račun sa prevelikom količinom.

Kod prodaje uvijek kreirati novu stavku... – kod unosa artikala prilikom prodaje za svaki unos se kreira nova stavka, bez obzira da li se artikal već nalazi na listi. Ukoliko se želi artikal sa količinom većom od 1 kao jedna stavka, količina se mora unijeti prilikom biranja artikla ili se količina može promijeniti za već unesenu stavku. Ovakav način evidentiranja je koristan kod radnji gdje se roba prodaje prema težini ali se želi evidentirati svaka količina pojedinačno. Primjer je prodaja raznih pita gdje se želi na računu imati stavke „Burek, 400 g“ i „Burek, 200 g“ umjesto jedne stavke „Burek, 600 g“.

Dozvoljena samo jedna stavka na računu – opcija korisna kod svih poslova gdje se na računu može naći samo jedna stavka. Primjer je naplata parking prostora.

Automatski kreirati novu pripremu – podešava se način rada programa ako je prethodna opcija uključena a korisnik pokuša unijeti stavku na račun na kome već postoji jedna stavka. Ako je ova opcija uključena program će kreirati novu pripremu. Ako opcija nije uključena program će prikazati upozorenje i neće dodati stavku.

Ako je cijena nula... – ako je cijena artikla nula i program traži unos cijene kod prodaje, ako je ova opcija uključena program će unesenu cijenu umanjiti za iznos vezanih artikala.

Pitati za ažuriranje štampane količine kod štampanja pripreme – kod štampanja pripreme program bilježi količine za koje je priprema štampana tako da se kod sljedećeg štampanja štampa samo novododana količina. ovo je korisno kada se priprema štampa na štampaču u kuhinji tako da se svaki puta štampa samo dodana količina. Ovdje se uključuje traženje potvrde korisnika za bilježenje štampanih količina.

Tražiti unos definisanih napomena – program će tražiti da se izaberu definisane napomene nakon unosa artikla.

Odrediti broj veleprodajnog – za izabrane načine plaćanja određuje se veleprodajni broj.

Označiti kao neplaćen – za izabrane načine plaćanja račun se označava kao neplaćen.

Odredi način plaćanja ako se izabere kupac – ako je u pripremi izabran kupac za račun, bit će mu dodijeljen izabrani način plaćanja.

Odredi način plaćanja ako se izabere kupac – ako je u pripremi izabran kupac za

Ažurirati cijene na pripremi kod promjene cijene artikla u mreži – ako je prodaja otvorena a artiklu se promijeni cijena na drugom računaru u mreži, automatski će se osvježiti prikaz.

Direktorij za spremanje fajlova za elektronski KUF i KIF –

Prečice

Ovdje se mogu podesiti prečice za neke operacije u programu tako da se određena operacija obavi pritiskom na jedan taster. Definisanje prečisa se radi tako što se izabere polje za unos prečice i pritisne željeni taster koji će se koristiti za određenu komandu (na primjer F3, CTRL-F3 i slično).

Neke od prečica koje se mogu definisati za prozor prodaje su:

- **Podaci za račun** – unos podataka za račun
- **Račun** – izrada računa, treba biti oprezan sa ovom opcijom
- **Brzi račun** – brza izrada računa
- **Interni račun** – izrada internog računa
- **Brzi interni račun** – brza izrada internog računa, treba biti oprezan sa ovom opcijom
- **Ekran na dodir** – poziva stari ekran prodaje prilagođen ekranima na dodir.
- **Odjava iz prodaje** – odjava korisnika
- **Pregled artikala** – prikazuje listu artikala gdje se može naći željeni artikal i izabrati za prodaju
- **Unos popusta** – unos popusta za označenu stavku
- **Unos cijene** – unos cijene za označenu stavku. Artikal je moguće prodati po cijeni različitoj od one koja je definisana u podacima o artiklu.
- **Popust prema cijeni** – program izračunava popust prema željenoj cijeni.
- **Pretraga po svemu** – privremeno isključuje ograničeno pretraživanje artikala po izabranom podatku kod prodaje ukoliko je ona uključena u opcijama programa. Ukoliko je u opcijama podešeno da se pretražuje samo bar kod, ova opcija se koristi se da se pronađe artikal koji nema bar koda ili iz nekog drugog razloga nije moguće naći ga po bar kodu. Nakon unosa artikla, program se automatski vraća traženje samo po barkodu. Kod ograničenja pretrage na drugi podatak program se ponaša na isti način.
- **Veleprodajni** – ovom prečicom daje se instrukcija programu da računu koji je trenutno u izradi odredi i broj veleprodajnog računa. Ova opcija koristi radnjama koje povremeno izdaju veleprodajni račun jer veleprodajni računi moraju biti numerisani u kontinuitetu. Ranije je program dodjeljivao brojeve računa bez obzira o kojem računu se radi tako da su veleprodajni računi imali brojeve koji nisu bili kontinuirani. I dalje se osnovni broj dodjeljuje svim računima ali se veleprodajnom može dodijeliti i poseban broj koji se može

koristiti kod štampanja. Da bi se prikazivao ovaj broj na računu, potrebno je u formatu za štampu podesiti da se umjesto podatka 'Broj' prikazuje podatak 'Veleprodajni'. Ukoliko radnja izdaje samo veleprodajne račune, ovu opciju nije potrebno koristiti jer će računi svejedno biti numerisani redom.

- **Fiskalni meni** – koristi se za prikazivanje menija u toku prodaje sa koga je moguće dati razne komande fiskalnom printeru. Više o ovome meniju u dijelu *Prodaja* na strani 34.
- **Dupl. zadnjeg fisk.** – koristi se za štampanje duplikata zadnjeg fiskalnog računa koji je rađen. Korisno u situacijama kada je u toku prodaje potrebno štampati dva primjerka fiskalnog računa. Ovdje se misli na zadnji račun od pokretanja programa.
- **Naknadno plać.** – koristi se za određivanje računa koji nije plaćen u momentu izdavanja. U naslovnoj traci prozora će biti prikazan tekst 'NAKNADNO PLAĆANJE' što označava da će račun koji bude urađen biti označen kao neplaćen. Iz pregleda partnera je moguće dobiti listu neplaćenih računa za određenog partnera a iz pregleda računa se može unijeti podatak da je određeni račun plaćen.
- **Št. pripreme.** – štampanje pripreme odnosno stavki pripremljenih za račun.
- **I/U fiskalni** – privremeno isključuje ili ponovo uključuje slanje računa na fiskalni printer. Može se koristiti za testiranje programa da se izbjegne često otvaranje opcija programa.
- **Tražiti iznos** – uključuje se traženje iznosa za sljedeći artikal. Kada se nakon ovoga izabere artikal, program će tražiti iznos i na osnovu iznos izračunati količinu.
- **Tražiti količinu** – uključuje se traženje količin za sljedeći artikal.
- **Brzi unos artikala** – omogućava brzi unos artikla gdje će biti tražen samo naziv a ostali podaci će biti preuzeti sa artikla čiji naziv počinje sa "TEMPLATE". Ovakvih artikala može biti više i program će pitati koji će koristiti za prenos podataka.
- **Brza izmjena sastava** – omogućava izmjenu sastava artikla na listi za prodaju.
- **Način plaćanja** – brzo biranje načina plaćanja.
- **Dodatni podaci** – unos dodatnih, proizvoljno definisanih, podataka za račun
- **Uvoz iz računa** – uvoz podataka iz računa.
- **Uvoz iz predrač.** – uvoz podataka iz predračuna.
- **Uvoz iz više rač.** – uvoz podataka iz više računa gdje se podaci dodaju na postojeće.
- **Uvoz iz više fisk.** – uvoz iz više računa po broju fiskalnog računa.
- **Uvoz iz više predračuna** – uvoz podataka iz više predračuna.
- **Probni račun** – uključuje se mod izrade probnog računa ili predračuna. Izrađuje se kao i standardni račun ili predračun samo što se nigdje ne sprema niti skida artikle sa stanja. Može se koristiti za tačan pregled kako će izgledati sljedeći račun.
- **Ne skidati sa stanja** – privremeno isključuje da će sljedeći račun skinuti robu sa stanja.
- **Skidati sa stanja** – privremeno uključuje da će sljedeći račun skinuti robu sa stanja.
- **Kreiranje nove pripreme** –
- **Biranje stola** – određivanje stola za trenutnu pripremu.

- **Lociranje stola** – traženje pripremljenog računa za izabrani sto, ako ne postoji bit će kreirana prazna priprema i dodijeljen sto.
- **Biranje pripreme** – poziv pripremljenog računa.
- **Biranje kupca očitavanjem kartice** – prečica kojom se traži kupac korištenjem čitača koji očitava karticu koja je izdata kupcu. Može se koristiti bar kod, magnetni ili RFID čitač.
- **Brzo traženje artikla** – prečica kojom se može u toku prodaje brzo pronaći artikal skeniranjem bar koda bez da se artikal doda na račun. Korisno kada se koristi bar kod čitač koji je podešen da šalje ENTER nakon bar koda jer u tom slučaju kod pretrage u prozoru prodaje artikal će biti dodan na listu dok će kod pretrage preko ove komande artikal biti samo pronađen, bez dodavanja na listu.
- **Podaci o plaćanju** – unos podata o načinu plaćanja i plaćenom iznosu.
- **Proizvoljna napomena za stavku** – unos napomene za stavku. Ova napomena se unosi kao proizvoljan tekst i nije povezana sa definisanim napomenama.
- **Definisane napomene za stavku** – unos definisanih napomena za stavku. Definisane napomene su napomene koje su ranije određene kao moguće napomene za artikal, grupu artikla ili za sve artikle. Može ih biti više izabrano i te napomene nisu vezane za proizvoljnu napomenu za stavku gdje se može unijeti proizvoljan tekst.

Ekran na dodir (TouchScreen)

Ovu mogućnost ne bi trebalo koristiti jer će biti uklonjena iz programa. U narednom poglavlju je objašnjen novi ekran na dodir koji bi trebalo koristiti. Ako se ima potreba za ovim ekranom na dodir, javiti se na email da se vidi šta se može uraditi.

Ovdje se podešavaju neke opcije vezane za prozor prodaje prilagođen za ekran osjetljiv na dodir dok se izgled tog prozora podešava dok je isti prikazan prilikom prodaje.

Automatski prikazati TouchScreen – prozor prilagođen za ekrane na dodir prikazuje se odmah otvaranja prozora prodaje.

Prikazati klikom na iznos računa – prozor TouchScreen prikazuje se tako što se u standardnom prozoru prodaje klikne na iznos računa.

Veličina mreže – broj piksela na koji se zaokružuje veličina i položaj dugmadi u prozoru za TouchScreen. Ova vrijednost se primjenjuje samo u trenutku kreiranja ili promjene pozicije dugmeta a ne primjenjuje se na ranije kreirana dugmad.

Podrazumijevana širina polja, Podrazumijevana visina polja – omogućava brže kreiranje dugmadi, program na osnovu ovih vrijednosti kreira mrežu polja i umjesto da se povlačenjem miša odredi položaj i veličina dugmeta dovoljno je samo kliknuti na polje i dugme će biti kreiranu u tom polju.

Crtati pozicije polja – određuje se hoće li biti prikazana mreža polja.

Ručno dodavanje artikla na račun – ako je ova opcija uključena, klikom na dugme artikla samo se prenosi šifra artikla u polje za šifru a artikal se dodaje na račun pritiskom na dugme **Dodaj artikal**. Ako je opcija isključena, artikal se automatski dodaje na račun.

Obriši šifru nakon dodavanja artikla – ako je ova opcija uključena, nakon dodavanja artikla pritiskom na dugme **Dodaj artikal**, briše se šifra artikla iz polja za šifru.

Prikaži tekst na dugmadima sa slikom – ako je ova opcija uključena, tekst će biti prikazan i ako je za dugme izabrana slika za pozadinu. Ako je opcija isključena, tekst neće biti prikazan za dugmad sa slikom.

Aktivni format za TouchScreen – program može imati više formata za ekran i ovdje se bira koji format će biti aktivan. Dostupni formati su prikazani u polju **Postojeći formati**. Ovdje određeni format se primjenjuje za sve korisnike za koje nije određen format posebno. U podešavanju podataka o korisnicima moguće je svakom korisniku posebno odrediti željeni format. Za podešavanje formata za svakog korisnika pogledajte *Unos i izmjena korisnika* na strani 7.

Veličina tastature – podešava se veličina tastature koja se prikazuje na ekranu kod korištenja TouchScreen-a.

Font na dugmadima – podešava se podrazumijevani stil slova koji se koristi za dugmad na TouchScreen-u. Ovdje podešeni stil će se koristiti za dugmad kojima nije određen poseban stil. U podešavanju izgleda TouchScreen-a može se za svako dugme podesiti posebno stil slova.

Brisanje podataka – briše format koji je izabran u polju Aktivni format za **TouchScreen**.

Izvoz podataka – spremanje podataka o izgledu prozora u fajl

Uvoz podataka – učitavanje podataka o izgledu prozora iz fajla

Prenesi nazive artikala – Usklađuje nazive artikala u podacima o artiklima sa podacima o izgledu prozora. Potrebno izvršiti ako je naziv artikla promijenjen nakon što je dugme za taj artikal dodao na TouchScreen.

Novi ekran na dodir

Aktivan – uključuje se korištenje novog ekrana na dodir za prodaju.

Format – bira se izgled prozora prodaje. Uz program se distribuira nekoliko formata a moguće je definisati i novi po želji korisnika.

Stilovi za format – bira se eksterni fajl sa stilovima. Format za izgled prozora prodaje u sebi sadrži stilove za prikaz svake komande i ti stilovi će se koristiti ako ovdje nije ništa izabrano. Prilikom podešavanja izgleda prozora prodaje može se kreirati posebno fajl sa stilovima gdje će stilovi biti različiti od onih koji su u fajlu formata. Na ovaj način se može mijenjati izgled prozora prodaje a da se ne mora za svaki izgled kreirati kompletan format prozora nego je dovoljno izabrati željene stilove.

Format menija – bira se željeni izgled za prozor kojim se od korisnika traži da izabere neku akciju.

Format tastature – bira se željeni izgled tastature koja se prikazuje na ekranu.

Format numeričke tastature – bira se željeni izgled numeričke tastature koja se prikazuje na ekranu.

Format selektora reda – bira se željeni izgled prozora kojim se od korisnika traži da izabere neki podatak iz baze, na primjer artikal.

Koristiti za unos lozinke – uključuje se prikaz tastature na ekranu kod unosa lozinke.

Za unos lozinke koristiti samo cifre – ako je ova opcija uključena, za unos lozinke će biti prikazana tastatura sa ciframa.

Mora biti određen sto – ako je ova opcija uključena, na račun se neće moći dodavati artikli ukoliko nije određen sto.

Dozvoljeno preuzeti zauzeti sto – ako je ova opcija uključena a korisnik izabere sto koji je drugi korisnik započeo, korisnik će moći preuzeti pripremu kreiranu za taj sto. Ako opcija nije uključena, korisnik će biti upozoren da je sto zauzet.

Tražiti potvrdu preuzimanja – korisnik će biti upozoren da je sto zauzet i tražit će se potvrda preuzimanja.

Količinu prikazivati bez decimala – ako je ova opcija uključena količine će biti prikazane bez decimalnih mjesta. Opcija je korisna za sve radnje gdje količina za artikle mora biti cijeli broj te nema potrebe prikazivati decimale i prikaz je jednostavniji.

Format natpisa stola – definiše se kako će izgledati natpis na stolu.

Zatamnjenje prozora prodaje kada je korisnik – ako je u opcijama podešeno da se zatvara prozor prodaje prilikom odjave korisnika, ova opcija omogućava da prozor bude zatamnjen kada je korisnik odjavljen. Veća vrijednost znači veće zatamnjenje.

Broj seta za grupe... – prikaz artikala na ekranu je organizovan u grupe i podgrupe i standardno sve kase koriste isti prikaz, kada se unese grupa ili artikal na bilo kojoj kasi to je vidljivo na svim ostalim kasama. Ovime je moguće podesiti da na nekoj kasi prikaz bude drugačiji. Svaki broj seta predstavlja zaseban način grupisanja.

Dozvoljeno dodati... – kod dodavanja grupe, podgrupe ili artikla na ekran moguće je odabrati da se dodavanje odnosi samo za tu kasu. Ovime uključuje da li je to dozvoljeno ili nije.

Više o novom ekranu na dodir u dijelu *Novi ekran na dodir* na strani 49.

Trgovačka vaga

U prvom dijelu se nalaze podešavanja za preuzimanje težine sa elektronskih trgovačkih vaga

Protokol za komunikaciju – bira se protokol koji podržava vaga

Podešavanje serijskog porta – serijski port preko kojeg se komunicira sa vagom treba biti podešen onako kako je podešena vaga

Tražiti potvrdu težine – podešava se da li će program automatski dodati artikal sa količinom primljenom preko vage ili će tražiti potvrdu te količine

U drugom dijelu se nalaze podešavanja za slanje podataka o vaganim artiklima na vagu

Direktorij gdje se nalazi Trethnet.exe – podešava se direktorij gdje se nalazi program za komunikaciju sa vagom

Koristi cifre iz bar koda... – kod slanja podataka na vagu program kao šifru artikla (PLU) može slati šifru artikla kako se evidentira u programu ili šifru koja se formira od određenog broja cifara iz bar koda. Obzirom da bar kodovi za vagane artikle imaju osnovu od 7 cifara gdje su prve dvije cifre definisane stadardom, ovdje se za formiranje PLU može uzeti do 5 cifara. Cifre se uzimaju sa desne strane tako da ako je bar kod artikla **2020021** a broj cifara za formiranje PLU je **2**, na vagu će se slati PLU **21**. Ukoliko se za formiranje PLU koristi bar kod potrebno je prilikom određivanja bar kodova za ove artikle obratiti pažnju da ne dođe do dupliranja PLU. Na primjer, ako se za jedan artikal odredi bar kod **2020021** a za drugi **2030021** i za broj cifara za formiranje PLU odredi **4**, vidimo da će za oba artikla PLU biti **0021**.

Više o radu sa trgovačkim vagama u dijelu *Trgovačke vage* na strani 52.

Subvencije

Podešavanje podataka za subvencionisanu prodaju.

Aktivno – uključuje se subvencionisana prodaja

Za obračun subvencije koristiti – podešava se na koji način će se izračunavati subvencija.

Šifra partnera koji subvencioniše – šifra partnera kome se izdaje račun za razliku stvarne cijene i cijene koju plaća kupac. Ovaj podatak je obavezan i ukoliko se ne unese program neće smatrati prodaju subvencionisanom bez obzira na ostale opcije i unesene popuste.

Šifra načina plaćanja za račun – šifra načina plaćanja koja se dodjeljuje računu koji se izdaje onome ko subvencionira prodaju

Više o subvencionisanoj prodaji u dijelu *Subvencionisana prodaja* na strani 40.

Server

Pogledajte dio *Server* na strani 78.

Web shop

Pogledajte *Web shop* na strani 77.

Sistem

Spriječiti "nestajanje" komandi – rješava problem komandi koje nestaju dok se ne pređe mišem preko njih.

Poruke kod prodaje – u toku prodaje program prikazuje informacije vezane za prodaju kao što su vrsta računa, da li će se tražiti količina za sljedeći artikal i slično. Ovdje se može mijenjati tekst koji se prikazuje pa recimo, u svrhu uštede prostora, može umjesto „Veleprodajni“ postaviti „VP“ i slično.

Provjeravati je li dostupna nova verzija prorama – provjerava postoji li novija verzija, prikazuje promjene od trenutne verzije i nudi preuzimanje i instalaciju.

Dužina memo polja kod prikaza u tabeli – za polja koja mogu sadržavati mnogo teksta nije praktično prikazivati sav sadržaj u tabeli te se ovdje podešava koliko će teksta biti prikazano u tabeli.

Backup

Program ima mogućnost periodične izrade rezervne kopije podataka. Preporučuje se da ovo bude aktivno, za slučaj gubitka podataka. Rezervna kopija se sprema na računaru na kojem je opcija uključena. U slučaju mrežnog rada, svaki program gdje je opcija uključena će kreirati rezervnu kopiju na tom računaru. Moguće je uključiti da se kopija kreira na računaru na kojem se nalazi baza podataka ali to nije preporučeno jer u slučaju kvara računara i gubitka podataka bit će izgubljene i rezervne kopije čime izrada rezervne kopije gubi svrhu.

Opcije vezane za izradu rezervne kopije podataka.

Aktivno – uključuje se kreiranje rezervne kopije.

Maksimalna starost – program će automatski praviti rezervne kopije tako da zadnja kopija nije starija u minutama od ove vrijednosti. Ako se ne želi da program uopšte radi rezervne

kopije (što nije preporučljivo) potrebno je postaviti vrijednost na 0. Provjeru da li se rezervna kopija treba napraviti program radi prilikom pokretanja i zatvaranja programa i periodično u toku rada programa.

Minimalna starost – program neće ni u kom slučaju raditi rezervnu kopiju ako postoji kopija koja nije starija u minutama od ove vrijednosti. Ako se uključi izrada kopije prilikom pokretanja ili zatvaranja programa, ova vrijednost ograničava prečestu izradu kopije.

Raditi kopiju... – uključuje se izrada kopije prilikom svakog pokretanja ili zatvaranja programa. Uključivanjem ovih opcija rezervna kopija će se raditi bez obzira na vrijednost u polju **Maksimalna starost**. Vrijednost u polju **Minimalna starost** se uzima u obzir tako da kopija neće biti rađena ako je već rađena u zadnjih [**Minimalna starost**] minuta.

Broj kopija – određuje se koliko kopija će program čuvati. Prilikom svake izrade kopije program će brisati višak kopija.

Rezervne kopije spremati na serveru – nije preporučeno jer u slučaju kvara servera bit će izgubljene i rezervne kopije

Direktorij za spremanje na serveru – lokacija na serveru gdje se kopije spremaju.

Firma

Podaci o firmi koji se trenutno koriste kod izrade elektronskog KUF/KIF.

Unos podataka

Prije početka rada sa programom potrebo je unijeti određene podatke u program i to:

- Grupe artikala
- Tarifni brojevi
- Jedinice mjere
- Artikli (roba ili usluge)
- Partneri (kupci i dobavljači)
- Grupe računa
- Grupe ulaznih računa
- Popusti

Grupe artikala

Artikle je moguće svrstavati u grupe prema potrebama korisnika. Grupa je moguće imati neograničeno mnogo. Svaki artikal mora biti u nekoj grupi. Ovo znači da se u program mora unijeti makar jedna grupa. Ako se ne želi svrstavati artikle u grupe, program će automatski unijeti jednu grupu i dodjeljivati je novim artiklima. Izvještaji o prometu se mogu dobiti po grupama artikala.

Tarifni brojevi

U program se može unijeti proizvoljan broj tarifnih brojeva. Svakom artiklu mora biti pridružen tarifni broj tako da se u program mora unijeti makar jedan tarifni broj.

Podatak **Stopa POT** je podatak koji se koristi samo u Hrvatskoj a u ostalim situacijama treba biti nula.

Ako tarifa nije unesena, program će kod unosa prvog artikla ponuditi unos tarife.

Jedinice mjere

U program se može unijeti proizvoljan broj jedinica mjere. Svakom artiklu mora biti pridružena jedinica mjere tako da se u program mora unijeti makar jedna jedinicu mjere. Ako jedinice mjere nisu unesene, program će kod prvog unosa artikla unijeti jedinicu mjere komad i dodjeljivati je artiklima.

Artikli

Pregled artikala se dobije izborom menija **Podaci->Artikli**. Pojavit će se prozor **Artikli**. Ovdje se traže, unose i mijenjaju podaci o artiklima. Pod artiklima se podrazumijevaju robe i usluge.

Objašnjenje podataka o artiklu:

- **Šifra** – glavna šifra artikla pod kojim se artikal vodi u programu. Moguće je unijeti maksimalno broj od 7 cifara. Dva artikla ne mogu imati istu šifru.
- **Bar kod** – bar kod artikla može biti 8 ili 13 cifara i koristi se sa bar-kod čitačem čime se značajno olakšava unos artikala na račun. Iako je ovo polje predviđeno za unos bar-koda koji sadrži 8 ili 13 cifara, ovdje je moguće unijeti bilo koji podatak koji se sastoji od slova i cifara u dužini do 13 znakova i ako kod unosa artikala na račun unesemo podatak koji je ovdje unesen, program će pronaći artikal. Bar kod može sadržavati i podatak o količini. Više o ovome u dijelu *Bar kodovi sa podatkom o količini* na strani 62. Pravi bar kod koristi zadnju cifru kao kontrolnu koja pokazuje da je bar kod matematički ispravan. Ukoliko se unese podatak koji nije ispravan bar kod, dugme **Popravi** će biti vidljivo. Pritiskom na to dugme bar kod će biti popravljen. Popravka se radi na sljedeći način: Ako je uneseno 7 ili 12 cifara, program će dodati kontrolnu cifru u skladu sa pravilom o izračunu te cifre. Ukoliko je uneseno 8 ili 13 cifara, program će ispraviti zadnju cifru tako da bar kod bude ispravan. Ukoliko je polje prazno, dugme **Generiši** će biti vidljivo. Pritiskom na ovo dugme program će generisati bar tako da na početak bar koda koji je definisan u opcijama programa doda slučajno izabrane cifre do duljine od 12 cifara a zatim doda kontrolnu cifru. Ovdje je moguće definisati i dodatne bar kodove za artikal pritiskom na dugme pored polja za unos bar koda. Dodatni bar kodovi se koriste ako se ne želi posebno unositi slične artikle koji imaju različite bar kodove. Dodatnom bar kodu se može odrediti i količina što može biti korisno u slučaju artikala koji imaju definisane bar kodove za pakete te se na taj način može unijeti određena količina artikla skeniranjem bar koda na omotu paketa.
- **Naziv** – naziv artikla može biti dugačak do 50 znakova. Kod prodaje je moguća pretraga po nazivu.
- **Šifra proizvoda** – dodatni podatak o artiklu koji može sadržavati bilo šta. Može se koristiti za tvorničku oznaku proizvoda (na primjer tvornička oznaka autodijelova). Kod unosa artikala na račun ako se unese ovaj podatak program će ga pronaći.
- **Jedinica mjere** – podatak o jedinici mjere. Može se ukucati šifra ili klikom na dugme desno dobiti listu gdje se tasterima **GORE** i **DOLE** može izabrati željeni podatak i pritiskom na **ENTER** prenijeti ga ovdje. Lista će se dobiti i ako se unese šifra koja ne postoji.
- **Cijena** – prodajna cijena artikla

- **Povratna naknada** – iznos naknade za povratnu ambalažu koji se u Hrvatskoj ne oporezuje.
- **Nabavna cijena** – prosječna nabavna cijena artikla na zalihi. Ako je program podešen da ne vodi stanje artikala, ovdje se unosi željena nabavnu cijenu, ako je potrebno. Ako je program podešen da vodi stanje artikala, ovo polje će biti onemogućeno jer u tom slučaju program izračunava prosječnu nabavnu cijenu na osnovu ulaznih računa.
- **Minimalne zalihe** – ovo je podatak o minimalnim zalihama odnosno o najmanjoj količini artikla koja se želi da na stanju. Podatak se koristi prilikom izrade liste artikala gdje je moguće odabrati da se radi lista onih artikala čije je stanje manje od minimalnih zaliha.
- **Tarifa** – unese se šifra tarifne grupe kojoj artikal pripada.
- **Grupa** – grupa kojoj artikal pripada.
- **Dobavljač** – dobavljač artikla. Podatak unositi u skladu sa potrebama.
- **Lokacija** – proizvoljan podatak koji korisnici koriste da lakše pronađu artikal. Može biti broj prostorije, stalaže, police ili bilo šta što pomaže da se zna gdje je artikal.
- **Traži količinu** – ovaj podatak se koristi kod unosa artikla na račun. Ako se izabere **NE** program će prilikom unosa artikla na račun automatski dodati na račun jedan artikal. Ako se izabere **DA** program će prilikom unosa artikla na račun tražiti da se unese i količina. Ovo ne znači da se količina ne može unijeti ako se izabere **NE**. Radi sa samo o brzini i načinu unosa podataka. I dalje se može unijeti količinu ali ako se ne unese program automatski dodaje jedan artikal dok u suprotnom mora se unijeti količina. Obično se ovdje bira **NE** za sve artikle koji su u jednom komadu (kao što je na primjer sok, hljeb i slično) dok se **DA** bira za artikle koji nisu u komadu (kao što je na primjer voće, meso i slično).
- **Usluga** – označava da je određeni artikal usluga te se za te artikle ne vodi stanje
- **Količina mora biti cijeli broj** – označava da količina mora biti cijeli broj (1, 5, 10 i slično).
- **Složeni artikal** – dugmetom **Komponente artikla** otvara se prozor gdje se unosi sastav artikla. Ako je za neki artikal određen sastav takav artikal će biti složeni artikal. Na primjer u ugostiteljstvu je propisano od čega se sastoji porcija čevapa. Artikli meso i lepina se nabavljaju i imaju na stanju a za artikal velika porcija čevapa i se može odrediti da se sastoji od 250 g mesa i jedne lepine. Prilikom prodaje čevapa program će sa stanja skidati tačnu količinu mesa i lepina
- **Neaktivan** – Neaktivni artikli neće biti prikazani na listi artikala a ova opcija se koristi da se označe artikli koji se više neće koristiti.
- **Opis** – proizvoljan opis artikla.

Kada je pregled artikala otvoren, desni klik na artikal ili klik na tri tačke u gornjem lijevom uglu prozora otvara meni sa raznim komandama:

- **Kartica po promjeni** – izrada kartice artikla na kome će biti prikazana svaka promjena koja utiče na stanje artikla
- **Kartica po danu** – izrada kartice sa sumarnim pregledom promjene stanja po danima
- **Kreiraj bazu za Fiskal** – kreira bazu artikala za fiskalni drajver Fiskal. Ova stavka neće biti vidljiva ako se ne koristi drajver Fiskal.

- **Pronađi duple nazive** – pronalazi sve artikle kod kojih se podudara naziv u onoliko prvih znakova koliko je definisano kao maksimalna dužina naziva artikla za fiskalni printer. Prikazuje listu tih artikala i potrebno je ručno mijenjati naziv artikla sve dok ima artikala kojima se naziv podudara.
- **Slike** – otvara se prozor gdje se mogu unositi slike artikala.
- **Slike za TS** – otvara se prozor gdje se mogu unositi slike artikala koje će se koristiti na novom ekranu na dodir.
- **Zamjenski artikli** – prikazuje se lista artikala koji su definisani kao zamjenski artikli za izabrani artikal. Više o ovome u dijelu *Zamjenski artikli* na strani 29.
- **Dodaj u zamjenske artikle** – dodavanje izabranog artikla na listu zamjenskih artikala. Više o ovome u dijelu *Zamjenski artikli* na strani 29.
- **Vezani artikli** – prikazuje se lista artikala koji su definisani kao vezani artikli za izabrani artikal. Više o ovome u dijelu *Vezani artikli* na strani 29.
- **Dodaj u vezane artikle** – dodavanje izabranog artikla na listu vezanih artikala. Više o ovome u dijelu *Vezani artikli* na strani 29.
- **Napomene za prodaju** – definišu se napomene koje se mogu dodati na račun. Napomene se mogu definisati za grupu kojoj artikal pripada i odnosit će se na sve artikle koji pripadaju toj grupi. Napomene se mogu definisati i samo za određeni artikal.
- **Definisani popusti i cijene** – pregled i izmjena definisanih popusta i cijena. Više o ovome u dijelu *Popusti* na strani 30.
- **Brisanje artikla** – kompletno brisanje artikla. Brisanje neće biti moguće ukoliko je artikal bilo gdje korišten.
- **Podaci za najam** – unose se podaci za artikle koji se iznajmljuju. Ovdje se definiše količina u zavisnosti od dužine trajanja najma. Više o ovome u dijelu *Najam* na strani 29.
- **Stanje po skladištima** – prikazuje stanje artikla po skladištima.
 - **Posebna tabela** – Otvara se prozor koji prikazuje stanje izabranog artikla. Pregled u tom posebnom prozoru se mijenja kada se u glavnoj tabeli prelazi sa artikla na artikal.
 - **Ista tabela** – na pregledu artikala se dodaju tri kolone koje prikazuju stanje u prva tri skladišta.
- **Uvoz** – uvoz podataka iz Excel dokumenta. Dostupan je opis gdje će biti prikazano kako treba da izgleda Excel dokument.
- **Izvoz** – izvoz podataka o artiklima.
- **Prikaz neaktivnih** – uključuje prikaz artikala koji su označeni kao neaktivni.
- **Brisanje** – brisanje artikla. Brisanje neće biti moguće ako je artikal na bilo koji način vezan, na primjer ako je vršena prodaja ili ulaz, ako je dio nekog složenog artikla i slično.
- **Složeni artikli** – prikazuje informacije o artiklu ako je složeni artikal ili ako je dio nekog složenog artikla. Ovdje se može vidjeti koliko složenog artikla je moguće napraviti uzimajući u obzir stanje artikala od kojih se složeni artikal sastoji. Ako se artikal sastoji od artikala koji su također složeni, ovdje se to uzima u obzir i prikazuje krajnji sastav od artikala koji nisu složeni.

Zamjenski artikli

Program ima mogućnost evidentiranja artikala koji mogu koristiti kao zamjena jedan za drugi. Primjer upotrebe je kod prodaje rezervnih dijelova gdje se jedan rezervni dio može nabavljati od više različitih proizvođača i unose se posebno u program. Kada se pretragom pronade jedan dio, može se odmah dobiti uvid u stanje ostalih artikala koji mogu poslužiti kao zamjena za traženi artikal. Pregled liste zamjenskih artikala se vrši tako što se u pregledu artikala pronade artikal i iz menija se izabere stavka **Zamjenski artikli**. Otvorit će se lista artikala koji su definisani kao zamjenski artikli. Lista se može otvoriti i tako što se desnim dugmetom miša klikne na tabelu artikala i izabere stavka **Zamjenski artikli**. Kada je otvorena lista zamjenskih artikala, artikli se na listu dodaju biranjem stavke **Dodaj u zamjenske artikle** iz glavnog menija ili menija koji se dobije na desni klik miša na tabelu. Artikal sa liste zamjenski artikala se briše tako što se klikne desnim dugmetom miša na artikal u listi zamjenskih artikala i izabere **Brisanje**. U listi zamjenskih artikala treba duplo kliknuti na artikal da bi se isti prikazao u glavnoj listi artikala.

Vezani artikli

Vezani artikli su artikli koji se automatski dodaju na račun kada se doda artikal za koji su vezani. Pregled liste vezanih artikala se vrši tako što se u pregledu artikala pronade artikal i iz menija se izabere stavka **Vezani artikli**. Otvorit će se lista artikala koji su definisani kao vezani artikli. Lista se može otvoriti i tako što se desnim dugmetom miša klikne na tabelu artikala i izabere stavka **Vezani artikli**. Kada je otvorena lista vezanih artikala, artikli se na listu dodaju biranjem stavke **Dodaj u vezane artikle** iz glavnog menija ili menija koji se dobije na desni klik miša na tabelu. Artikal sa liste vezanih artikala se briše tako što se klikne desnim dugmetom miša na artikal u listi zamjenskih artikala i izabere **Brisanje**. U listi vezanih artikala treba duplo kliknuti na artikal da bi se isti prikazao u glavnoj listi artikala.

Najam

Program ima mogućnost evidentiranja najma artikala gdje se po povratu obračunava iznos u zavisnosti od dužine trajanja najma. Obračun se radi tako da se za artikal definiše osnovna cijena a program kod vraćanja artikla mijenja količinu. Podaci za obračun količine se unose na pregledu artikala izborom opcije iz menija **Podaci za najam**. Pojaviti će se prozor **Najam**. Pritiskom na desno dugme miša pojavljuje se meni sa opcijama za unos, izmjenu ili brisanje podatka kao i opcija za testiranje obračuna. Unosi se vrijeme, tolerancija i količina. Vrijeme se unosi u minutama. Program kod obračuna traži podatak sa najmanjim vremenom, računajući i toleranciju, a koje je veće od vremena koje je artikal bio iznajmljen. Ukoliko takav podatak nije pronađen uzima se podatak sa najvećim vremenom, to vrijeme se oduzima od vremena najma a zatim se sa ostatkom vremena ponovo postupa na isti način. Tolerancija se uzima u obzir samo kod obrade prvog podatka. Provjera obračuna za željeno vrijeme se može izvršiti opcijom **Testiranje** gdje se unese željeno vrijeme a program prikazuje obračun količine za to vrijeme.

Mogućnost evidentiranja najma se može koristiti za bilo koju djelatnost gdje se nešto izdaje na upotrebu i naplaćuje u zavisnosti od vremena upotrebe, na primjer iznajmljivanje radioničkog prostora i alata, naplata parking prostora, naplata korištenja prostora za rekreaciju (kuglane, bilijar sale) i slično.

Preporučuje se da se kod korištenja najma uključi opcija da se kod prodaje uvijek kreira nova stavka. Ukoliko ova opcija nije uključena a izda se jedan artikal više puta prije nego što se izda račun, program će samo mijenjati količinu već unesenoj stavci što nije prihvatljivo. Ako se uključi opcija, program će posebno evidentirati i obračunati svako izdavanje sa svojim vremenom izdavanja i vraćanja.

Uz program se distribuira format ekrana na dodir prilagođen izdavanju i obračunu prilikom vraćanja kao i format za štampanje pripreme ukoliko se izdaje kartica korisniku.

Primjer obračuna u zavisnosti od podataka za najam:

Vrijeme	Tolerancija	Količina	Obračun
60	0	1	Za svaki započeti sat će biti obračunata količina 1.
60	5	1	Za započeti 65 minuta će biti obračunata količina 1 a zatim za svaki započeti sat količina 1.
60 120	5 10	1 2	Za započeti 65 minuta će biti obračunata količina 1 a zatim za svaki započeti sat količina 1. Ako je vrijeme duže od 65 minuta, za započeti 130 minuta će biti obračunata količina 2, zatim za svakih punih 120 minuta količina 2 te na kraju za započeti 60 minuta količina 1.
60 120	5 10	1 1,9	Za započeti 65 minuta će biti obračunata količina 1 a zatim za svaki započeti sat količina 1. Ako je vrijeme duže od 65 minuta, za započeti 130 minuta će biti obračunata količina 1,9, zatim za svakih punih 120 minuta količina 1,9 te na kraju za započeti 60 minuta količina 1.
480	0	1	Za svakih započeti 8 sati će biti obračunata količina 1. Na ovaj način će se i za 10 minuta, na primjer, obračunati količina 1. Može se koristiti za prodaju dnevne karte.

Partneri

Program omogućava da za se svaku nabavku robe ima podatak o dobavljaču a za svaku prodaju podatak o kupcu. Dobavljači i kupci se zajedno evidentiraju kao partneri. Lista partnera se dobije izborom menija **Podaci->Partneri**.

Podatak o partneru **Tekst na računu** je podatak koji se prikazuje na računu ako se u formatu za štampanje doda polje **Firma**. Na računu je moguće prikazati pojedinačno svaki podatak o kupcu ali je moguće u polje **Tekst na računu** unijeti podatak u više redova i taj podatak prikazati na računu.

Desni klik na partnera otvara meni gdje se mogu dobiti razni podaci za određenog partnera.

Grupe računa

Moguće je odrediti tri vrste grupa u koje će se računi svrstavati. Grupe mogu predstavljati različite stvari. To može bilo koji podatak koji je potreban korisniku. Nazivi grupa se određuju u opcijama programa a izborom menija **Podaci->Grupe računa** se unose pojedine kategorije za svaku grupu.

Grupe ulaznih računa

Unosimo podatke kao i za račune ali za ulazne račune.

Popusti i cijene

Program omogućava definisanje popusta i cijena kao i fiksnih dodataka na cijenu. Mogu se odrediti za sljedeće kombinacije:

- kupac + grupa artikla
- kupac
- artikal
- grupa artikla

Ovim redoslijedom se traže definisani popusti prilikom izrade računa. Znači kada se prilikom izrade računa unosi artikal, program traži da li je definisan podatak za kupca kome se izdaje račun i za grupu kojoj pripada artikal. Ako nađe primjenjuje se taj podatak. Ako nije definisan, traži se da li je definisan za kupca. Ako nije, traži se dalje da li je definisan za artikal a ako ne nađe traži se da li je definisan za grupu artikala. Znači moguće je definisati jedan popust ako se na primjer artikli iz jedne grupe prodaju određenom kupcu a drugi popust ako se tom kupcu prodaju neki drugi artikli ili ako se neki artikal prodaje drugom kupcu. Primjer:

Definisani popusti:

kombinacija	popust
kupac 1, grupa 1	10 %
kupac 1, grupa 2	5 %
kupac 1	12 %
artikal 1 (koji je u grupi 3)	3 %

Prodaja (kupcu 1):

- artikal 1 – primjenjuje se popust 12 %
- neki artikal iz grupe 2 – primjenjuje se popust 5 %

Prodaja (kupcu 2)

- artikal 1 – primjenjuje se popust 3 %

Bitno je napomenuti da se definisani popusti primjenjuju i ako polje za popust nije vidljivo prilikom prodaje. Ako je polje za popust vidljivo, pronađeni popust će biti prikazan u tom polju a ako polje za popust nije vidljivo popust se neće vidjeti odmah nakon biranja artikla ali će on biti primjenjen i vidjeće se kada se doda artikal na račun.

Za svaki popust se može odrediti kada se isti primjenjuje. Može se odrediti početni i krajnji datum, vrijeme u toku dana i dan u sedmici. Može se odrediti je li popust aktivan tako da se primjena određenog definisanog popusta može po potrebi aktivirati i deaktivirati.

Načini plaćanja

Unose se podaci za evidentiranje vrste plaćanja. Za svaku vrstu plaćanja se može odrediti koja vrsta plaćanja će biti poslana na fiskalni printer. Ovo znači da se ovdje može unijeti, na primjer, posebno šifra za svaku karticu a svakoj toj vrsti plaćanja se odredi da se na fiskalni printer šalje podatak da je plaćanje izvršeno karticom.

Stolovi

Unose se podaci o stolovima u restoranu.

Dodatni podaci za račun

Program ima mogućnost evidentiranja proizvoljnih informacija za svaki račun. Ovdje se podešava koji se podaci žele evidentirati, odnosno opis svakog podatka. Kada se zatraži unos ovih podataka prilikom prodaje ili pregleda računa program će prikazivati opis i tražiti unos za svaki podatak koji je aktivan. Više o ovome u dijelu *Dodatni podaci za račun* na strani 63.

Ulaz robe

Ako je podešeno da program vodi stanje artikala, neće se moći prodavati artikle ako ih nema na stanju. U tom slučaju artikli se dodaju na stanje unosom ulaznih računa. Postupak unosa ulaznog računa:

1. Izabrati na meniju **Rad->Ulaz robe**. Pojavit će se prozor **Ulaz robe**.
2. Pritisnuti dugme **Unos** u gornjem dijelu prozora. Pojavit će se prozor **Novi dokument**.
3. Unijeti podatke o ulaznom računu. Jedini podatak koji se mora unijeti je datum ulaza. Polje **Datum plaćanja** označava da li je nabavka plaćena. Ako se podatak ne unese smatraće se da nabavka nije plaćena. Plaćanje je moguće unijeti naknadno.
4. Pritisnuti dugme **Potvrdi**. Ulazni račun će biti dodan na listu.
5. Pritisnuti dugme **Unos stavke**. Pojavit će se prozor **Unos stavki ulaza**. Između polja se može kretati pritiskom na **ENTER**, **TAB** ili na taster **DOLE** ili **GORE**. Unesu se potrebne podatke i pritisne dugme **Dodaj artikal**. Sada je artikal dodan na listu. Kod unosa podataka program sam izračunava podatke na osnovu podatka koji se unese. Na primjer ako se unese fakturna vrijednost program će izračunati fakturnu cijenu i podatke o PDV-u. Ako se unese ukupan ulazni PDV, program će izračunati PDV po jedinici mjere. U polju **Prodajna cijena** će biti obračunata cijena na osnovu kalkulacije. Ukoliko je dozvoljeno da se cijena artikla mijenja bez nivelacije, ova cijena će biti izračunavana na osnovu ostalih podataka. Ukoliko nije dozvoljena promjena cijena bez nivelacije, polja za maržu, prodajnu cijenu bez PDV i cijenu će biti onemogućena i program će uvijek upisivati trenutnu cijenu artikla i maržu preračunavati u skladu sa njom. U polje **Fakturna cijena** unosi se cijena bez ulaznog PDV-a dok se u polje **Fakturna cijena sa PDV** unosi podatak sa uračunatim ulaznim PDV-om. Program će sam izračunati ulazni PDV na osnovu tarifnog broja ali je taj podatak moguće ručno izmijeniti. U desnom dijelu prozora se nalazi dugme kojim se otvara meni gdje se može podesiti da određena polja uvijek budu onemogućena. Ovo je korisno ukoliko se određena polja nikada ne koriste za unos te se program prilikom kretanja kroz polja neće ni zadržavati na njima.
6. Ponavljati postupak dok se ne unesu svi artikli koji se nabavljaju a zatim pritisnuti dugme **Zatvori**.

Ako se kod unosa stavke unese artikal koji već postoji na listi, program će ponuditi samo unos dodatne količine koja treba biti dodata na listu. Ova mogućnost je korisna ako se ulaz vrši na osnovu više dokumenata a želi se da se napravi jedan zajednički ulazni dokument. Ovdje treba obratiti pažnju na ostale podatke jer se na ovaj način mijenja samo količina ranije unesene stavke dok svi ostali podaci ostaju isti.

Sada je cijeli ulazni račun unesen. Račun još nije proknjižen i artikli nisu dodani na stanje. Prije nego što se račun proknjiži, potrebno je provjeriti tačnost unesenih podataka. Dokument se prije knjiženja može pregledati i štampati. Pritiskom na dugme **Pregled** može se vidjeti kako izgleda ulazni dokument ili ga štampati.

Račun se proknjiži tako da se desnim klikom na dokument otvori meni, klikne na **Knjiženje** i potvrdi sa **Da**. Sada je dokument proknjižen i povećano je stanje robe na zalihi. Ukoliko je datum ulaza manji od datuma ranije unesenog ulaza, ulaz neće biti moguće proknjižiti.

Ovdje je bitno napomenuti da je moguća ispravka stavki dok dokument nije proknjižen. Kada je dokument proknjižen, više ga nije moguće mijenjati.

Desnim klikom na dokument otvara se meni sa raznim komandama:

- **Knjiženje** – knjiženje ulaza.
- **Štampanje cijena** – ovdje se mogu štampati cijene za artikle koji se nalaze na dokumentu. Program će pitati da li treba izraditi onoliko cijena koliko ima artikala na dokumentu. Ako se odgovori odbije bit će urađena po jedna cijena za svaki artikal.
- **Raspodjela carine** – omogućava da se željeni ukupni iznos carine raspodijeli na sve artikle proporcionalno fakturnoj cijeni umanjenoj za rabat.
- **Raspodjela troškova** – omogućava da se željeni ukupni iznos troškova nabavke raspodijeli na sve artikle proporcionalno fakturnoj cijeni umanjenoj za rabat.
- **Raspodjela ulaznog PDV** – omogućava da se željeni ukupni iznos ulaznog PDV-a raspodijeli na sve artikle proporcionalno fakturnoj cijenu umanjenoj za rabat.
- **Unos rabat za sve** – omogućava unos željenog rabata za sve stavke.
- **Prenesi cijene i tarife iz artikala** – ako se nakon što se doda stavka na ulaz promijeni podatak o artiklu ti podaci neće biti automatski preneseni na ulazne stavke. Ova komanda prenosi podatke iz baze artikala ukoliko je to potrebno.
- **Uvoz iz drugih programa** – ova opcija omogućava da se od dobavljača uzme račun za nabavljenu robu u elektronskoj formi te da se artikli automatski uvezu na ulaz. Trenutno se mogu uvesti stavke iz:
 - **Kasa račun** – račun izvezen iz ovog programa.
 - **Kasa račun po nabavnoj cijeni** – račun izvezen iz ovog programa.
 - **Datalab PANTHEON** – potrebno je izabrati direktorij gdje se nalazi datoteka racun.dbf. Artikli se pretražuju po bar kodovima i šifri proizvoda. Program ne provjerava slaganje naziva u programu i naziva u datoteci racun.dbf.
 - **Wand prenosnica** – prenosnica iz programa Wand.
 - **Excel** – uvoz iz Excel dokumenta. Dostupan je opis koji govori kako dookument treba da izgleda.
 - **Bar kod skener** – uvoz iz bar kod skenera.
- **Prikaz dospelih** – uključuje se prikaz samo nabavki dospelih za plaćanje.
- **Prikaz neplaćenih** – uključuje se prikaz samo neplaćenih nabavki.
- **Plaćanje** – evidentiranje i pregled plaćanja. Svaki račun je moguće platiti odjednom ili u više plaćanja.
 - **Plaćanje** – unos plaćenog iznosa i datuma plaćanja.
 - **Brisanje plaćanja** – brisanje podatak o plaćanju, bit će evidentiran kao neplaćen.
 - **Označi kao plaćen odmah** – bit će evidentirano da je plaćen u momentu izrade.
 - **Pregled plaćanja** – pregled podataka o paćanju.

Brza pretraga artikala

Ukoliko je uključena opcija **Brza pretraga kod prodaje i ulaza**, moguće je brzo pretraživati artikle po nazivu ili šifri proizvoda. Dovoljno je početi kucati slova i biće prikazana lista artikala koji u nazivu sadrže uneseni tekst. Ukoliko je potrebno pretraživati naziv koji počinje cifrom, potrebno je prvo pritisnuti **SPACE** da bi se prikazala lista a zatim kucati željeni podatak. Daljnjim kucanjem teksta lista se filtrira u skladu sa unesenim tekstom. Kretanje po listi se vrši tasterima **GORE** i **DOLE**. Tasterom **ENTER** se šifra izabranog artikla upisuje u polje sa traženje i lista se zatvara. Moguće je uključiti i opciju **Tražiti i po šifri proizvoda**, čime se pretraga proširuje i na šifru proizvoda.

Narudžbe

Ovdje se evidentiraju narudžbe prema dobavljačima. Postupak je isti kao kod evidentiranja ulaza s tom razlikom što knjiženje narudžbe ne izaziva promjenu stanja robe nego samo izračunava potrebne podatke.

Prodaja

Prodaja se vrši u prozoru **Prodaja** koji se pojavi kada se izabere **Rad->Prodaja**. U programu je moguće podesiti da se ovaj prozor pojavljuje automatski nakon prijave korisnika. Nakon pojavljivanja prozora kursor se nalazi u polju **Šifra ili bar-kod**. U ovom prozoru pripremaju se podaci za izradu računa, predračuna, međuračuna i internih računa.

Izdavanje računa

- Kod prodaje se unosi šifra artikla, bar kod ili šifra proizvoda. Program prvo pretpostavlja da uneseni podatak predstavlja šifru i pokušava pronaći artikal po šifri. Ako ne uspije, pretpostavlja da je unesen bar kod i pokušava pronaći artikal po bar kodu. Ako ni to ne uspije, pretpostavlja da je unesena šifra proizvoda i pokušava pronaći artikal po šifri proizvoda. Ako po bilo kojem od ova tri podatka bude pronađen artikal, njegov naziv se prikazuje u polju desno. Ako je artikal pronađen po bar kodu koji sadrži količinu ta količina će biti upisana u polje **Količina**. Ako nije pronađen artikal, polje će biti prazno i neće se moći unijeti artikal nego je potrebno provjeriti da li je podatak ispravno unesen. Ako se pritisne **ENTER** dok se u polju za unos šifre nalazi šifra koja nije pronađena, otvorit će se prozor **Artikli** gdje se može tražiti artikal po šifri, bar kodu, šifri proizvoda ili po nazivu i pritiskom na dugme **Izaberi** prenijeti ga u prozor za prodaju. Više o traženju artikala u dijelu *Traženje artikla* na strani 56. Za dodatne mogućnosti pretrage kod prodaje pogledati i *Brza pretraga artikala* na strani 37.
- Kada je podatak ispravno unesen i naziv proizvoda prikazan u polju, pritisne se **ENTER**.
- Ako je za artikal podešeno da se ne traži količina ili je u opcijama programa podešeno da se ne traži količina ni za jedan artikal ili je artikal pronađen po bar kodu koji sadrži količinu, program će automatski na listu artikala (u donjem dijelu prozora) dodati jedan artikal (ili količinu koja je definisana bar kodom) i prebaciti kursor u polje **Šifra ili bar-kod**.
- Ako je za artikal podešeno da se traži količina ili je u opcijama programa podešeno da se traži količina za svaki artikal, program će prebaciti kursor u polje **Količina**. Ovdje unesemo količinu i pritisnemo **ENTER**. Izabrana količina će biti dodana na listu artikala i kursor će se prebaciti u polje **Šifra ili bar-kod**.
- Ako je za artikal podešeno da se ne traži količina ili je u opcijama programa podešeno da se ne traži količina ni za jedan artikal, mi ipak možemo unijeti količinu tako da umjesto

ENTER pritisnemo taster **DOLE** nakon čega će kursor biti prebačen u polje **Količina**. Unesemo količinu i pritisnemo **ENTER**. Izabrana količina će biti dodana na listu artikala i kursor će se prebaciti u polje **Šifra ili bar-kod**.

1. Za račun se mogu unijeti dodatni podaci tako da se pritisne dugme **Opcije (INSERT)** ili se pritisne **INSERT** i izabere **Podaci za račun**. Pojavit će se prozor **Podaci o računu**. Unesu se podaci i pritisne dugme **Potvrdi**. Ako se ne unese oznaka računa program će unijeti automatsku onako kako je definisano u opcijama programa.
2. Brisanje artikla sa liste se radi tako da se klikne na artikal na listi i pritisne **DELETE**
3. Kada je nesen zadnji artikal na račun (polje **Šifra ili bar-kod** je prazno), pritisne se **ENTER**.
4. U zavisnosti od podešavanja, program će pitati za dodatne podatke (način plaćanja, grupe...). Unose se dodatni podaci kako ih program traži i pritisne **ENTER**
5. Račun će biti štampan ili prikazan na ekranu zavisno od toga kako je podešeno u opcijama programa. Ako se račun prikaže na ekranu moguće ga je štampati (vidjeti *Pregled dokumenata na ekranu* na strani 57).
6. Program je spreman za izdavanje novog računa.

U opcijama programa je moguće podesiti da program odjavi korisnika nakon izrade računa. U tom slučaju će se prozor automatski zatvoriti i prikazat će se prozor za prijavu korisnika. Korisno kada na jednoj kasi istovremeno radi više korisnika.

U opcijama programa je moguće podesiti da program na svakog računa provjerava stanje artikala koji su na tom računu i ako je stanje nekih artikala ispod minimalnih zaliha, prikazuje listu tih artikala.

Određeni postupci koji su mogući kod izrade računa:

- Ako je unesena šifra i kursor se nalazi u polju za unos šifre, pritiskom na **ESC** briše se šifra.
- Ako se kursor nalazi u polju za unos količine, pritiskom na **ESC** ili **GORE** kursor se vraća u polje za unos šifre.
- Ako se kursor nalazi u polju za unos popusta, pritiskom na **ESC** ili **GORE** kursor se vraća u polje za unos količine.
- Ako se kursor nalazi u polju za unos šifre a šifra nije unesena, pritiskom na **DOLE** biće označena lista artikala.
- Ako je označena lista artikala, pritiskom na **DELETE** briše se artikal sa liste
- Ako je označena lista artikala, pritiskom na **ENTER** će biti tražena nova količina za taj artikal, ako se unese količina i pritisne **ENTER**, ta novounesena količina će zamijeniti ranije unesenu količinu.
- Da bi se promijenila količinu zadnjeg unesenog artikla, pritisne se **DOLE** (na listi artikala će biti označen zadnji artikal) zatim **ENTER** (biće tražena nova količina) pa se unese novu količinu i pritisne **ENTER**.

Neke stvari je moguće odraditi putem prečica koje su definisane u opcijama programa. Prečice se koriste da bi se neke stvari uradile pritiskom na jedan taster umjesto izborom iz menija.

Još neke opcije kod izrade računa koje se dobiju pritiskom na dugme **Opcije (INSERT)** ili pritiskom na **INSERT**:

- **Podaci za račun** – unos ili izmjena podataka o računu. Ovdje se mogu unijeti podaci o kupcu kao i drugi podaci o računu.
- **Stavljanje računa u pripremu** – omogućava spremanje trenutnog pripremljenog računa ukoliko se ukaže potreba za izradom drugog računa, objašnjeno detaljnije u dijelu *Stavljanje računa u pripremu* na strani 38.
- **Priprema** – razne komande za rad sa pripremljenim računima.
 - **Aktiviranje** – ovime se poziva ranije pripremljeni račun.
 - **Brisanje** – brisanje trenutne pripreme.
 - **Preuzimanje sa druge kase** – na svakom računar su vidljivi samo pripremljeni računi koji su napravljeni na tom računar. Ovom komandom se preuzima priprema sa druge kase.
 - **Preuzimanje računa bez kase** – ako iz nekog razloga postoji priprema kojoj nije određena kasa, ovom komandom se ona preuzima i određuje joj se kasa.
 - **Osvježavanje** – ako se priprema kreira na neki način izvan programa, program to neće vidjeti sve dok se ne zatvori prozor prodaje i ponovo otvori. Ovom komandom program ponovo učitava sve pripreme.
 - **Slanje na narudžbe** – slanje trenutne pripreme na narudžbe koje se vide na TV uređaju ili tabletu koji su podešeni tako da se na njima prate narudžbe. Vie o ovome u dijelu *WebKonobar* na strani 78.
- **Unos popusta** – komande vezane za popust:
 - **Unos popusta za stavku** – unos popusta za aktivnu stavku.
 - **Unos popusta za sve stavke** – unos popusta za sve stavke.
 - **Unos definisanih popusta** – unos definisanih popusta za sve stavke. Program inače kod unosa artikla pridružuje definisane popuste ali ako se ručno unesu popusti ova komanda vraća popuste koji su definisani u programu.
 - **Unos popusta 2 za stavku** – unos popusta 2 za aktivnu stavku.
 - **Unos popusta 2 za sve stavke** – unos popusta 2 za sve stavke.
- **Uvoz stavki** – ova opcija omogućava uvoz stavki iz ranije napravljenog dokumenta. Stavke se mogu uvesti iz računa, predračuna, ulaza, narudžbe, više računa i više računa prema fiskalnom broju. Postojeće stavke će biti uklonjene.
- **Izradi** – komande kojima se na osnovu pripremljenog računa može izraditi račun, predračun ili interni račun kao i probne varijante istih.
- **Napomene za stavku** – unos proizvoljne napomene ili biranje definisanih napomena za stavku.
- **Sve količine negativne** – svim stavkama na računu se količine mijenjaju u negativne, korisno ako se želi stornirati kompletan račun, izvrši se uvoz podataka iz tog računa a zatim se ovom komandom promijene sve količine u negativne.
- **Sve količine pozitivne** – svim stavkama na računu se količine mijenjaju u pozitivne.

- **Touch Screen** – prikazuje prozor prilagođen ekranima osjetljivim na dodir.
- **Štampanje pripreme (sve)** – štampa stavke koje su na listi, detaljnije u dijelu *Štampanje pripreme* na strani 40.
- **Cijene i tarifa** – komanda se koristi za izradu računa bez PDV. Komanda **Sve stavke bez PDV** će svim stavkama dodijeliti tarifu kod koje je PDV 0 % i umanjiti cijene za PDV dok će komanda **Uskladi sa artiklima** svim stavkama prenijeti tarife i cijene iz podataka o artiklima.
- **Odjava** – odjava trenutnog korisnika
- **Dodatni podaci** – unos dodatnih, proizvoljno definisanih, podataka za račun
- **Skeniranje kartice kupca** – bira se kupac na osnovu kartice na kojoj se nalazi bar kod koji se skenira.
- **Traženje artikla** – komanda kojom se može u toku prodaje brzo pronaći artikal skeniranjem bar koda bez da se artikal doda na račun. Korisno kada se koristi bar kod čitač koji je podešen da šalje ENTER nakon bar koda jer u tom slučaju kod pretrage u prozoru prodaje artikal će biti dodan na listu dok će kod pretrage preko ove komande artikal biti samo pronađen, bez dodavanja na listu.

Ukoliko je u opcijama programa definisana prečica za pozivanje menija za komande fiskalnom printeru taj meni je moguće prikazati putem te prečice. Meni za komande fiskalnom printeru sadrži sljedeće stavke:

- **Duplikat zadnjeg računa** – štampa se duplikat zadnjeg fiskalnog računa od pokretanja programa
- **Duplikat računa** – štampa se duplikat željenog fiskalnog računa. Program će tražiti unos fiskalnog isječka
- **Duplikat reklamiranog računa** - štampa se duplikat željenog reklamiranog fiskalnog računa. Program će tražiti unos fiskalnog isječka
- **Duplikat Z izvještaja** – štampa se duplikat željenog Z izvještaja. Program će tražiti unos broja Z izvještaja
- **Izvještaj** – štampa periodičnog izvještaja na fiskalni printer
- **Ulaz novca** – unos novca u fiskalni uređaj
- **Izlaz novca** – uzimanje novca iz fiskalnog uređaja
- **Otvori ladicu** – šalje se komanda fiskalnom printeru za otvaranje ladice
- **Deblokiranje** – šalje se komanda za deblokiranje fiskalnog printera u slučaju zastoja. Trenutno se ova komanda koristi samo za fiskalne printere koji rade sa drajverom FPrintWin.

Brza pretraga artikala

Ukoliko je uključena opcija **Brza pretraga kod prodaje i ulaza**, moguće je brzo pretraživati artikle po nazivu prilikom prodaje. Dovoljno je početi kucati slova i biće prikazana lista artikala koji u nazivu sadrže uneseni tekst. Ukoliko je potrebno pretraživati naziv koji počinje cifrom, potrebno je prvo pritisnuti **SPACE** da bi se prikazala lista a zatim kucati željeni podatak. Daljnjim kucanjem teksta lista se filtrira u skladu sa unesenim tekstom. Kretanje po listi se vrši tasterima **GORE** i **DOLE**. Tasterom **ENTER** se šifra izabranog artikla

upisuje u polje sa traženje i lista se zatvara. Za dodavanje artikla na listu za prodaju potrebno je još pritisnuti taster **ENTER**. Moguće je uključiti i opciju **Tražiti i po šifri proizvoda**, čime se pretraga proširuje i na šifru proizvoda.

Stavljanje računa u pripremu

Račun na koji je unesen određen broj artikala je moguće staviti u pripremu da bi se izdao neki drugi račun. Ovo je korisna opcija u situaciji kada se kupcu pravi račun, unese se određen broj artikala i sada kupac razmišlja da li mu još nešto treba a kupci iza njega čekaju u redu. Ovaj program ima rješenje za to. Račun na kojem se radi stavi se u pripremu, drugom kupcu se izda račun, vrati račun iz pripreme i nastavi se tamo gdje se stalo.

Postupak stavljanja računa u pripremu:

1. Pritisnuti taster **INSERT**
2. Izabrati **Stavljanje računa u pripremu -> Bez napomene**
3. Pritisnuti taster **ENTER**
4. Sada se može izdati drugi račun.

Postupak za vraćanje računa iz pripreme:

1. Pritisnuti taster **INSERT**
2. Izabrati **Priprema -> Aktiviranje**
3. Pritiskom na tastere **GORE** i **DOLE** izabrati pripremljeni račun i pritisnuti **ENTER** ili duplo kliknuti na željeni račun.
4. Račun je sada aktivan i nastavljamo raditi na njemu.

Stavljanje računa u pripremu se može koristiti i u radu restorana gdje se artikli u više navrata nose za sto te se na kraju izdaje račun za sve artikle. Za ovo je potrebno koristiti TouchScreen. Ovdje se ne mora i stvarno koristiti ekran osjetljiv na dodir jer se komande mogu zadavati i mišem. Više o ovima u dijelu *Rad sa stolovima u restoranu* na strani 40.

Storno račun

Storno račun se radi tako da se unesu negativne količine za prodaju. Izradom takvog računa artikli se vraćaju na stanje a u izvještajnom periodu taj račun će umanjiti promet za taj period. Račun se može stornirati i iz pregleda računa izborom komande **Računi->Storno** i izborom jedne od sljedećih komandi:

- **Prenos u prodaju** – priprema se račun sa stavkama kao na računu koji se stornira, količine se prebacuju u negativne brojeve i prenosi se u prozor prodaje. Nakon ovoga je potrebno u prozoru prodaje ručno završiti račun. Ukoliko je u prozoru prodaje bio već započet račun, isti će biti stavljen u pripremu.
- **Kompletan storno** – priprema se račun sa stavkama kao na računu koji se stornira, količine se prebacuju u negativne brojeve, prenosi se u prozor prodaje i završava račun.

Sa računa koji se stornira će se na stornirani račun prenijeti podaci o kupcu i grupama koje su dodijeljene računu.

Predračun, interni račun, otpremnica

Postupak izrade je isti kao i za račun samo se za izradu bira odgovarajuća komanda iz menija **Izradi** koji se dobije na **Opcije (INSERT)** ili se pritisne dugme na tastaturi **INSERT**.

Međuračun

Međuračune ne bi trebalo koristiti jer će biti uklonjeni iz programa. Međuračuni su se ranije koristili u restoranima kada kupac naručuje više puta i za svaku narudžbu se štampao međuračun. Sada se za to koristi štampanje pripreme i za međuračunima nema potrebe. Ako se ima potreba za međuračunima, javiti se na email sa obrazloženjem da se vidi šta se može uraditi.

Međuračun je račun koji se izdaje ako želimo za više narudžbi izdati jedan račun a istovremeno za svaku pojedinu narudžbu izdavati račun. Primjer za korištenje međuračuna je u ugostiteljstvu kada mušteriji za svaku naružbu izdajemo međuračun a na kraju izdajemo glavni račun. Princip rada je sljedeći:

1. Prvi međuračun se izda i on se istovremeno stavi u pripremu
2. Ostali međuračuni se izdaju i dodaju na ranije pripremljen račun
3. Na kraju se račun vrati iz pripreme i štampa

Bitno je znati da međuračun nema nikakvu ulogu u izvještajima i ne smanjuje stanje robe na zalihi. On je samo pomoćno sredstvo za praćenje narudžbi. Račun koji se na kraju izda i koji objedinjuje sve međuračune je račun koji se uzima u obzir prilikom izrade izvještaja i on je taj koji skida stanje sa zaliha. Čak je na taj zadnji račun na kraju moguće dodati još artikala za koje nije izdat međuračun tako da glavni račun ne mora biti zbir međuračuna. Postupak izdavanja međuračuna se razlikuje za prvi međuračun (kojim u stvari kreiramo račun u pripremi) i za ostale međuračune koji će se dodavati na prvi račun (dodaje se na račun u pripremi).

Postupak izdavanja prvo međuračuna:

1. Unesemo artikle kao za obični račun
2. Pritisnemo dugme **Opcije (INSERT)** ili pritisnemo **INSERT**
3. Odaberemo **Međuračun** ili pritisnemo **8**
4. Odaberemo **Kreiranje novog računa u pripremi** ili pritisnemo **1**
5. Odredimo grupe međuračuna i pritisnemo dugme **Potvrdi (ENTER)** ili pritisnemo **ENTER**.
6. Unesemo napomenu za račun i pritisnemo **ENTER**
7. Međuračun je odštampan i možemo unositi novi račun

Postupak izdavanja drugog i ostalih međuračuna:

1. Unesemo artikle kao za obični račun
2. Pritisnemo dugme **Opcije (INSERT)** ili pritisnemo **INSERT**
3. Odaberemo **Međuračun** ili pritisnemo **8**
4. Odaberemo **Dodavanje na račun u pripremi** ili pritisnemo **2**
5. Strelicama **GORE** i **DOLE** izaberemo račun u pripremi na koji želimo dodati međuračun i pritisnemo **ENTER**
6. Međuračun je odštampan a artikli su dodati na račun u pripremi
7. Ponavljamo postupak

Kada završimo sa izdavanje međuračuna i želimo štampati glavni račun, samo uradimo vraćanje računa iz pripreme i dalje postupamo kao sa običnim računom. Na njega možemo dodati artikle, možemo brisati artikle ili čak obrisati čitav račun.

Privremeni račun

Privremeni račun je račun koji se izrađuje u svrhu pregleda računa prije stvarne izrade. Radi se kao i standardni račun samo što se nigdje ne bilježi u bazi podataka niti utiče na stanje artikala. Privremeni račun se jednostavno može posmatrati kao predpregled (preview) računa ukoliko se ima potreba vidjeti tačan izgled budućeg računa. Privremeni račun se aktivira prečicom koja je prethodno određena u opcijama programa ili komandom iz menija koji se dobije na **INSERT**.

Štampanje pripreme

Štampanje pripreme znači štampanje pripremljenog računa iz prozora prodaje. U opcijama programa je moguće podesiti da se na željene štampače štampaju samo određene grupe artikala. Korisno u ugostiteljstvu ako se jedan printer instalira na primjer u kuhinju. Prije nego što se račun završi, ovom komandom se štampaju artikli koji se pripremaju u kuhinji. Odštampani dokument može služiti kuhinji kao informacija šta da pripreme. Za štampanje pripreme se može odrediti i prečica u opcijama programa.

Ako se na pripremu koja je već štampana doda još artikala, sljedeće štampanje pripreme uzima u obzir samo te naknadno dodane artikle. Ovo omogućava da se u restoranu vode narudžbe za jedan sto i da se kuhinji štampaju samo novi artikli. U slučaju potrebe, program može štampati i cijelu narudžbu ponovo.

Rad sa stolovima u restoranu

Program ima mogućnost da pomogne u radu u restoranu gdje se za određeni sto nose artikli u nekoliko navrata a zatim se izdaje jedan račun. Da bi se ovo koristilo treba koristiti Touch Screen prozor. Nije obavezno koristiti i stvarno ekran osjetljiv na dodir jer se komande mogu zadavati i mišem. Izgled Touch Screen prozora koji dolazi uz program već ima kreiranu jednu stranu za rad sa stolovima. Taj izgled će vjerovatno trebati prilagoditi konkretnom prostoru gdje je potrebno rasporediti dugmad koja predstavljaju stolove onako kako su stvarno stolovi raspoređeni u restoranu. Ukoliko restoran ima više prostorija, mogu se kreirati dodatne stranice tako da jedna stranica predstavlja jednu prostoriju restorana.

Subvencionisana prodaja

Program omogućava subvencionisanu prodaju, odnosno prodaju gdje se dio cijene naplaćuje od kupca a dio od onoga ko subvencionise prodaju. Primjer je prodaja lijekova gdje kupac za određene lijekove plaća samo dio cijene a ostatak plaća Zavod zdravstvenog osiguranja.

Prije svega je potrebno podesiti određene opcije koje se tiču subvencionisane prodaje što je objašnjeno u dijelu *Subvencije* na strani 24.

Subvencionisana prodaja se radi tako što se pripremi račun sa popustom (koji je omogućen u opcijama) ili se nakon unosa stavke odredi cijena različita od one koja je već definisana za artikal. Nakon izrade računa za kupca, radi se račun za onoga ko subvencionise prodaju tako da se u prodaji izabere komanda **Opcije – Priprema – Priprema subvencije**. Program će tražiti da se izabere račun za koji se radi subvencionisani račun i pripremit će račun za onoga ko plaća subvenciju i to tako da primijeni popust koji je 100 – [popust kupcu] ili da primijeni cijenu artikla kao [stvarna cijena] – [cijena obračunata kupcu]. Program će takođe privremeno isključiti vođenje stanja tako da taj račun neće ponovo skinuti artikle sa stanja.

Primjer za popust: ako je kupcu izdan račun sa artiklom kome je cijena 10,00 i unesen popust 10 %, račun će iznositi 9,00. Nakon toga bit će urađen još jedan račun gdje će biti prikazan taj isti artikal i popust 90 %.

Primjer za cijenu: ako je kupcu izdan račun sa artiklom kome je cijena 10,00 ali je nakon unosa artikla u pripremu cijena promijenjena na 2,00, račun će iznositi 2,00. Nakon toga bit će urađen još jedan račun gdje će biti prikazan taj isti artikal sa cijenom 8,00.

Dodatni podaci za račun

Unos dodatnih podataka se poziva ili pritiskom na **Opcije (INSERT)** ili pritiskom tastera koji je definisan kao prečica u opcijama programa. Više o dodatnim podacima u dijelu *Dodatni podaci za račun* na strani 63.

Ove podatke je moguće mijenjati i iz pregleda računa za završene račune izborom opcije **Računi -> Dodatni podaci**.

Da bi podaci bili prikazani na računu, potrebno ih je dodati u podešavanju izgleda štampe. Dodatni podaci će na listi za izbor podatka za prikaz biti prikazani na dnu liste u obliku **"[Opis dodatnog podatka]"**. Korisna mogućnost kod korištenja dodatnih podataka je da se polje koje prikazuje dodatni podatak može podesiti tako da mu je minimalna visina 0 i u tom slučaju polje neće biti prikazano ukoliko taj podatak ne bude unesen. Ostala polja za prikaz će se u tom slučaju ponašati kao da to prazno polje ne postoji te će, ukoliko je to moguće, biti pomjerena prema gore, odnosno neće biti praznine na mjestu dodatnog podatka koji nije unesen.

Pregled računa

Pregled računa se dobije izborom iz menija **Rad -> Pregled računa**. Desnim klikom na račun pojavljuje se meni sa raznim komandama:

- **Pregled na A4** – pregled računa na formatu za A4.
- **Pregled na POS** – pregled računa na formatu za POS.
- **Otpremnica - pregled** – pregled računa na formatu za otpremnicu.
- **Otpremnica - štampanje** – štampanje računa na formatu za otpremnicu.
- **Prikaz dospelih na plaćanje** – prikaz računa kojima je istekao rok za plaćanje.
- **Prikaz samo neplaćenih** – prikaz računa koji nisu plaćeni.
- **Prikaz samo veleprodajnih** – prikaz računa koji su u momentu prodaje označeni kao veleprodajni.
- **Plaćanje** – evidentiranje i pregled plaćanja. Svaki račun je moguće platiti odjednom ili u više plaćanja.
 - **Plaćanje** – unos plaćenog iznosa i datuma plaćanja.
 - **Brisanje plaćanja** – brisanje podataka o plaćanju, bit će evidentiran kao neplaćen.
 - **Označi kao plaćen odmah** – bit će evidentirano da je plaćen u momentu izrade.
 - **Pregled plaćanja** – pregled podataka o plaćanju.
- **Kupac** – biranje ili uklanjanje kupca sa računa.
- **Storno** – objašnjeno u dijelu *Storno račun* na strani 38.

- **Štampanje cijena** – ovdje se mogu štampati cijene za artikle koji se nalaze na dokumentu. Program će pitati da li treba izraditi onoliko cijena koliko ima artikala na dokumentu. Ako se odgovori odbije bit će urađena po jedna cijena za svaki artikal.
- **Dodatni podaci** – unos ranije definisanih dodatnih podataka za račun.
 - **Izmjena** – unos ili izmjena ranije definisanih dodatnih podataka za račun.
 - **Prikaz u tabeli** – biranje dodatnog podatka koji će se prikazivati u tabeli.
 - **Ukloni prikaz** – uklanjanje prikaza dodatnog podatka iz tabele.
- **Kreiraj međuskladišnicu** – kreiranje međuskladišnice za stavke na računu.
- **Voditi stanje** – može se nakon izrade računa promijeniti da li račun mijenja stanje ili ne.
- **Označiti više računa** – omogućava da se na listi označi više računa kojima će biti mijenjan status "Voditi stanje". Više računa se označava držanjem tastera **CTRL** i klikanjem na račune.

Promjena količine

Promjena količine se treba koristiti u izuzetnim okolnostima kada problem nije moguće riješiti na drugi način i to samo u situacijama kada se program koristi za izradu faktura bez slanja računa na fiskalizaciju. Ovime se omogućava da se isprave greške na računu uočene nakon štampanja i to u roku od 24 sata. U svim ostalim situacijama treba se raditi storno postojećeg računa, uvoz tog računa u prodaju, ispravka podataka i izrada novog računa.

Promjenu količine je potrebno omogućiti u opcijama programa a ista neće biti moguća ako je ispunjen neki od sljedećih uslova:

- Od izdavanja računa prošlo više od 24 sati.
- Račun poslan na fiskalni printer.
- Račun poslan na server za fiskalizaciju.

Promjena količine ne mijenja podatak o nabavnoj cijeni koji se evidentira uz svaki ulaz i izlaz. Ukoliko se želi da ti podaci budu usklađeni, nakon promjene količine potrebno je pokrenuti provjeru podataka i pokrenuti usklađivanje nabavnih cijena. Više o ovome u dijelu *Provjera podataka* na strani 66.

Ekran na dodir (Touch Screen)

Ovaj ekran na dodir se prestaje razvijati i ne bi ga trebalo više koristiti. Razlog je razvoj potpuno novog, moćnijeg, sistema za rad sa ekranima na dodir koji je opisan u sljedećem poglavlju.

Program osim standardnog prozora prodaje, koja je opisana u prethodnom tekstu, ima i prozor za prodaju prilagođen za korištenje ekrana osjetljivog na dodir (zvaćemo ga Touch Screen prozor). Touch Screen prozor u gornjem dijelu prikazuje podatke kao i standardni prozor prodaje a to su šifra i naziv artikla, količina i ukupan iznos računa. Donji dio sa stranicama može sadržavati više stranica a na stranici se mogu nalaziti dugmad za dodavanje artikala ili dugmad za izvršavanje nekih komandi kao i posebna polja za prikaz podataka.

Izgled Touch Screen prozora je potpuno prilagodljiv odnosno raspored stranica, dugmadi i polja se mogu prilagoditi po želji. Dugme koje obavlja neku funkciju se može nalaziti na više stranica pa se čak može nalaziti na više mjesta na jednoj stranici.

Izgled Touch Screen prozora koji je ugrađen u prozor sadrži šest stranica:

Osnovno – omogućava unos artikala preko cifara, unos količine, pregled stavki računa i osnovne operacije sa računom kao što je izrada računa, uvoz stavki iz računa i predračuna.

Artikli – stranica predviđena za dodavanje dugmadi za artikle dok nakon instalacije sadrži samo dugmad za prelazak na ostale stranice.

Računi u pripremi – prikazuje račune u pripremi i omogućava manipulaciju njima kao i u standardnom prozoru prodaje.

Kraj računa – ovdje se vrši unos nekih podataka o računu kao što je način plaćanja i plaćeni iznos.

Dostava – stranica predviđena za obradu dostave robe koja se vrši naručivanjem putem telefona. Omogućava brzu pretragu kupca preko broja telefona, unos vremena dostave, unos napomene za cjelokupnu dostavu, kao i unos napomene za pojedinačne artikle. Ovdje se na osnovu unesenih artikala vrši i izrada dostave čime se na štampač stampaju svi podaci o dostavi.

Stolovi – omogućava brzo odlaganje računa u pripremu i ponovno biranje tih pripremljenih računa. Predviđeno za rad u restoranima gdje se artikli dodaju sukcesivno kako se naručuju za pojedini sto da bi se na kraju stampao račun. Natpisi na dugmadima se mogu mijenjati po želji kao i njihov raspored koji bi trebalo prilagoditi stvarnom rasporedu stolova u restoranu. Naravno, moguće je kreirati proizvoljan broj ovakvih stranica ukoliko restoran ima više prostorija tako da se za svaku prostoriju kreira posebna stranica. Pritiskom na određeno dugme pronalazi se ranije kreirani račun za to dugme a ukoliko ga nema, kreira se.

Unos artikala na račun TouchScreen prozoru se može vršiti na više načina.

1. Osnovni način je unos preko dugmadi sa ciframa koja koristimo umjesto tastature. Nakon unosa šifre artikla pritisnemo dugme **Dodaj artikal** i artikal je dodan na listu. Ako želimo prije dodavanja artikla možemo unijeti količinu tako što pritisnemo dugme **Količina** i unesemo željenu količinu. Prozor za unos količine je takođe prilagođen ekranu osjetljivom na dodir.
2. Automatski unos preko dugmeta sa nazivom artikla. Pritisnemo na dugme sa nazivom artikla i artikal je odmah dodan na listu.
3. Ručni unos preko dugmeta sa nazivom artikla. Ako je u podešavanju programa uključena opcija **Ručno dodavanje artikla na račun**, pritiskom na dugme sa nazivom artikla samo se upisuje šifra artikla u polje za šifru (kao da smo ukucali preko tastature) a zatim ili unesemo količinu ili odmah pritisnemo dugme **Dodaj artikal**.

Nakon unosa artikala pritiskom na dugme **Brzi račun** završava se i štampa račun i program je spreman za novi račun.

Podešavanje Touch Screen prozora

Podešavanje prozora omogućavamo tako što desnim dugmetom miša kliknemo na stranicu i izaberemo **Omogući podešavanje**. Sada je moguće mijenjati izgled prozora. U ostatku teksta podrazumijevamo da je omogućeno podešavanje.

Ako sada ponovo kliknemo desnim dugmetom miša na stranicu vidjećemo da je sada moguće odabrati sljedeće komande:

Nova grupa – kreiranje nove stranice, unesemo naziv i gotovo

Promijeni naziv grupe – mijenja se naziv trenutne stranice

Obriši grupu – briše cijelu stranicu sa svime što je na toj stranici

Pomjeri grupu ulijevo – ako je moguće, pomijera stranicu ulijevo

Pomjeri grupu udesno – ako je moguće, pomijera stranicu udesno

Uskladi položaj sa mrežom (sve) – svako dugme pomijea u polje na mreži gdje se nalazi njegov godnji lijevi ugao i prilagođava mu širinu i visinu prema mreži.

Dugme kreiramo tako što pritisnemo lijevo dugme miša na stranicu i pomijeranjem miša određujemo veličinu dugmeta ili samo kliknemo u prazno polje na stranici i u tom slučaju će se kreirati dugme u tom polju. Pojavit će se meni gdje biramo kakvo ćemo dugme kreirati:

Artikal – otvara se prozor sa artiklima gde izabiremo željeni artikal

Grupa – kreira se dugme koje će voditi na izabranu stranicu

Cifra – kreira se dugme koje će predstavljati cifru za ručni unos šifre artikla

Način plaćanja – kreira se dugme kojim će se moći odrediti način plaćanja za račun

Grupe – kreira se dugme kojim će se moći odrediti određena grupa za račun

Komanda – kreira se jedno od sljedećih dugmadi:

- **Brisanje šifre** – briše šifru iz polja za unos šifre artikla
- **Količina** – unos količine za artikal čija je šifra unesena
- **Dodaj artikal** – dodaje artikal na račun
- **Dodaj artikal (količina)** – dodaje artikal uz prethodno traženje količine
- **Brzi račun** – izrada računa
- **Interni račun** – izrada internog računa
- **Predračun** – izrada predračuna
- **Stavljanje računa u pripremu** – stavlja trenutni račun u pripremu. Obzirom da se kod stavljanja računa u pripremu unosi neka napomena, prilikom stavljanja računa u pripremu putem Touch Screen prozora, prikazat će se prozor za unos teksta takođe prilagođen ekranu osjetljivom na dodir.
- **Brisanje stavke** – brisanje stavke računa, potrebno imati prikazan pregled stavki
- **Prethodna stavka** – prelazi na prethodnu stavku, potrebno imati prikazan pregled stavki
- **Sljedeća stavka** – prelazi na sljedeću stavku, potrebno imati prikazan pregled stavki
- **Brisanje pripreme** – brisanje pripremljenog računa, potrebno imati prikazan pregled pripremljenih računa
- **Prethodna priprema** – prelazi na prethodni pripremljeni račun, potrebno imati prikazan pregled pripremljenih računa
- **Sljedeća priprema** – prelazi na sljedeći pripremljeni račun, potrebno imati prikazan pregled pripremljenih računa
- **Prethodni kupac** – prelazi na prethodnog kupca, trebalo bi imati prikazan pregled kupaca
- **Sljedeći kupac** – prelazi na sljedećeg kupca, trebalo bi imati prikazan pregled kupaca
- **Izaberi kupca** – trenutnom računu dodjeljuje aktivnog kupca
- **Ukloni kupca** – briše kupca sa aktivnog računa

- **Zatvori prozor** – zatvara Touch Screen prozor, ako je prozor automatski pozvan, zatvorit će se i prozor prodaje a ako je pozvan klikom na iznos računa, prozor prodaje ostaje vidljiv

Komanda (nastavak) – kreira se jedno od sljedećih dugmadi:

- **Međuračun (nova priprema)** – izrađuje međuračun i kreira novi račun u pripremi
- **Međuračun (dodati na pripremu)** – izrađuje međuračun i dodaje ga na račun u pripremi koji je prethodno markiran
- **Odjava korisnika** – odjava trenutnog korisnika.
- **Količina za stavku** – izmjena količine trenutne stavke
- **Dodaj količinu** – dodaje unesenu količinu na trenutnu stavku
- **Količina za zadnji unos** – mijenja zadnju unesenu količinu željenom količinom. Ukoliko je artikal prvi put unesen, ova komanda se ponaša kao i komanda **Količina za stavku**. Ukoliko je unesen artikal koji se već nalazio na listi, ova komanda mijenja količinu na taj način da zadnju unesenu količinu mijenja onom koja se unese prilikom izvršavanja ove komande. Primjeri za unos nekog artikla:
 - Unese se neki artikal kojeg nema na listi sa količinom 1. Izabere se ova komanda i unese količina 5. Artiklu će biti izmijenjena količina na 5. Ponovo se izabere ova komanda i unese količina 4. Artiklu će biti izmijenjena količina na 4.
 - Unese se ponovo ovaj artikal koji se već nalazi na listi. Unese se u količini 1. Sada je na listi količina tog artikla 5. Izabere se ova komanda i unese količina 5. Program mijenja zadnju unesenu količinu 1 količinom 5 i upisuje novu količinu 9. Ponovo se izabere ova komanda i unese količina 8. Program mijenja zadnju unesenu količinu 5 količinom 8 i upisuje količinu 12.
- **Traži količinu za sljedeći** – za sljedeći artikal koji se bude izabrao biće tražen unos količine
- **Promjena cijene** – mijenja cijenu trenutnoj stavci
- **Promjena popusta** – mijenja popust za trenutnu stavku
- **Sve količine negativne** – svim stavkama mijenja količinu u negativnu
- **Sve količine pozitivne** – svim stavkama mijenja količinu u pozitivnu
- **Uvoz stavki iz računa** – uzima stavke iz izabranog računa
- **Uvoz stavki iz predračuna** – uzima stavke iz izabranog predračuna
- **Uvoz stavki iz ulaza** – uzima stavke iz izabranog ulaza
- **Uvoz stavki iz narudžbenice** – uzima stavke iz izabrane narudžbenice
- **Sve stavke bez PDV** – svim stavkama postavlja tarifu bez PDV i umanjuje cijenu za PDV
- **Uskladi sa artiklima** – svim stavkama prenosi tarifu i cijenu iz baze artikala
- **Plaćeno** – unosi se plaćeni iznos
- **Štampanje pripreme** –
- **Štampanje pripreme + račun** –

- **Kupac (šifra)** – pronalazi kupca na osnovu unesene šifre i dodjeljuje ga trenutnom računu
- **Kupac (ID)** – pronalazi kupca na osnovu unesenog ID broja i dodjeljuje ga trenutnom računu

Količina na dugmetu – kreira se polje kojem se dodijeli tačno određena količina koja se može koristiti da se odredi količina kod prodaje (na primjer kreira se dugme za količinu 10 i tim dugmetom se kod prodaje odredi ta količina). Moguće je kreirati sljedeće vrste komande koje se ponašaju kao i njihovi ekvivalenti iz prethodne liste osim što kod prodaje ne treba unositi željenu količinu nego je ona već određena za pojedino polje:

- **Količina za stavku**
- **Dodaj količinu**
- **Količina za zadnji unos**
- **Artikal sa količinom**

Posebno polje – kreira se polje koje može prikazivati:

- **Pregled stavki na računu** – tabelarni prikaz stavki
- **Regled pipremljenih računa** – tabelarni prikaz računa
- **Lista kupaca** – tabelarni prikaz kupaca
- **Proizvoljan tekst** – proizvoljan tekst koji se koristi kao naslov ili napomena

Posebno polje je prikazano kao dugme dok je omogućeno podešavanje a stvarno polje se prikazuje kada je podešavanje onemogućeno. Bitno je napomenuti da se kod svih tabelarnih prikaza može podesiti prikaz kolona (držati pritisnute tastere **CTRL** i **SHIFT** i desnim dugmetom miša pritisnuti na tabelu).

Podatak o računu – kreira se polje koje može prikazivati:

- **Način plaćanja**
- **Naziv grupe 1**
- **Naziv grupa 2**
- **Naziv grupa 3**
- **Plaćeni iznos**
- **Ostatak**
- **Napomena**
- **Vrijeme dostave**
- **Naziv kupca**
- **Napomena za dostavu**

Podatak o stavci – kreira se polje koje može prikazivati:

- **Naziv artikla**
- **Napomena za dostavu**

Izvještaj – kreira se dugme kojim se može izraditi određeni izvještaj.

Fiskalni printer – kreira se dugme kojim se može dati neka od sljedeći komandi fiskalnom printeru

- **X izvještaj**
- **Z izvještaj**
- **Periodični izvještaj**
- **Ulaz i izlaz novca**
- **Duplikat zadnjeg fiskalnog računa**
- **Duplikat željenog fiskalnog računa**
- **Duplikat željenog reklamiranog fiskalnog računa**
- **Duplikat željenog Z izvještaja**
- **Otvaranje ladice**
- **Deblokiranje printera**
- **Nefiskalizovani (48 h)** – prikaz računa izdatih u zadnjih 48 sati koji nisu fiskalizovani (odnosi se na Hrvatsku)
- **Fiskalizuj automatski (48 h)** – fiskalizacija svih računa izdatih u zadnjih 48 sati koji nisu fiskalizovani (odnosi se na Hrvatsku)

Dostava – kreira se polje za korištenje za obradu dostava:

- **Dostava (štampanje)** – izrađuje dostavu i štampa je
- **Dostava (pregled)** – izrađuje dostavu i prikazuje je na ekranu
- **Napomena za dostavu** – komanda za unos napomene za dostavu
- **Napomena za dostavu (definisana)** – komanda za unos unaprijed određene napomene za dostavu gdje se samo pritiskom na ovo dugme unese određena napomena (koja se često koristi)
- **Brisanje napomene** – brisanje napomene za dostavu
- **Napomena za dostavu za artikal** – komanda za unos napomene za dostavu za pojedini artikal (ukoliko je potrebno nešto posebno napomenuti za artikal)
- **Napomena za dostavu (definisana)** – komanda za unos unaprijed određene napomene za dostavu za artikal gdje se samo pritiskom na ovo dugme unese određena napomena (koja se često koristi)
- **Brisanje napomene za artikal** – brisanje napomene za dostavu
- **Sat +** – podešava vrijeme dostave jedan sat unaprijed
- **Sat -** – podešava vrijeme dostave jedan sat unazad
- **Minuta +5** – podešava vrijeme dostave pet minuta unaprijed
- **Minuta -5** – podešava vrijeme dostave pet minuta unazad
- **Minuta +15** – podešava vrijeme dostave petnaest minuta unaprijed
- **Minuta -15** – podešava vrijeme dostave petnaest minuta unazad

- **Minuta -15** – podešava vrijeme dostave petnaest minuta unazad
- **Brisanje vremena dostave** – uklanja vrijeme dostave
- **Cifra za traženje telefona** – kreira se dugme sa cifrom koje će se koristiti za pretragu kupca po telefonu (treba kreirati dugmad za sve cifre od 0 do 9)
- **Brisanje pretrage telefona** – brisanje unesenog broja za pretragu

Pomoćni podaci – kreira se polje za prikaz određenih podataka:

- **ParSearchTel** – prikazuje podatak koji se koristi za traženje kupca po telefonu

Autopriprema – kreira se polje za korištenje automatsku pripremu i biranje pripremljenih računa. Korisno za rad sa stolovima u restoranu. Više o ovome u dijelu *Rad sa stolovima u restoranu* na strani 40.

- **Grupa 1** – za stavljanje u pripremu i brzo biranje računa koristi se grupa 1
- **Grupa 2** – za stavljanje u pripremu i brzo biranje računa koristi se grupa 2
- **Grupa 3** – za stavljanje u pripremu i brzo biranje računa koristi se grupa 3
- **Napomena** – za stavljanje u pripremu i brzo biranje računa koristi se napomena

Ako kliknemo desnim dugmetom miša na dugme imaćemo sljedeće opcije:

- **Podesi dimenzije** – podešava dimenzije dugmeta prema podrazumijevanoj širini i visini polja koja je podešana u opcijama programa
- **Uskladi položaj sa mrežom** – smiješta dugme u polje u kome se nalazi gornji lijevi ugao dugmeta i usklađuje mu širinu i visinu sa poljem
- **Slika -> Izaberi sliku...** – Boramo sliku koja će prikazati na dugmetu umjesto teksta
- **Slika -> Briši sliku...** – Briše se slika sa dugmeta
- **Boja -> Izaberi...** – Bira se boja dugmeta
- **Boja -> Poništi** – Vraća boju na podrazumijevanu
- **Stil slova -> Izaberi...** – Bira se stil slova za dugme
- **Stil slova -> Poništi** – Vraća stil slova na podrazumijevani
- **Tekst...** – unos proizvoljnog teksta na dugme. Tekst se ne smije mijenjati dugmadima za unos artikla. Takođe treba paziti da se ne unese tekst koji ne asocira na komandu koju dugme predstavlja jer može biti zbunjujuće u radu.
- **Brisanje** – briše dugme

Pritiskom lijevim dugmetom miša na dugme vršimo pomijeranje dugmeta a ako istovremeno držimo pritisnutu tipku **SHIFT**, mijenjamo veličinu dugmeta.

Osnovna podešavanja po želji mogu se napraviti koristeći miš dok je artikle moguće dodavati i bez miša i kada nije omogućeno podešavanje koristeći Touch Screen. Preko dugmadi sa ciframa ukucamo šifru artikla a zati pritisnemo na prazno polje na bilo kojoj stranici i dugme će se kreirati na tom mjestu. Znači dugme se uvijek kreira ako je u polje za unos šifre unesena ispravna šifra artikla i ako pritisnemo na prazno polje na nekoj stranici.

Novi ekran na dodir

Novi ekran na dodir je novi prozor prodaje koji je uglavnom namijenjen za korištenje sa monitorima na dodir mada se može koristiti i bez takvog monitora koristeći miš. Izgled je potpuno prilagodljiv potrebama korisnika i moguće je imati neograničen broj izgleda prozora i po želji birati koji će se koristiti. Kada se koristi novi ekran na dodir, program koristi i ostale prozore sličnog dizajna, recimo za unos teksta ili broja. Svim tim prozorima je moguće promijeniti izgled i na taj način kreirati različite izgleda programa. Izgled prozora prodaje i ostalih dijelova sučelja se mijenja izborom opcije **Podešavanja -> Novi Touch Screen**. Izgled prozora prodaje se kreira izborom komande **Prodaja -> Design**. Otvara se prozor na koji se postavljaju objekti kao i prozor **Design helper**. Vrsta objekta koji se postavlja se bira u prozoru **Design helper** u dijelu **Commands**. Za svaki objekt je naveden kratak opis za šta služi. Objekt se izabere u prozoru a zatim se povlačenjem miša u prozoru prodaje odredi pozicija i veličina. Ako je potrebno, program će tražiti određene parametre koje objekt zahtijeva.

Pregled komandi u Prozoru **Design helper** dio **Design**:

- **Move all buttons** – pomjera sve objekte
- **Button -> Delete** – briše se izabrani objekt
- **Button -> Duplicate** – kreira se kopija izabranog objekta
- **Margins -> Left to right** – podešava prozor tako da je desna margina jednaka lijevoj
- **Margins -> Top to bottom** – podešava prozor tako da je donja margina jednaka gornjoj
- **Format -> Load...** – učitavanje snimljenog izgleda
- **Format -> Save** – snimanje izgleda koji je zatim moguće u opcijama odabrati za korištenje
- **Format -> Save As...** – snimanje pod drugim imenom
- **Format -> Color...** – boja pozadine prozora
- **Format -> Test** – pokreće se mod za testiranje. Ovdje je bitno napomenuti da se komande izvode stvarno tako da testiranje ne treba obavljati na računaru gdje se vrši prodaja jer će i računi prilikom testiranja biti stvarno urađeni.
- **Image -> Select** – bira se slika za pozadinu
- **Image -> Remove** – uklanja se slika za pozadinu

Stilovi

Svakom objektu može se odrediti stil koji određuje kako će objekt izgledati. Stil se bira u prozoru **Design helper** u dijelu **Button**. Sa liste se izabere stil i na taj način se dodjeljuje izabranom objektu. Stil **[Global]** je stil koji je definisan u programu i on se ne može mijenjati. Svakom objektu je prilikom kreiranja dodijeljen taj stil. Ako se nekada u programu promijeni taj stil, ta promjena će se vidjeti na svakom objektu kojem je dodijeljen stil **[Global]**. Stil **[Private]** je stil koji je dodijeljen samo jednom objektu i taj stil se ne može dijeliti. Treba ga koristiti samo ako neki objekt stvarno treba stil koji ne treba više ni jedan objekt. Ukoliko više objekata treba da imaju isti izgled, kreira se stil i dodjeljuje objektima. Za rad sa stilovima dostupne su komande koje se dobiju klikom na sličicu ispod liste stilova:

- **Delete** – brisanje stila. Objektima kojima je bio dodijeljen stil koji se briše će biti dodijeljen **[Global]** stil.

- **Save to file...** – snimanje svih stilova u datoteku. Snimljeni stilovi se mogu koristiti kao format za neke prozore, o čemu će biti kasnije riječi.
- **New from selected** – kreira se novi stil kao kopija stila izabranog objekta i otvara prozor za podešavanje stila
- **New** – kreira se novi stil i otvara prozor za podešavanje stila (*Style editor*)
- **Edit** – izmjena stila gdje se može izabrati [**Selected**] što predstavlja stil izabranog objekta ili se može izabrati željeni stil sa liste postojećih
- **Delete** – brisanje stila. Objektima kojima je bio dodijeljen stil koji se briše će biti dodijeljen [**Global**] stil.

Style editor je prozor za podešavanje izgleda stila. U polju **Name** se unosi naziv stila. Ispod se nalaze stranice na kojima se podešava izgled objekta za različita stanja i to:

- **Default** – objekt nije pritisnut i nije aktivan
- **Hover** – miš se nalazi iznad objekta
- **Down** – pritisnut miš na objektu
- **Disabled** – objekt onemogućen
- **Table header** – naslov tabele ako je objekt tabelarni prikaz
- **Table row** – red sa podacima ako je objekt tabelarni prikaz
- **Table selected** – aktivni red sa podacima ako je objekt tabelarni prikaz

Moguće je označiti više stranica tako što se drži taster **CTRL** i pritisne mišem na naslove stranica. Promjene koje se vrše na stranici se odražavaju na sve označene stranice. Osobine koje se ovdje podešavaju su: izgled teksta, vrsta i boja pozadine, boja i debljina ruba i boja sjenke.

Ispod se nalaze stranice na kojima se podešava sljedeće:

- **Layout** – pozicija teksta, udaljenost teksta od ruba i opcija da se pozadina ispod teksta prikazuje cijelom širinom
- **Picture** – pozicija i veličina slike, način iscrtavanja slike i udaljenost slike od ruba. Načini iscrtavanja slike su: Fit (cijela slika će biti smještena na raspoloživi prostor), Fill (slika će pokriti cijeli raspoloživi prostor bez mijenjanja proporcija), Stretch (slika će biti pokriti cijeli raspoloživi prostor uz mijenjanje proporcija ako je to potrebno)
- **Other** – dubina sjenke, dubina pritiska objekta, zakrivljenost uglova
- **Table** – razni parametri za objekt koji ima ulogu tabelarnog prikaza
- **Table corners** – zakrivljenost uglova za polja u tabeli

Kada je otvoren prozor **Style Editor** prikazuje se i prozor **Style test** gdje se može vidjeti kako će objekti izgledati sa stilom koji se mijenja. Na ovom prozoru se nalaze neki objekti a moguće je kreirati i nove tako što se iz menija **Options** izabere **Izmjena** čime se ulazi u način za izmjenu. U ovom načinu moguće je povlačenjem miša kreirati novi objekt. Kada prozor nije u načinu za izmjenu, promjenom veličine prozora se mijenja i veličina svih objekata na njemu dok se u načinu za izmjenu veličina objekata ne mijenja. Program pamti zadnji izgled prozora **Style Test** i kod sljedećeg otvaranja će ga prikazati onakvog kakav je bio kod zadnjeg otvaranja.

Stilovi snimljeni u poseban fajl mogu se u opcijama podesiti da se koriste umjesto stilova koji se nalaze u formatu ekrana. Nakon što se stilovi snime u fajl mogu se otvoriti komandom **Podešavanje -> Novi Touch Screen -> Styles editor**. Potrebno je učitati prethodno snimljeni fajl, prilagoditi svaki stil po želji i snimiti. Kada se u opcijama podesiti da se ovako kreirani stilovi koriste umjesto stilova u formatu ekrana program će kod prikaza ekrana prodaje svaki stil u formatu zamijeniti odgovarajućim stilom iz izabranog fajla.

Slojevi

Objekti se mogu postavljati na slojeve i objektima se može podesiti da izvrši određene komande nad slojevima odnosno objektima na slojevima. Slojevi se mogu zamisliti kao način grupisanja objekata. Dostupni slojevi su prikazani u prozoru **Design helper** u dijelu **Button**. Operacije sa slojevima radimo izborom sljedećih komandi:

- **Delete** – brisanje sloja
- **Edit** – promjena imena sloja
- **New** – kreiranje novog sloja
- **Show** – prikaz sloja, odnosno svih objekata koji pripadaju izabranom sloju
- **Hide** – skrivanje sloja, odnosno svih objekata koji pripadaju izabranom sloju

Objekti mogu pripadati jednom ili više slojeva. Na njih će biti primijenjena akcija koja je primijenjena na bilo koji sloj kojem objekt pripada. Objekti takođe pokreću akcije nad slojevima. Akcije se odnose na skrivanje i prikazivanje slojeva. Ove akcije pokreću objekti koji se mogu pritisnuti kao dugme ili oni koji se mogu uključiti kao prekidač. Kada je neki objekt izabran, njegovu vezu sa slojevima određujemo uključivanjem sljedećih opcija u dijelu **Layers**:

- **L** – objekt pripada sloju
- **R** – objekt neće uticati na sloj
- **I** – objekt mijenja vidljivost sloja tako da ako je sloj vidljiv biće nevidljiv i obratno
- **S** – objekt prikazuje sloj
- **H** – objekt skriva sloj

U polju **History** se podešava pamćenje vidljivosti objekata i prikazivanje objekata na osnovu zapamćenih podataka. Opcija **Remember** govori da će objekt prilikom izvršenja akcije spremiti podatke o vidljivosti svih objekata prije nego što primijeni ono što je podešeno u dijelu **Layers**, dok opcija **Recall** govori da će objekt vratiti vidljivost objekata na stanje kakvo je bilo prije zadnjeg spremanja.

Opcija **Remember** određuje način ponašanja kada se mišem klikne na prostor u prozoru tako da ni jedan objekt nije izabran. Ako je opcija uključena, podaci o zadnjem objektu će biti zapamćeni te će isti biti primijenjeni na sljedeći objekt koji bude kreiran. Ako opcija nije uključena, na novokreirani objekt će biti primijenjeni standardni podaci.

Uz program se distribuiraju fajlovi koji definišu izgled ekrana i oni počinju sa „#DEF#“. Ukoliko se mijenja neki od izgleda, treba ga spremiti pod novim nazivom koji ne počinje sa „#DEF#“ jer će nadogradnjom programa takav fajl biti zamijenjen onim koji se distribuira uz program.

SQL podaci

Na novom TS se, osim podataka koji se prikazuju putem ugrađenih komandi, mogu prikazati bilo koji podaci koji se mogu dobiti izvršavanjem SQL upita. Prilikom dizajniranja ekrana komande za prikaz ovih podataka se nalaze u dijelu **SQL Podaci**. Kod postavljanja ovih komandi tražit će se izvor podataka. Podaci se mogu dobiti na dva načina. Jedan način je da se kreira SQL izvještaj odakle će se za prikazivanje podataka koristiti samo SQL upit. Više o SQL izvještajima u dijelu *SQL izvještaji* na strani 62. Drugi način je da se SQL upit definiše u samom formatu ekrana što se radi tako da se desnim dugmetom miša pritisne na pozadinu prozora i izabere komanda **SQL Podaci** gdje se mogu dodavati ili mijenjati postojeći upiti.

Ako se kao izvor izabere SQL izvještaj, prilikom eventualnog prenošenja formata ekrana na drugi računar potrebno je prenijeti i SQL izvještaj jer isti nije sastavni dio formata ekrana. S druge strane, prikaz podataka preko SQL izvještaja omogućava jednostavnu promjenu SQL upita bez potrebe da se otvara dizajner ekrana.

Primjena korištenja

Vlasnik ugostiteljskog objekta želi da otkloni mogućnost da konobar proda nekome kafu, ne kuca je u programu i novac uzme sebi. Aparat za kafu ima ugrađen brojač koji pokazuje koliko puta je na njemu napravljena kafa. Pretpostavimo da je 05.03.2018. godine u 12:15 sati stanje brojača bilo 35 i da je šifra artikla kafa 21. Potrebno je kreirati SQL izvještaj koji računa promet artikla nakon naznačenog vremena i sabira ga sa stanjem brojača u naznačeno vrijeme. Upit može biti:

```
SELECT SUM(s.Kolicina) + 35 Ukupno
FROM Stavke s
JOIN Racuni r ON r.Broj = s.Racun
WHERE s.Artikal = 21 AND r.Vrijeme > "05.03.2018 12:15"
```

Na novi TS se sada može postaviti komanda koja prikazuje rezultat ovog upita i taj podatak u svakom momentu treba odgovarati stanju brojača na aparatu za kafu.

Ako aparat ima jedan brojač a koristi se za pravljenje više vrsta kafa upit može biti

```
SELECT SUM(s.Kolicina) + 35 Ukupno
FROM Stavke s
JOIN Racuni r ON r.Broj = s.Racun
WHERE s.Artikal IN (1, 3, 7) AND r.Vrijeme > "05.03.2018 12:15"
```

Na ovaj način sabira se promet artikala sa šifrom 1, 3 i 7.

Trgovačke vage

Čitanje težine

Program ima mogućnost da količinu, odnosno težinu, artikla preuzima sa trgovačkih vaga koje se mogu povezati sa računarom putem serijskog porta. Program u momentu biranja artikla za prodaju ostvaruje komunikaciju sa vagom i uzima podatak o težini. Moguća su dva načina rada.

Jedan način je da program automatski preuzima podatak o težini sa vage i dodaje artikal na račun bez pitanja. Prilikom unosa šifre artikla u prozoru prodaje program prikazuje podatak o težini dobiven sa vage u polju *Količina*. Pritiskom na **ENTER** artikal se automatski dodaje sa tom količinom. Ukoliko je u pitanju izrada računa sa Touch Screen prozora biranjem dugmeta za pojedini artikal, birani artikal će biti automatski dodan na račun u količini primljenoj od vage i ta količina prethodno neće biti nigdje prikazana.

Drugi način je da program preuzme podatak o težini ali traži potvrdu od korisnika da je podatak o težini tačan. Podatak o težini se takođe prikazuje u polju *Količina* ali nakon pritiska na **ENTER** označava se polje sa količinom i program očekuje ponovno pritisak na **ENTER** da bi dodao artikal na račun. Ukoliko je u pitanju izrada računa sa Touch Screen prozora biranjem dugmeta za pojedini artikal, program će tražiti dodatnu potvrdu količine.

U načinu rada kada program traži potvrdu količine, količinu je moguće izmijeniti i artikal će biti dodan u toj novoj količini, bez obzira na podatak koji je poslala vaga. Program se može podesiti da bilježi takve izmjene količine u cilju kontrole rada.

Bitno je napomenuti da će program tražiti podatak o težini sa vage samo za one artikle za koje je podešeno da količina ne mora biti cijeli broj. Za ostale artikle program neće uopšte tražiti podatak od vage i ponašat će se kao i bez nje.

Slanje podataka na samouslužne vage

Program ima mogućnost slanja podataka o artiklima na samouslužne vage. Slanje podataka funkcionise tako da program kreira odgovarajuću datoteku za slanje koju preuzima poseban program koji komunicira za vagom i šalje joj podatke. Program trenutno podržava slanje podataka na vage koje koriste program **Trethnet.exe**.

Slanje podataka se radi iz pregleda artikala. Komande za slanje podataka se nalaze u meniju **Artikli** u dijelu **Samouslužna vaga**.

Slanje – priprema podatke za slanje i pokreće program koji komunicira sa vagom i šalje podatke. Program će kreirati novu datoteku sa podacima bez obzira na to da li datoteka već postoji.

Provjera odgovora – provjerava da li su svi artikli uneseni u vagu. Provjera se radi tako što se datoteka za slanje poredi sa datotekom odovora koju je kreirao program za komunikaciju sa vagom prilikom slanja. Program će prikazati neslaganja ukoliko ista postoje.

Priprema datoteke – ovom komandom će program samo kreirati datoteku za slanje. Može se koristiti za pripremu datoteke koja će se slati sa nekog drugog računara.

Za podešavanje pogledati *Trgovačka vaga* na strani 23.

Slanje podataka na samouslužne vage se radi samo za one artikle koji imaju bar kod koji u sebi sadrži količinu. Takav bar kod treba ispunjavati uslove koji su podešeni u opcijama programa u dijelu *Automatske radnje* na stani 16 (Bar kod sa podatkom o količini). Više o ovim bar kodovima u dijelu *Bar kodovi sa podatkom o količini* na strani 62.

Biranje kupca očitavanjem kartice

Program ima mogućnost brzog izbora kupca korištenjem nekog elektronskog čitača. To može biti bar kod skener, čitač magnetnih kartica ili RFID čitač. Podatak sa kartice je prvo potrebno unijeti u podatke o kupcu. Kod izmjene ili unosa podataka o kupcu dostupno je polje **Kod kartice**. Klikom na dugme pored tog polja otvara se polje za unos podatak kada je potrebno očitati karticu tog kupca i podatak sa kartice će biti upisan.

Za biranje kupca na standardnom prozoru potrebno je u opcijama definisati prečicu **Biranje kupca očitavanjem kartice**. Za biranje kupca na novom Touch Screen prozoru potrebno je u dizajneru prozora prodaje postaviti komandu **Biranje kupca očitavanjem kartice**. Kod prodaje se pritisne izabrana prečica ili izabere komanda i očitava kartica.

Kod promjene kupca prilikom prodaje program inače pita da li je potrebno ponovo preračunati popuste za izabranog kupca. U opcijama programa u dijelu **Automatske radnje**

se može uključiti stavka **Izračunati popust nakon izbora kupca kod prodaje** i u tom slučaju program će preračunavati popuste automatski.

Nivelacija

Program omogućava vođenje evidencije o promjeni cijena i izradu izvještaja o promjeni cijena. Postupak izrade nivelacije je sljedeći:

1. Izabrati na meniju **Rad->Nivelacije**. Pojavit će se prozor **Nivelacije – promjene cijene**.
2. Pritisnuti dugme **Unos** u gornjem dijelu prozora. Pojavit će se prozor **Novi dokument**.
3. Unijeti podatke o nivelaciji. Unos nije obavezan.
4. Pritisnuti dugme **Potvrdi**. Nivelacija će biti dodana na listu.
5. Pritisnuti dugme **Unos stavke**. Pojavit će se prozor **Unos stavki nivelacije**. Između polja se možemo kretati pritiskom na **ENTER**, **TAB** ili na taster **DOLE** ili **GORE**. Unijeti potrebne podatke i pritisnuti dugme **Dodaj artikal**. Sada je artikal dodan na listu.
6. Ponavljati postupak dok se ne unesu svi artikli kojima se mijenja cijena a zatim pritisnuti dugme **Zatvori**.

Sada je cijela nivelacija unesena. Nivelacija još nije proknjižena i artiklima nisu promijenjene cijene. Prije nego što se nivelacija proknjiži, potrebno je provjeriti tačnost unesenih podataka. Dokument se prije knjiženja može pregledati i štampati. Pritiskom na dugme **Pregled** možemo vidjeti kako izgleda nivelacija ili je štampati.

Nivelacija se proknjiži tako da se pritisne dugme **Knjiženje** i potvrdi sa **Da**. Sada je dokument proknjižen i cijena artiklima je promijenjena.

Ovdje je bitno napomenuti da je moguća ispravka stavki dok dokument nije proknjižen. Kada je dokument proknjižen, više ga nije moguće mijenjati.

Pritiskom na dugme u gornjem desnom uglu (...) prikazat će se meni sa sljedećim opcijama:

Automatska nivelacija – kreira nivelaciju za sve prodaje u kojima je ili ručno mijenjana cijena prilikom prodaje.

Izrada suprotne nivelacije – kreira novu nivelaciju koja će vratiti cijene robe koje su bile prije knjiženja izabrane nivelacije.

Štampanje cijena – štampanje cijena za artikle na nivelaciji.

Uvoz sa ulaza – uvoz stavki sa ulaza na kojem je mijenjana cijena. Knjiženjem takve nivelacije bit će moguće proknjižiti i ulaz koji mijenja cijenu.

Inventura

Program ima mogućnost izrade popisa stanja ili inventure. Program ne radi nikakvu knjigovodstvenu obradu inventure nego samo omogućava izradu tabela za popis, unos stvarnog stanja i štampanje tabele sa prikazanim manjkom ili viškom robe. Izrada ili pregled inventura se bira iz menija **Rad->Inventura**.

Prvo je potrebno unijeti inventuru kao dokument. To se radi pritiskom na dugme **Unos** u gornjem dijelu prozora. Pojavit će se prozor **Novi dokument**. Unesu se podaci o inventuri. Pritisne se dugme **Potvrdi** i inventura će biti dodana na listu.

Stavke odnosno artikli za koje će se raditi inventura se mogu unijeti na dva načina. Prvi način je ručni unos jedan po jedan artikal što se radi pritiskom na **Unos stavke**. Pojavit će se prozor **Unos stavki inventure**. Ovdje se unosi šifra ili bar kod artikla i stvarno stanje i pritiskom na **Dodaj artikal** isti će biti odan na spisak za inventuru. Između polja se može kretati pritiskom na **ENTER**, **TAB** ili na taster **DOLE** ili **GORE**.

Drugi način unosa artikala je automatski unos svih artikala iz baze. To se radi pritiskom na dugme u gornjem desnom uglu prozora i biranjem stavke **Unos svih artikala** (artikli će biti uneseni po abecednom redu) ili **Unos svih artikala po šifri** (artikli će biti sortirani po šifri). Ovime će svi artikli biti uneseni na listu. Ovdje se može izvršiti i uvoz artikala kojih ima stanju.

Otvaranjem menija i biranjem stavki **Pripremna tabela** ili **Štampanje pripremne tabele** će se dobiti tabela za inventuru bez prikazanih podataka o stvarnom stanju i razlici u odnosu na stanje u programu. Ova tabela služi za unos stvarnog stanja prilikom popisa.

Kada se uradi popis i tabela popuni podacima o stvarnom stanju, ti podaci se unose u program tako što se izabere prvi artikal na listi i polje u koloni **Stvarno stanje**. Samo se počne kucati količina i pritisne **ENTER**. Program se pomijera na sljedeći artikal i traži stanje za njega i tako do kraja liste. Unos se može prekinuti pritiskom na **ESC**. Brisanje unesenog stvarnog stanja se vrši pritiskom na **DELETE**.

Sada se biranjem dugmeta **Pregled** ili iz menija stavke **Štampanje** može dobiti inventurna lista sa svim podacima. Sa menija se može dobiti i pregled samo za one artikle za koje je unesena stvarna količina.

Otvaranjem menija i biranjem stavke **Kopiranje inventure** može se kopirati već postojeća i proknjižena inventura. Ovime će se kopirati artikli sa postojeće inventure i trenutno stanje.

Sve artikle je moguće obrisati izborom stavke menija **Brisanje stavki** a brisanje unesenih stvarnih količina se radi biranjem stavke **Brisanje stvarnog stanja**.

Podatke za inventuru je moguće mijenjati sve dok se inventura ne proknjiži. Nakon knjiženja nije moguće mijenjati podatke. Knjiženje samo evidentira da je inventura proknjižena i ne radi ništa drugo.

Zaokruživanje iznosa

Kod izrade računa nemoguće je prikazati iznose na računu tako da svi testovi koji se provedu na iznosima budu tačni. Ovaj problem se dešava zbog zaokruživanja. Pokazaćemo ovo na primjeru.

Izvršena je prodaja po sljedećem:

artikal	cijena	količina	stvarni iznos	zaokruženi iznos	stvarni PDV na stvarni iznos	zaokruženi PDV na zaokruženi iznos
"A"	8,13	3,34	27,1542	27,15	3,945482	3,94
"B"	1,20	1,61	1,9320	2,03	0,280718	0,28
"C"	2,43	2,36	5,7348	5,73	0,833262	0,83
Ukupno			34,8210	34,81	5,059462	5,05

Vidimo da je stvarni iznos računa, ako bi ga zaokruživali na tri decimale, 34,821. Obzirom da se iznosi pojedinih artikala na računu prikazuje zaokruženo na dvije decimale, stvarni ukupan

iznos računa se ne slaže sa zbirom zaokruženih vrijednosti (34,81). Takođe vidimo da PDV na iznos računa iznosi 5,059462 ili 5,057863 (ako se računa na zaokruženi iznos) a zbir pojedinih iznosa PDV na računu iznosi 5,05. Ako neko računa PDV na ukupan iznos računa (34,81) dobiće iznos 5,057863, ako sada sabere sve iznose PDV po artiklima dobiće iznos 5,05. Ako neko računa cijenu pomnoženu sa količinom i zaokružuje na veći broj decimala dobiće ukupan iznos računa 34,821 a ako sabere pojedine iznose po artiklima dobiće iznos 34,81. Iz ovoga je vidljivo da u određenim situacijama nije moguće prikazati račun tako da sve provjere pokažu tačnost.

Traženje artikla

Kada god treba unijeti šifru artikla a ne zna se, može se pozvati prozor **Artikli**, pronaći željeni artikal i prenijeti ga u polje gdje trebamo unijeti šifru. Kada se prozor **Artikli** pojavi, artikli su poredani abecednim redom a kursor se nalazi u polju za unos podatka koji se traži. Dovoljno je samo započeti kucati naziv artikla i program će automatski tražiti artikal čiji je naziv najbliži onome što je ukucano. Ako je traženi artikal blizu, može se tasterima **GORE** i **DOLE** označiti željeni artikal. Kada se označi artikal koji je potreban, pritisne se **ENTER** i šifra artikla će biti prenesena u polje gdje je potrebna. Primjer za ovo je prodaja gdje se može unijeti šifru artikla i ako ta šifra nije pronađena a pritisnemo **ENTER**, pojavit će se prozor **Artikli** gdje se jednostavno nastavi kucati naziv artikla i program će ga tražiti. Kada se artikal pronađe, pritisne se **ENTER** i šifra će biti prenesena u prozor prodaje.

Artikli se osim po nazivu mogu tražiti po bar šifri, bar kodu ili šifri proizvoda. Prije traženja treba kliknuti na naslov kolone po kojoj se želi pretraga. Na primjer ako se želi tražiti artikal po šifri, kliknuti na naslov kolone **Šifra** i artikli će se sortirani po šifri. Sada se samo kuca šifra koja se traži i program će tražiti artikal sa šifrom koja je unesena. Isti je postupak i kod traženja po bar kodu ili šifri proizvoda.

Traženje računa i ulaza

Na pregledu računa i ulaza pretraga se može raditi na nekoliko načina. U naslovu tabele se može mišem kliknuti na naslov kolone i tabela će se sortirati po tom podatku. Prilikom kucanja podatka u polje za pretragu program će tražiti red čiji podatak po kojem je sortiran je najbliži onom koji je kucan. Ovo vrijedi samo za neke kolone.

Pretraga se može raditi tako da se filtrira prikaz na listi na način da su prikazani samo oni redovi koji u nekom polju sadrže željeni podatak. Ovakvo filtriranje se pokreće tako da se u polje za pretragu kuca znak #, zatim početna slova polja za koje se želi filtriranje, zatim razmak i podatak koji se traži. Na primjer, ako se kuca „#nk restoran“ (bez navodnika), prikazat će se samo oni računi kod kojih naziv kupca sadrži tekst „restoran“. Podatak „nk“ nakon znaka # upućuje na polje „Naziv kupca“. Program na osnovu unesene skraćenice pokušava zaključiti koje polje se traži i naziv polja prikazuje pored polja za traženje tako da se može vidjeti da li je program ispravno prepoznao skraćenicu. Na primjer, ako se ukuca „#n“ bit će ponuđeno polje „Napomena“, ako se nastavi kucati „#nk“ bit će ponuđeno polje „Naziv kupca“. Da bi skraćnica bila prepoznata mora sadržavati jedno ili više početnih znakova svake riječi željenog polja. Na primjer, za polje „Naziv kupca“ može se kucati skraćenica „nk“ (Naziv kupca), „nak“ (Naziv kupca), „nku“ (Naziv kupca).

Kod filtriranja podataka mogu se koristiti i polja koja nisu prikazana u tabeli. Dostupna polja se mogu vidjeti ako se otvori podešavanje izgleda tabele kako je objašnjeno u dijelu *Tabele* na strani 64.

Pregled dokumenata na ekranu

U programu se može podesiti da se svaki dokument koji se štampa (račun, izvještaj o prometu, ulazni račun...) umjesto na štampač, prikaže na ekranu. Različito će biti prikazani dokumenti koji se štampaju na POS štampaču od onih koji se štampaju na običnom A4 štampaču.

POS pregled

Dokumenti koji bi se štampali na POS štampaču će biti prikazani u malom prozoru i prikaz liči na ispis na POS štampaču. Prozoru se može mijenjati visina dok se širina ne može mijenjati. Ono što je trenutno prikazano u prozoru može se štampati tako da se pritisne dugme **Štampaj**. Prozor se zatvara pritiskom na dugme **Zatvori**. Ako je format za štampu podešen tako da se koriste podebljana ili crvena slova ona će biti prikazani i ovdje.

A4 pregled

Dokumenti koji bi se štampali na A4 štampač će biti prikazani u prozoru kao list papira i ovdje je moguće vidjeti tačno kako će dokument izgledati kada se odštampa. Dimenzije prozora se mogu mijenjati i program će ih zapamtiti tako da će se kod sljedećeg prikaza prozor pozicionirati na mjesto gdje je ranije bio. U ovom prozoru postoji nekoliko mogućnosti:

- Štampanje – može se štampati cijeli dokument ili samo trenutnu stranicu.
- Spremanje u pdf – dokument se može spremiti u pdf formatu. Prethodno je potrebno instalirati neki virtuelni pdf printer. Program će prepoznati da je pdf printer instaliran i koristit će ga za konverziju u pdf format. Pdf printer će biti tražen prema nazivu i očekuje se da u nazivu ima tekst "pdf". Ukoliko pdf printer nije instaliran bit će prikazana poruka.
- Zumiranje - povećavanje i smanjivanje prikaza tako da se detaljno može vidjeti izgled prije štampe. Za zumiranje se može koristiti lista u gornjem dijelu prozora gdje se bira odgovarajući faktor zumiranja a brojevi su dati u procentima tako na primjer broj 200 označava 200 % faktor odnosno prikaz će biti dvostruko veći nego što će biti kada se odštampa. Umjesto biranja već unesenih brojeva, može se i ukucati željeni faktor zumiranja i pritisnuti **ENTER**. Na raspolaganju su i dva dugmeta kojima se može faktor zumiranja automatski odrediti tako da se prikaže čitava strana po širini ili da se prikaže čitava strana.
- Prikaz fizičkih margina – pritiskom na sličicu koja liči na list papira uključuje se ili isključujemo prikaz fizičkih margina štampača. Fizičke margine štampača su najmanje margine do kojih štampač može štampati. uključivanjem prikaza fizičkih margina može se vidjeti hoće li štampač moći odštampati dokument ispravno.
- Ako dokument ima više stranica, pritiskom na dugmad sa strelicama vrši se pomijeranje za stranicu naprijed ili nazad ili na početak i na kraj dokumenta.
- Dokument se štampa pritiskom na prvu sličicu štampača.
- Stranica se štampa pritiskom na drugu sličicu štampača.

Podešavanje izgleda štampe

Izgled svakog dokumenta koji se štampa može se potrebama korisnika. U opcijama programa za svaki dokument se bira koji će se izgled koristiti. Prije toga je potrebno kreirati novi izgled dokumenta. To se radi izborom iz menija **Podešavanje->Izgled štampe**. Biće prikazan prozor **Izgled štampanja**. U gornjem dijelu se bira vrsta dokumenata čiji izgled se želi kreirati (na primjer račun, izvještaj po tarifama i prodati artikli i ostali).

Svaki dokument se sastoji od nekoliko dijelova koji su prikazani kao posebne mreže. Mreža za postavljanje polja je inicijalno široka 40 polja gdje svako polje predstavlja jedan znak na POS štampaču. Znači da će polje široko 5 kockica zauzeti 5 znakova na POS štampaču. Ovaj isti format se može koristiti i za štampanje na A4 štampaču, samo što program vrši prilagođavanje polja za A4 štampač tako da svaka kockica predstavlja 40-ti dio širine papira koja je dostupna za štampanje (to je dio papira između lijeve i desne margine). Za A4 papir sa marginama 2 cm jedna kockica predstavlja širinu od 4,25 milimetra. Kod izrade formata koji će se koristiti za štampanje na A4 papiru može se promijeniti rezolucija odnosno broj kockica čime je moguće preciznije postaviti polje i odrediti širinu polja. Broj kockica se podešava tako što se pritisne na dugme u gornjem dijelu i sa prikazanog menija izabere odgovarajuća opcija.

Polje se kreira tako da se pritisne lijevom dugmetom miša na kockicu gdje se želi da počne polje, zatim se pomijera miša do kockice gdje se želi da završi polje i pusti se dugme miša. Sada je polje kreirano. Širina polja se mijenja tako da se dovede miš do desne ivice polja tako da pokazivač miša promijeni oblik u strelicu lijevo-desno, pritisne lijevo dugme miša i pomijera lijevo-desno. Ako se miš dovede u donji desni ugao, može se mijenjati i visina i širina. Pomijeranje polja se vrši tako da se dovede miš na polje, pritisne lijevo dugme miša i pomijera miš čime se dovodi polje na željenu poziciju. Za svako polje se mogu podesiti neke karakteristike tako što se dovede miš na polje i pritisne desno dugme miša. Pojaviće se sljedeće opcije:

- **Podatak** – ovdje se bira šta će se prikazivati u polju. Moguće opcije su:
 - **Tekst** – Proizvoljan tekst
 - **Polje** – podatak u zavisnosti od toga o kojem izvještaju i kojem dijelu izvještaja se radi. Tako na primjer za polje koje se nalazi u dijelu **Početak računa** može se izabrati jedan od podataka o računu dok za polje koje se nalazi u dijelu **Podaci za artikal** može se izabrati jedan od podataka koji se odnose na pojedinu stavku na računu.
 - **Složeni podatak** – ovdje može u jedno polje kombinovati više podataka. Otvara se prozor za unos gdje se može unijeti proizvoljan tekst i polja.
 - **SQL upit** – za specifične potrebe, unosi se SQL upit koji vraća jedno polje.
 - **Pitati** – prije štampanja dokumenta program će tražiti od korisnika unos teksta.
- **Prikaz** – bira se kako će podatak biti prikazan. Podatak može biti prikazan kao tekst, QR kod ili EAN kod. QR kod se koristi u nekim specifičnim situacijama, EAN se koristi da se bar kod prikaže grafički, u svim ostalim slučajevima je uglavnom potrebno ostaviti da bude prikazan kao tekst.
- **Tekst prije podatka** – unosi se tekst koji će se prikazivati u polju ispred podatka. Primjer gdje se može koristiti ovaj podatak je ako se želi prikazati broj računa npr. "Račun broj 120". Ranije je trebalo formirati jedno polje za tekst "Račun broj" a drugo polje za broj računa. Sada se u polje za prikaz broja računa unese tekst "Račun broj " kao tekst prije podatka i u tom polju će se prikazivati i tekst i broj računa.
- **Tekst poslije podatka** – ovdje možemo unijeti test koji će se prikazivati u polju iza podatka. Primjer gdje se može koristiti ovaj podatak je ako se želi prikazati stopa popusta u formi npr. "20 %". Ranije je trebalo formirati jedno polje za stopu a drugo polje za znak %. Sada se u polje za prikaz stope popusta unese " %" kao tekst poslije podatka i u tom polju će se prikazivati i stopa i znak %.

- **Položaj** – ovdje se bira kako će biti poravnat podatak. Podatak može biti poravnat uz lijevu ivicu polja, desnu ivicu polja ili da bude na sredini polja.
- **Položaj vertikalno** – ovdje se bira kako će biti poravnat podatak po vertikali. Podatak može biti uz gornji rub polja, donji rub polja ili da bude na sredini polja.
- **Font** – ovdje biramo font (vrstu slova) kojim će biti ispisan podatak. izborom ove opcije bit će prikazan prozor za biranje fonta gdje možemo izabrati vrstu slova, veličinu, stil, boju i ostale parametre fonta. Ako se format koristi za štampanje na POS štampač, značajan je jedino podatak o boji i podebljanju (bold). Ako je boja različita od crne, program će taj podatak štampati crvenom bojom na POS štampaču. Ako smo izabrali podebljani font (bold) program će podatak štampati podebljano i na POS štampaču. Kod štampanja na A4 štampač koriste se svi podaci o fontu.
- **Boja pozadine** – određujemo boju kojom će biti popunjeno polje. Ako polje sadržava i sliku, boja pozadine nema nikakvog uticaja. Ako se podesi bijela boja pozadine, polje se štampa bez štampanja pozadine (prozirno). Ranije se ovakvo polje štampalo sa bijelom pozadinom pa je prekrivalo linije susjednih polja.
- **Linije** – ovdje biramo debljinu i vrstu linija oko polja. Brojevi predstavljaju stote dijelove milimetra tako da broj 50 predstavlja liniju debelu pola milimetra. Ovdje biramo debljinu svih linija dok preko sljedeće četiri stavke biramo posebno debljinu linije za lijevu, desnu, gornju ili donju ivicu. Ovaj podatak se koristi samo kod štampanja na A4 štampač
- **Minimalna visina** – podešava se minimalna visina polja u stotim dijelovima milimetra. Ranije je program kao minimalnu visinu polja sam određivao 4 mm i polje nije moglo biti manje od toga. Sada je za svako polje moguće proizvoljno odrediti visinu. Bitno je reći da program i dalje za polja kojima nije određena minimalna visina određuje minimalnu visinu 4 mm. Ako želimo da jedan red ima određenu minimalnu visinu, moramo tu podesiti za sva polja u tom redu jer ako to ne uradimo makar za samo jedno polje, ono će imati minimalnu visinu od 4 mm i sva polja u tom redu neće moći imati manju visinu.
- **Dozvoli prelom riječi** – obzirom da svako polje ima određenu širinu, može se desiti da podatak ne može stati u to polje. Ovdje možemo podesiti da se u tom slučaju tekst prelomi u više redova. U slučaju prelamanja teksta polje mijenja visinu a zajedno sa njim visinu mijenjaju i sva polja koja su u istom redu bez obzira što njihov podatak može stati jer sva polja u jednom redu moraju imati jednaku visinu.
- **Slika** – program omogućava da kao pozadina polja bude slika. Sliku možemo učitati ili obrisati. Program može prikazati datoteke sa ekstenzijom BMP i WMF. Veličina polje će biti prilagođena tako da slika zauzme cijelu širinu polja a visina će biti prilagođena da slika zadrži pravi omjer visine i širine. Ovo se može iskoristiti za štampanje loga firme na računu.
- **Redoslijed** – komande za pomijeranje polja po dubini, čime se podešava kako će polja biti prikazana ako se jedno nalazi preko drugog. Komande su:
 - **Naprijed** – polje će biti ispred svih ostalih polja.
 - **Korak naprijed** – polje će se pomjeriti jedan korak naprijed.
 - **Korak nazad** – polje će se pomjeriti jedan korak nazad.
 - **Nazad** – polje će biti iza svih ostalih polja.
 - **Napravi mjesto ispod** – sva polja koja su na mreži ispod izabranog polja će se pomjeriti dole tako da se napravi mjesto za novo polje. Ovime se samo ubrzava

postupak ako ispod tog polja ima mnogo polja koja bi trebalo pomijerati jedno po jedno da se napravi mjesto za novo polje.

- **Obriši** – brisanje polja.
- **Zatvori** – zatvara meni.

Ako nam treba da ubacimo polje iznad svih ostalih a nema mjesta možemo kliknuti desnim dugmetom miša na mrežu i izabrati **Sva polja dole** ili **Sva polja gore**. Ako izaberemo **Sva polja gore** a neko polje se već nalazi u prvom redu, ništa se neće desiti.

Na mreži će svaka sekcija biti onolika koliko je potrebno da se prikažu sva polja. Sekciju je moguće povećati tako da se naslov sljedeće sekcije mišem odvuče na dole.

Kada je kreiran izgled, potrebno ga je snimiti pritiskom na odgovarajuće dugme u gornjem dijelu prozora i nakon snimanja se u podešavanju programa može izabrati za štampu. Ako je izgled snimljen dok je prozor za podešavanje programa bio otvoren, novi izgled neće biti prikazan u listi gdje se bira izgled za štampu te je potrebno zatvoriti prozor **Podešavanje** i ponovo ga otvoriti.

Pritiskom na dugme sa tri tačke otvara se meni gdje se može izabrati komanda **Standardna polja** kojom program kreira izgled za štampu koji je ugrađen u program.

Izgled štampe za listu računa se kreira kao format za račun. Polja u dijelu **Početak računa** se štampaju na početku liste računa dok se ostala polja štampaju za svaki račun.

Rezervna kopija (backup)

Program ima mogućnost automatizovane izrade rezervnih kopija podataka. Podešavanje izrade rezervnih kopija je objašnjeno u dijelu *Backup* na strani 24. Izborom komande **Podešavanje ->Rezervna kopija** je moguće odabrati jednu od sljedećih komandi:

- **Kreiranje** – ručno kreiranje rezervne kopije.
- **Kreiranje u fajl** – rezervna kopija će biti kreirana u izabrani fajl. Korisno ako se želi trenutno stanje podataka odmah prenijeti na primjer na USB stik radi prenosa na drugi računar.
- **Izvoz** – spremanje ranije kreirane rezervne kopije u izabrani fajl.
- **Vraćanje** – pokreće se postupak vraćanja podataka iz rezervne kopije. Program će se ponovo pokrenuti u posebnom načinu rada. Vraćanje podataka će biti moguće iz rezervne kopije koju program redovno kreira i gdje će korisnik moći izabrati rezervnu kopiju po vremenu kreiranja. Podatke će biti moguće vratiti i iz proizvoljno odabranog fajla. Nakon vraćanja podataka program će se ponovo pokrenuti i dalje će nastaviti raditi sa novim podacima.

Izvjestaji

Program može napraviti veliki broj izvještaja. Mogu se dobiti sljedeći izvještaji:

- **Izvještaj po tarifama** – promet po tarifama (ukupno, po grupama artikala, po grupama računa, po korisnicima, po danima)
- **Prodato/ izlaz** – pregled prodatih artikala ili izlaza robe, ukupno ili po korisnicima.
- **Kretanje robe** – šank lista.
- **Lista računa** – lista računa po računu, po danu, po korisnicima.

- **Lista predračuna** – lista računa po računu, po danu, po korisnicima.
- **Lista ulaza** – lista svih ulaza, neplaćenih, plaćenih
- **TKM**
- **TKU**
- **E-KUF/KIF i PDV prijava**

Svaki od izvještaja se može dobiti za period:

- tekući dan
- prošli dan
- tekući mjesec
- prošli mjesec
- tekuću godinu
- prošlu godinu

Ako ovo nije dovoljno može se izabrati **Period...** i na prozoru **Izbor perioda** precizno odrediti period za koji se želi izvještaj. U ovom prozoru se može izabrati:

- Dan – na kalendaru se odabere dan
- Mjesec – odabere se mjesec i godina
- Godina – odabere se godinu
- Tačan period – može se unijeti tačan period uključujući i vrijeme.

Za svaki izvještaj moguće je detaljno podesiti izgled za štampu. Ako se ništa ne podešava program će koristiti svoje formate koji su ugrađeni u program. Za štampanje liste računa koristi se format računa samo što ugrađeni format za listu računa ima samo nekoliko podataka o računu. Znači za štampanje liste računa se kreira format na isti način kao što se kreira format za račun (vjerovatno sa manjim brojem podataka) i u opcijama se podesi da se on koristi.

Izlaz robe

Izvještaj ima isti oblik kao i izvještaj o prodatim artiklima (koristi se i isti format za štampu), razlika je što se u ovom izvještaju uzimaju u obzir komponente složenog artikla dok se u izvještaju o prodatim artiklima uzimaju u obzir sami složeni artikli. Kod ovog izvještaja podaci o prometu (iznos, PDV) neće biti tačni jer se cijena kod prodaje odnosi na cijeli složeni artikal a ne pojedinačno na komponente (podatak o nabavnoj vrijednosti je tačan na oba izvještaja). Ako je na primjer prodan artikal A koji se sastoji od artikala B i C, kod prodaje će biti zabilježena cijena artikla A dok je cijena artikla B i C u ovom slučaju nevažna. Izvještaj o izlazu robe će prikazati izlaz artikala B i C ali podaci kao što je iznos neće biti tačni. Na ovom izvještaju, kao i na izvještaju o prodatim artiklima, moguće je (putem podešavanja izgleda štampe) prikazati račune koji su ušli u izvještaj.

Kretanje robe

Ovaj izvještaj prikazuje podatke o stanju zaliha na početku perioda, ulaz i izlaz robe u tom periodu, stanje zaliha na kraju perioda i iznos prometa. Ovaj izvještaj je praktično šank lista ako se uradi za jedan dan.

Lista računa

Listu računa je moguće uraditi, kao i ostale izvještaje, za željeni period. Format koji je ugrađen u program je prilagođen za KIF (podaci propisani Pravilnikom o primjeni zakona o porezu na dodanu vrijednost). Kao format za listu računa koristi se format koji je istog oblika kao i format za prikaz računa te ukoliko se želi promijeniti izgled ovog izvještaja, kreira se novi izgled za račun i podesi da se on koristi kao format za prikaz liste računa. Ovaj izvještaj praktično prikazuje račun za računom za željeni period. Podatke je moguće grupisati po datumu te će biti prikazani podaci za svaki dan unutar traženog perioda.

Lista ulaza

Listu ulaza je takođe moguće uraditi po raznim parametrima. Prvo se bira vrsta ulaza gdje se može izabrati lista svih, plaćenih ili neplaćenih ulaza. Nakon toga se bira period. Format koji je ugrađen u program je prilagođen za KUF (podaci propisani Pravilnikom o primjeni zakona o porezu na dodanu vrijednost). Kao format za listu ulaza koristi se format koji je istog oblika kao i format za prikaz ulaza.

SQL izvještaji

SQLi izvještaji su pregledi podataka koji se mogu dobiti jednim SQL upitom. Za kreiranje ovih izvještaja potrebno je poznavati SQL jezik i strukturu baze podataka.

Biranjem komande **Pregled** otvara se lista gdje se izborom sa liste pokreće željeni izvještaj. Biranjem komande **Kreiranje** otvara se prozor za kreiranje ili izmjenu izvještaja. Podaci koji će se dobiti se definišu unosom SQL upita u predviđeno polje. Zatim je potrebno izabrati šta se želi uraditi sa podacima. Opcije su sljedeće:

- Prikazati u tabeli
- Prebaciti podatke u Excel – otvorit će se program Microsoft Excel i podaci će se prebaciti u njega. Zahtijeva instaliran Microsoft Excel.
- Spremiti podatke u Excel fajl – otvorit će se program Microsoft Excel, podaci će se prebaciti u njega i spremiti u fajl. Ako je instaliran Microsoft Excel podaci će se spremiti u formatu koji podržava instalirani Excel (xls ili xlsx). Ako Excel nije instaliran, podaci će biti spremljeni u fajl sa nastavkom xls ali u XML formatu kojeg Excel može otvoriti. Kod izbora ove opcije potrebno je izabrati direktorij gdje će se fajl spremiti i naziv fajla. Ako se direktorij ne unese, podaci neće biti spremljeni. Naziv fajla treba unijeti bez nastavka jer će isti biti dodan prilikom snimanja. Ako SQL sadrži parametre za izbor perioda („:od“ ili „:do“) na naziv će biti dodan podatak u formatu „_yyyymmddhhmmss-yyyymmddhhmmss“ gdje se prvi dio odnosi na parametar „:od“ a drugi dio na parametar „:do“. Ovdje se može još podesiti da se pokrene vanjski program kome se proljeđuje kao parametar naziv upravo kreiranog fajla. Ova opcija se može koristiti za automatizaciju nekih poslova jer vanjski program može obaviti različite operacije nad podacima, spremiti ih negdje, poslati na neku udaljenu lokaciju i slično.

Bar kodovi sa podatkom o količini

Neki proizvodi se pakuju tako da svako pakovanje ima različitu težinu koja je prikazana na ambalaži (na primjer suhomesnati proizvodi). U tim slučajevima se koriste posebni bar kodovi koji u sebi sadrže podatak o količini. Ovi bar kodovi se koriste i kod elektronskih vaga koje štampaju naljepnice sa bar kodom (na primjer kod prodaje voća i povrća). Prva cifra kod ovih bar kodova je po standardu uvijek '2' (u pojedinim državama je propisana i druga cifra ali to za sada nije bitno) i imaju 13 cifara gdje je artikal predstavljen sa prvih sedam cifara a

količina je predstavljena sa sljedećih 5 cifara (od 8 do 12) dok je 13 cifra kontrolna. Na primjer bar kod 2265247003599 je takav kod gdje je količina 0,359. Za artikle kod kojih je u bar kodu sadržana količina kao bar kod unosimo prvih 7 cifara i program će kod prodaje, ukoliko se unese cijeli bar kod od 13 cifara, automatski prepoznati takav bar kod i automatski unijeti ispravnu količinu. Ukoliko unesemo samo sedam cifara artikal će biti pronađen ali ćemo trebati unijeti količinu. U programu je u opcijama programa moguće proizvoljno podesiti format kako je količina za pisana u bar kodu iz razloga što su negdje elektronske vage tako programirane da ne štampaju ove kodove po standardu nego na primjer kao prvu sifru koriste cifru '9'.

Artikli kod kojih na pakovanju stoji ovakav bar kod koji sadrži količinu obično imaju dodijeljen još jedan obični bar kod koji predstavlja taj artikal (taj bar kod može se na primjer nalaziti na ambalaži u kojoj se roba nabavlja). Da bismo kod unosa ulaza mogli koristiti bar kod skener, možemo taj bar kod unijeti u polje **Šifra proizvoda** i program će ga moći pronaći.

Štampanje cijena

Program omogućava štampanje cijena tako da je vrlo lako uraditi cijene za police sa artiklima. Izborom iz menija **Izveštaji->Štampanje cijena** pojavljuje se prozor **Štampanje cijena**. U prozoru je prikazana lista artikala za koje će se štampati cijene. Artikli se na listu unose tako da se u polje **Šifra ili bar-kod** unese šifru ili barkod artikla i pritisne se **ENTER** i artikal će biti dodan na listu. Pritiskom na dugme **Dodaj sve** mogu se na listu dodati svi artikli. Pritiskom na dugme **Obriši** briše se pojedini artikal a pritiskom na dugme **Obriši sve** brišu se svi artikli sa liste. Pritiskom na dugme **Štampaj** bit će štampane cijene za artikle na listi.

Cijene za artikle se mogu štampati i sa ulaznog dokumenta ili računa gdje se može birati da li će se štampati po jedna cijena za svaki atikal ili će se štampati onoliko cijena za svaki artikal koliko tog artikla ima na ulaznom dokumentu ili računu. Kod štampanja cijena (kao i kod svakog drugog dokumenta gdje se štampaju podaci o artiklu) moguće je štampati i bar kod grafički. Takođe je moguće ručno unijeti neke podatke (do četiri podatka) koji će se štampati na cijenama. Format za štampanje cijena koji je ugrađen u program sadrži dva polja za štampanje prvog u drugog podatka. Ovo je moguće promijeniti podešavanjem izgleda štampe.

Kod štampanja cijena moguće je prikazati i podatke sa zadnjeg ulaza na kojem se nalazi artikal. Kod podešavanje izgleda štampe ovi podaci imaju tekst „ZU-“, na početku.

Dodatni podaci za račun

Program omogućava proizvoljno definisanje željenih podataka koji će se bilježiti za račun. Opcija je korisna u raznim situacijama. Jedan primjer je situacija kada se uz račun ima potreba bilježiti podatke koji nisu uobičajeni, odnosno za kojima ne postoji potreba kod većeg broja korisnika, na primjer prodavnica autodijelova koja u određenim situacijama ima potrebu bilježiti podatke o konkretnom autu za koje proda dijelove, ili auto servis koji na računu želi zabilježiti podatke o automobilu. Drugi primjer je kada se ima potreba bilježiti neke posebne napomene za račun kao što su na primjer vrijeme i način dostave, adresa isporuke, posebno dogovoreni uslovi.

Prvo je potrebno u šifarniku definisati koji podaci se žele bilježiti. Definiše se opis podatka koji se prikazuje kada program zatraži unos podataka. Program prilikom unosa podataka traži unos onih podataka koji su u šifarniku označeni kao aktivni. Ukoliko prestane potreba za korištenjem određenog podatka takav podatak se označi kao neaktivan. Neaktivni podaci se i dalje prikazuju na računu, ukoliko nisu skinuti sa formata za štampu.

Prilikom prodaje, unos dodatnih podataka se poziva ili pritiskom na **Opcije (INSERT)** ili pritiskom tastera koji je definisan kao prečica u opcijama programa. Program prikazuje opis i traži unos za sve aktivne dodatne podatke. Podaci se unesu i potvrdi unos.

Ove podatke je moguće mijenjati i iz pregleda liste računa za završene račune izborom opcije **Računi -> Dodatni podaci**.

Da bi podaci bili prikazani na računu, potrebno ih je dodati u podešavanju izgleda štampe. Dodatni podaci će na listi za izbor podatka za prikaz biti prikazani na dnu liste u obliku **"[Opis dodatnog podatka]"**. Korisna mogućnost kod korištenja dodatnih podataka je da se polje koje prikazuje dodatni podatak može podesiti tako da mu je minimalna visina 0 i u tom slučaju polje neće biti prikazano ukoliko taj podatak ne bude unesen. Ostala polja će se u tom slučaju ponašati kao da to prazno polje ne postoji te će, ukoliko je to moguće, biti pomjerena prema gore, odnosno neće biti praznine na mjestu dodatnog podatka koji nije unesen.

Ladica za novac

Ako je ispravno podešen kod za otvaranje ladice, program će otvoriti ladicu za novac prilikom svakog štampanja računa. Ako želimo otvoriti ladicu bez štampanja računa možemo to uraditi izborom iz menija **Rad->Ladica**.

Odjava korisnika

Trenutni korisnik se odjavljuje iz programa izborom iz menija **Rad-Odjava**. Svi prozori će biti zatvoreni i prikazat će se prozor za biranje korisnika. U opcijama programa je moguće podesiti da se korisnik automatski odjavljuje nakon svakog računa. Korisno kada na jednoj kasi istovremeno radi više korisnika.

Traka sa sličicama

Neke komande koje se biraju preko menija se mogu izabrati i sa trake sa sličicama. Ista slička na traci i na meniju predstavljau istu operaciju.

Tabele

Neke operacije se mogu izvesti za svaku tabelu u programu. Ako se drže tasteri **CTRL** i **SHIFT** i desnim dugmetom miša klikne na tabelu, prikazuje se meni sa dostupnim komandama.

- **Podešavanje kolona** – podešava se prikaz kolona gdje se može izabrati koja od dostupnih kolona će biti prikazana. U gornjem dijelu se nalazi lista dostupnih podataka koji se mogu prikazati a u donjem dijelu lista podataka koji su trenutno prikazani u tabeli. Podatak se dodaje na donju listu tako da se označi u gornjoj listi i klikne na dugme desno od liste. Podatak će biti dodan na kraj liste. Redoslijed prikaza se mijenja tako da se izabere podatak u donjoj listi i klikom na dugme sa strelicom prema gore ili sa strelicom prema dole pomjera podatak na željenu poziciju. Podatak se briše tako što se označi i klikne na dugme sa znakom „X“. Komandom **Spremi kolone** izabrani podaci će biti prikazani u tabeli.
- **Font** – podešava se vrsta slova za podatke u tabeli.
- **Font za naslov** – podešava se vrsta slova za naslov kolona u tabeli.
- **Štampanje** – štampanje podataka iz tabele. Podaci se ne štampaju odmah nego se otvara prozor za pregled prije štampe. Bit će ponuđeno da se izaberu kolone za štampu a početno

stanje zavisi od toga je li izabrana komanda **Sve označeno**, kada će inicijalno sve kolona biti označene a korisnik može isključiti kolone po želji, ili **Sve neoznačeno**, kada inicijalno neće biti izabrana niti jedna kolona a korisnik po želji uključuje kolone za prikaz. Komanda **Sve označeno** je pogodna kada se želi štampati većina prikazanih kolona a komanda **Sve neoznačeno** je pogodna kada se želi štampati manji broj kolona. Prilikom štampe će biti prikazan informacija o tome koliko redova je obrađeno a korisnik može proces prekinuti i u tom slučaju će biti štampani oni redovi koji su do bili obrađeni.

- **Štampanje POS** – sve isto samo se štampa u tekstualnom obliku na POS printer. Naravno, količina podataka koja se može prikazati na POS printer je puno manja tako da treba obratiti pažnju na broj kolona koje se štampaju.
- **Export** – izvoz podataka:
 - **Excel** – izvoz podataka u Excel dokument. Svi podaci se prenose u Excel dokument. Bit će prikazan status prenosa a korisnik može prenos prekinuti i u tom slučaju će biti otvoren Excel dokument sa onim podacima koji su do tada prebačeni. Ako Excel nije instaliran, podaci će biti spremljeni u fajl sa nastavkom xls ali u XML formatu kojeg Excel može otvoriti
 - **CSV** – izvoz u CSV format

Direktna izmjena podataka

Ovaj dio je samo za napredne korisnike!

Program omogućava direktnu izmjenu podataka bez ikakve kontrole programa. Podatke je na ovaj način potrebno mijenjati u izuzetno rijetkim situacijama. Jedan od primjera je izrada računa sa pogrešno podešenim datumom i vremenom na računaru. Ako je izdat račun sa pogrešnim vremenom, jedini način da se promijeni datum i vrijeme računa je direktna izmjena podataka.

Bitno je napomenuti da se direktna izmjena podataka ne preporučuje i njome se može uzrokovati nesklad i nelogičnost u podacima. Jedan od primjera za ovo je promjena količine neke stavke na računu. Ako se količina promijeni preko direktne izmjene podataka, stanje artikala na zalihi neće odgovarati prometu tog artikla kada se uporede nabavke i računi.

Direktna izmjena podataka se pokreće sa **Podešavanje->Direktna izmjena podataka**. Izborom ove stavke pojaviće se prozor **Direktna izmjena podataka u datotekama**. Prvo treba označiti kockicu u donjem lijevom uglu čime se potvrđuje da je pročitao tekst u polju iznad i da su shvaćene moguće posljedice.

Na stranici **Izmjena podataka** se mogu otvoriti pojedinačne tabele i mijenjati podatke u njima. Datoteka se bira u polju **Datoteka**. Klikom na **Otvori** datoteka se otvara i njen sadržaj se prikazuje u tabeli ispod. Kada je datoteka otvorena, klikom na naslov kolona podaci će se sortirati prema toj koloni, ako se klikne drugi put podaci će biti sortirani obrnutim redoslijedom. Podaci se mijenjaju tako što se mišem klikne na podatak koji se želi mijenjati i pritisne **F2**. U polju će se pojaviti kursor i može se unijeti novi podatak. Nakon unosa podatka potrebno je pomjeriti se na sljedeći red i podatak će biti upisan.

Na stranici **SQL upit** se podaci mogu mijenjati izvršavanjem SQL upita. Potrebno je poznavanje sintakse SQL i strukture podataka. Ovaj način izmjene podataka je još destruktivniji jer izvršavanjem jednog upita može se promijeniti veliki broj podataka ili ih obrisati. U gornje polje se unosi SQL upit koji se izvršava pritiskom na **Izvrši**. Ako se desila neka greška, u donjem polju će biti prikazan tekst greške koju je javio sistem. Ako greške nije bilo, u donjem polju će biti obavještenje da je upit uspješno izvršen.

Ovdje umjesto SQL upita koji mijenjaju podatke se može koristiti i SQL upit koji samo prikazuje podatke. Ovi upiti počinju riječju **SELECT** i u slučaju uspješnog izvršavanja takvog upita biće izabrano polje **Rezultat SQL upita** i tabela sa podacima koje je upit vratio. Ovi podaci se u tabeli mogu mijenjati kako je ranije objašnjeno.

Stranica **Dodatno** sadržava neke dodatne mogućnosti obrade podataka:

Izvoz fajlova iz baze – u nekim specifičnim slučajevima korisniku je potreban neki fajl iz baze, na primjer da se taj isti fajl prenese u drugu bazu podataka. Jedan primjer je prenos nekog formata za račun ili za Touch Screen sa jednog računara na drugi. Ovime se izvoze svi fajlovi u izabrani folder a korisnik treba prepoznati koji fajl mu je potreban.

Uvoz fajlova u bazu – fajlovi koji su izvezeni na gore opisani način ovdje se mogu uvesti u program.

Brisanje kompletnog prometa – kompletan promet se briše. Kompletan stanje se postavlja na nulu, računi kreću iz početka. Ovime se ne brišu artikli.

Prenos zadnjih nabavnih cijena – svim artilima se u polje "Zadnja nabavna cijena" prenosi zadnja nabavna cijena po kojoj su nabavljeni.

Brisanje podataka za Web shope – brišu se svi podaci o dosadašnjoj sinhronizaciji sa web shopom i sinhronizacija kreće iz početka.

Brisanje duplih razmaka u artiklima – ispravljaju se nazivi svih artikala gdje se u nazivu nalaze dva ili više razmaka jedan iza drugog.

Podešavanje brojača računa – podešavaju se brojači koje program koristi za određivanje rednog broja računa u danu, mjesecu i godini koji se koriste za određivanje oznake računa, kao i brojača koji se koristi za određivanje broja veleprodajnog računa. Koristi se samo u slučaju da se ima potreba da određivanje broja ne krene od 1. Vrijednost za sljedeći račun će biti za jedan veća od ovdje unesene vrijednosti. Na primjer, ako se želi da sljedeći broj veleprodajnog bude 10, ovdje treba unijeti 9.

Prelazak u narednu godinu

Izborom iz menija **Podešavanje-Prelaz u novu godinu** otvara se prozor gdje se mogu uraditi postupci potrebni za prelazak u narednu godinu.

Prelazak u narednu godinu se radi tako da se kompletna trenutna baza spremi u bazu sa proizvoljnim nazivom (na primjer za 2024. godinu naziv može biti "kasa2024"). Zatim se obriše kompletan promet u trenutnoj bazi te se formira početno stanje u skladu sa odabranim načinom:

- **Postaviti stanje na nulu** – postavlja stanje svih artikala na nulu.
- **Ostaviti trenutno stanje** – ne mijenja stanje artikala.
- **Kreirati ulaz na osnovu trenutnog stanja** – kreirat će se ulaz čijim knjiženjem će se dobiti stanje koje je bilo u momentu prelaska u novu godinu. Ako se radi sa skladištima bit će kreiran ulaz za svako skladište na kojem je bilo artikala. Ulazi koji su kreirani neće biti proknjiženi i potrebno je da se isti provjere te redom jedan po jedan proknjiže.

Provjera podataka

Tokom rada programa mogu se desiti neke greške koje narušavaju strukturu podataka. Neke od tih grešaka mogu nastati usljed neispravnog datuma i vremena na računaru. Na primjer moguće je da se unese ulaz robe jednog dana zatim se podesi datum na računaru na neki raniji

datum kada nije bilo nekog artikla na zalihi i uradi račun. Program neće praviti problem jer artikal postoji na zalihi ali pregledanjem kartice artikla ćemo vidjeti da je nakon te prodaje stanje artikla išlo u minus i da je tek po knjiženju sljedećeg ulaza stanje ponovo u plusu.

Takođe je moguće da neko direktnom izmjenom podataka izvrši ispravku na računu čime će uzrokovati neusaglašenost podataka. Na primjer izvrši prodaju 10 komada nekog artikla ali greškom ukuca količinu 100. Nakon štampanja računa uvidi grešku i direktnom izmjenom izvrši ispravku. Ako se sada izvrši analiza vidjećemo da na stanju u programu nema onoliko tog artikla koliko ga stvarno ima jer je ispravljen samo račun a ne i stanje artikla.

Greška će postojati i ako se naknadno promijeni datum ili vrijeme proknjiženog ulaza ili se ulaz unese naknadno jer u tom slučaju podaci o nabavnim cijenama možda neće biti ispravni.

Provjera podataka nije odmah omogućena u programu nego je treba omogućiti u opcijama programa u dijelu **Ostalo**. Time biti vidljiva stavka **Podešavanje->Provjera -> Provjera prometa**. Izborom ove stavke pojaviće se prozor **Usklađivanje prometa**.

Klikom na **Pokreni samo provjeru** program počinje sa provjerom podataka. Rezultati provjere će biti prikazani u tabelama ispod. Greške će biti prikazane u crvenom.

Klikom na a **Uskladi podatke** program će, koliko je to moguće, uskladiti podatke. U nekim slučajevima je potrebno pokrenuti usklađivanje dva puta. nekim slučajevima podatke neće moći biti moguće potpuno uskladiti, na primjer ako se po prometu ustanovi da je stanje artikla išlo u minus to neće moći biti usklađeno automatski jer su ulazi vjerovatno knjiženi sa pogrešnim vremenom.

Fiskalizacija u Federaciji BiH

Kod rada programa sa fiskalnim printerom, izdavanje računa se obavlja tako da program račun evidentira kao i do sada u svojoj bazi podataka a istovremeno šalje komandu za štampanje računa na fiskalnom printeru. Da bi program radio sa fiskalnim printerom potrebno je uraditi određena podešavanja u programu i u fiskalnom drajveru koji se koristi. Za podešavanje programa za rad sa fiskalnim printerom izabrati **Podešavanje -> Opcije programa -> Fiskalni printer -> BiH**. Na prvoj listi treba izabrati drajver koji se koristi a na drugoj fiskalni uređaj. Ostale opcije su:

- **Direktorij za komande** – direktorij u koji se spremaju komande za fiskalni printer. Ovaj direktorij treba biti podešen i u fiskalnom drajveru koji se koristi.
- **Direktorij za odgovor fiskalnog printera** – direktorij gdje fiskalni drajver sprema odgovor. Ovaj direktorij takođe treba biti podešen i u fiskalnom drajveru koji se koristi.
- **Slati na fiskalni sve kao plaćanje gotovinom** – program će sve račune slati na fiskalni printer sa podatkom da su plaćeni gotovinom. U programu je i dalje moguće označavati proizvoljan način plaćanja ali se ne šalje na fiskalni printer.
- **Traži broj fiskalnog isječka kod štampanja računa** – program će tražiti broj fiskalnog isječka ako ga program ne dobije od fiskalnog drajvera.
- **POS dokumente štampati kao nefiskalne dokumente** – program će nefiskalne dokumente štampati na fiskalni printer kao nefiskalni tekst. Ako ova opcija nije označena, program će nefiskalne dokumente štampati na POS printer koji je podešen u opcijama programa. Pod nefiskalnim dokumentima misli se na izvještaje koje generira program a podešeni su da se štampaju na POS printer. Potrebno je provjeriti da li izabrani fiskalni printer podržava štampanje nefiskalnog teksta.

- **Tražiti potvrdu kod štampanja nefiskalnih dokumenata** – ako je opcija uključena program će tražiti potvrdu kod svakog štampanja nefiskalnog dokumenta. Ako korisnik ne potvrdi štampanje nefiskalnog dokumenta program će dokument slati na POS printer.
- **Na fiskalni printer slati podatke o popustu** – ovime se podešava način prodaje sa popustom. Ako je opcija označena, fiskalnom drajveru se šalju podaci o stvarnoj cijeni i popustu. Ako opcija nije označena, fiskalnom drajveru se šalje preračunata cijena, odnosno cijena sa uračunatim popustom. Potrebno provjeriti da li izabrani fiskalni printer podržava prodaju sa popustom.
- **Ne slati podatke o kupcu na fiskalni printer** – ako je opcija uključena, podaci o kupcu se neće slati na fiskalni printer iako su izabrani u programu. Koristi se ako se vodi evidencija o kupcima a nema potrebe da se ti podaci šalju na fiskalni printer. Moguće je da neki fiskalni printeri prave grešku kod slanja podataka o kupcima ako je u pitanju maloprodaja tako da i u tom slučaju ova opcija treba biti uključena.
- **Brisati odgovor od fiskalnog printer** – briše odgovor od fiskalnog printera. Ova opcija bi u normalnom radu trebala da bude uključena jer taj odgovor program provjerava nakon slanja komande na fiskalni printer i nakon toga taj odgovor više nije potreban. Opcija se može isključiti u slučaju nekih problema su radu fiskalnog printera da bi se moglo vidjeti koji odgovor šalje fiskalni printer.
- **Očistiti direktorij kod prijave** – ako je ova opcija uključena program će kod svake prijave radnika obrisati sve fajlove u direktorijima koji služe za komunikaciju sa fiskalnim printerom. Vrijedi kao i za prethodnu opciju, treba biti uključena u normalnom radu jer u trenutku prijave fajlovi koji se nalaze u navedenim direktorijima nemaju nikakvu svrhu jer, ili su trebali biti obrađeni do tada ili je nastala neka greška.
- **Maksimalna dužina naziva artikla** – maksimalna dužina naziva artikla koju podržava izabrani fiskalni printer. Program će nakon izbora drajvera za fiskalni printer sam upisati ovaj podatak ali je poželjno isti provjeriti u dokumentaciji fiskalnog printera. Inače ovaj podatak je bitan jer se na osnovu njega vrši provjera postojanja dva ili više artikala sa istim imenom. Takođe kod slanja naziva artikla na fiskalni printer, program neće slati cijeli naziv kako je uneseno u program nego samo ovaj broj znakova.
- **Ne slati iznos za plaćanje na fiskalni printer** – ako je ova opcija uključena program neće slati iznos za plaćanje na fiskalni printer i u tom slučaju fiskalni printer podrazumijeva da je plaćeno onoliko koliko iznosi račun.
- **Pošalji komandu za otvaranje ladice nakon računa** – ako je ova opcija uključena program će nakon računa slati komandu fiskalnom printeru za otvaranje ladice.
- **IOSA** – ovdje treba unijeti IOSA broj koji je unesen u fiskalni printer prilikom fiskalizacije. Trenutno je ovaj podatak potrebno unijeti samo ukoliko se radi sa FPrintWin drajverom jer on zahtijeva slanje IOSA broja kod svakog računa.
- **Čekanje kod slanja na fiskalni printer (ms)** – unosi se vrijeme u milisekundama koliko će program čekati na preuzimanje komande od strane fiskalnog printera. Ukoliko komanda ne bude preuzeta u određenom vremenu, program će prekinuti čekanje i smatrati da komanda nije preuzeta. Ukoliko je ova vrijednost postavljena na nulu program će čekati neograničeno dugo. Preporučuje se da se ova vrijednost podesi na nulu a da se prekid čekanja radi ručno.
- **Čekanje na odgovor od fiskalnog printera (ms)** – unosi se vrijeme u milisekundama koliko će program čekati na dobijanje odgovora od strane fiskalnog printera. Ukoliko

odgovor ne stigne u određenom vremenu, program će prekinuti čekanje i smatrati da je došlo do neke greške. Ukoliko je ova vrijednost postavljena na nulu program će čekati neograničeno dugo. Preporučuje se da se ova vrijednost podesi na nulu a da se prekid čekanja radi ručno.

- **Grupisati račun kod slanja na fiskalni** – podešava se da li će se i kada kod slanja računa na fiskalni grupisati po tarifama i za svaku tarifu slati ukupan iznos kao jedan artikal. Kod grupisanja na fiskalnom neće biti navedeni pojedinačni artikli. Da bi ovo funcionisalo potrebno je u podacima o tarifama za svaku tarifu odrediti naziv i šifru artikla koji će se slati na fiskalni printer.
- **Kod grupisanja na fiskalni printer...** – ovdje se podešava kako će se slati podaci za grupisani račun. Može se podesiti da se uvijek šalje količina 1 a da se mijenja cijena ili da se šalje cijena uvijek 1 a da se količina mijenja u skladu sa ukupnim iznosom.
- **Grupisati iste artikle i za izračunavanje ukupnog iznosa koristiti** – ovdje se podešava grupisanje artikla u slučaju kada se jedan artikal šalje sa različitim cijenama. Problem kod ovakvog rada je u tome što neki fiskalni printeri ne podržavaju na jednom računu isti artikal sa različitom cijenom. Program će poslati podatke onako kako su kucani u programu ali fiskalni printer će prihvatiti samo jednu cijenu. Ovdje se može uključiti način rada gdje program grupiše taj artikal i preračuna cijenu i količinu tako da ukupan iznos bude isti kao da su stavke za taj artikal poslate posebno. Ako je izabrano da se za izračunavanje koristi količina, program će poslati cijenu 1 a količinu će podesiti. Ako je izabrano da se za izračunavanje koristi cijena, program će poslati količinu 1 a cijenu će podesiti. Ako je izabrano da se za izračunavanje koristi i količina i cijena, program će sabrati količine a cijenu će podesiti.
- **Direktorij za sistemske komande za FIPOS** – Podešava se direktorij koji se koristi u komunikaciji sa drajverom FIPOS.
- **Printer podržava slova sa kvakicama** – ovdje se podešava kako će se na fiskalni printer slati slova sa kvakicama. Ako se uključi ova opcija, slova sa kvakicama se normalno šalju. Ako je opcija isključena, šalju se ekvivalenti bez kvakica.
- **Nije potrebna inicijalizacija printera** – ne vrši inicijalizaciju printera. Neki printeri imaju mogućnost inicijalizacije gdje se podešavaju neke stvari kao što je trenutni korisnik. Kod česte promjene korisnika na kasi inicijalizacija nekada može biti smetnja u brzom radu te se na ovaj način može isključiti. Prije uključivanja ove opcije proučiti dokumentaciju fiskalnog drajvera.
- **Jedna grupa artikla za slanje na fiskalni** – podešava se jedinstvena grupa koja se šalje na fiskalni printer. Ukoliko ova opcija nije uključena, na fiskalni printer se šalje šifra grupe artikla. Inače, ovaj podatak se kod nekih fiskalnih drajvera zove „Grupa“ ili nešto slično dok se kod nekih zove „Odjeljenje“ tako da treba proučiti dokumentaciju fiskalnog drajvera te u zavisnosti od potreba korisnika izabrati način slanja grupe.

Prije nego što se počne prodavati

Prije nego što se počne raditi sa fiskalnim printerom potrebno je, osim gore navedenih podešavanja, unijeti određene podatke u program da bi program ispravno radio. Potrebno je uraditi sljedeće:

1. Izabrati **Podaci->Korisnici** i za svakog operatera, odnosno trgovca, koji je unesen u program, unijeti i šifru i lozinku koja će se koristiti za štampanje na fiskalnom printeru.

Provjeriti u dokumentaciji fiskalnog printera kako se operateri unose u fiskalni printer ili koji su podrazumijevani (default) podaci.

2. Izabrati **Podaci->Tarifni brojevi** i za svaku tarifu odrediti i vrstu tarife koja je definisana u fiskalnom printeru. Ukoliko se želi grupisanje veleprodajnog računa, ovdje je potrebno definisati naziv i šifru za grupni artikal koji će se koristiti za slanje na fiskalni printer.
3. Izabrati **Podaci->Jedinice mjere** i za svaku jedinicu mjere, unijeti oznaku za fiskalni printer. Provjeriti u fiskalnom printeru koje oznake se koriste za pojedine jedinice mjere.
4. Izabrati **Podaci->Načini plaćanja** i za svaku vrstu plaćanja odrediti vrstu plaćanja za fiskalni printer.
5. Ako fiskalni printer zahtijeva, unijeti artikle u fiskalni printer. Artikle unosimo u fiskalni printer izborom **Podešavanje->Fiskalni printer->Unesi artikle u fiskalni printer**.
6. Provjeriti ima li artikala čiji nazivi se podudaraju. U fiskalnom printeru svi artikli moraju imati jedinstven naziv. U slučaju da je u program uneseno više artikala sa istim nazivom, fiskalni printer može praviti probleme kod prodaje. Obzirom da je maksimalna dužina naziva artikla u fiskalnom printeru ograničena, zavisno od fiskalnog printera, nije dozvoljeno da se nazivi podudaraju u tom dozvoljenom broju slova. U tom slučaju potrebno je promijeniti nazive artikala tako da ne postoje dva artikla sa istim nazivom. Provjera artikala sa istim nazivom se može izvršiti tako što se otvori pregled artikala i iz menija izabere **Artikli->Provjera podataka->Pronađi duple nazive**. Prikazat će se prozor sa listom artikala čiji nazivi se podudaraju. Potrebno je mijenjati nazive artikala tako da se nazivi ne podudaraju. Nakon promjene naziva svih artikala potrebno je ponovo izvršiti provjeru naziva. Ovdje se takođe može izabrati opcija **Provjera podataka->Uredi razmake** čime će program kod naziva svih artikala ukloniti vodeće razmake a duple razmake će zamijeniti jednim razmakom (neki fiskalni printeri ne prihvataju nazive sa duplim razmacima). Ograničenja u pogledu naziva artikla treba provjeriti u dokumentaciji fiskalnog printera.

Greške kod rada sa fiskalnim printerom

Kod slanja podataka na fiskalni printer program provjerava da li je fiskalni drajver preuzeo podatke. Dok čeka na preuzimanje podataka ili dok čeka na odgovor od fiskalnog drajvera, program prikazuje odgovarajuću poruku. Slanje podataka na fiskalni printer i provjera odgovora bi trebalo da se završe veoma brzo. Program nema ograničenje u vremenu i čeka sve dok se podatak ne preuzme ili dok fiskalni drajver ne pošalje odgovor. Ako program čeka predugo, potrebno je provjeriti o čemu se radi. Ako fiskalni drajver nije pokrenut, kod pokretanja fiskalni drajver će vjerovatno preuzeti podatke i program će nastaviti sa radom. Čekanje programa se može i prekinuti ali u tom slučaju treba obratiti pažnju šta se radilo u momentu zastoja. Ako je zastoj nastao kod prodaje računa i račun nije poslan na fiskalni printer, taj isti račun ne treba ponovo unositi jer je on već unesen u program, već treba izabrati **Rad->Pregled računa** i izabrati **Računi->Štampaj ponovo fiskalni račun**. Prije ovoga provjeriti direktorij za slanje komandi na fiskalni printer jer je možda tamo još uvijek smješten fajl komande za fiskalni printer pa će fiskalni drajver po rješavanju problema sam odštampati račun.

Reklamirani račun

Reklamirani račun se radi kao storno račun, odnosno račun sa negativnim količinama. Ukoliko se štampa račun sa negativnim količinama, program će na fiskalni printer slati podatak da se radi o reklamiranom računu. Prije slanja podataka na fiskalni printer program će tražiti broj fiskalnog isječka koji se reklamira jer je isti potrebno poslati na fiskalni printer.

Izgled fiskalnog računa

Izgled fiskalnog računa nije moguće mijenjati jer program nema kontrolu nad štampanjem računa. Ono što je moguće podesiti je dodatni tekst koji se štampa nakon fiskalnog računa. Sadržaj tog teksta je moguće podesiti putem formata za štampu. Koristi se format za štampu računa ali se koristi samo polje **Kraj fiskalnog računa**. Može se podesiti da tekst bude različić za standardni i veleprodajni račun. Izrađeni format je potrebno snimiti a zatim u opcijama programa u dijelu **Formati za štampu** u polju **Tekst nakon računa** ili **Tekst nakon VP računa** izabrati prethodno snimljeni format za štampu.

Grupisanje računa

Računi se mogu na fiskalni printer slati na dva načina. Podrazumijevani način je da se na fiskalni printer šalju svi artikli sa računa onako kako su navedeni na računu. Drugi način je da se na fiskalni printer šalje samo ukupan iznos računa te se u ovom slučaju pored fiskalnog uglavnom radi i faktura na A4 formatu. Slanje na ovaj način se uključuje u opcijama programa stavkom **Grupisati račun kod slanja na fiskalni**. Obzirom da se ovim načinom slanja na fiskalni printer šalje artikal gdje se u zavisnosti od podešavanja mijenja cijena ili količina, potrebno je u podacima o tarifama odrediti za svaku tarifu naziv i šifru artikla koji će se koristiti za slanje ukupnih iznosa i koji će biti prikazani na fiskalnom računu. Prema trenutno važećem propisu tekst treba da glasi: "Stavke po fakturi-računu". Program šalje ukupan iznos za svaku tarifu kao zasebnu stavku. Kod ovog načina prikaza na fiskalnom računu je obavezno prikazati i broj fakture. Ovaj podatak je moguće prikazati kao nefiskalni tekst na kraju računa. Za ovo je potrebno u opcijama programa podesiti format koji se koristi za prikaz teksta na kraju računa. Uz program se distribuira format naziva **#DEF#_FiskalniGrupni** koji sadrži tekst "Broj računa-fakture: xxx" gdje xxx predstavlja broj računa. Naravno, format je moguće proizvoljno kreirati i mijenjati.

Dodatne komande za fiskalni printer

Izborom **Podešavanje->Fiskalni printer** mogu se odraditi sljedeće stvari:

Unesi depozit u kasu – unos novca u kasu, traži se iznos novca za unos i šalje komanda fiskalnom printeru za unos novca. Fiskalni printer treba da štampa potvrdu o unosu.

Izvadi depozit iz kase – uzimanje novca iz kase, traži se iznos novca i šalje komanda fiskalnom printeru za uzimanje novca iz kase. Fiskalni printer treba da štampa potvrdu o uzimanju novca.

Unesi artikle u fiskalni printer – šalje sve artikle iz baze u fiskalni printer. Ovu komandu uglavnom ne treba koristiti jer fiskalni printer dodaje artikle u momentu prodaje.

Obriši artikle iz fiskalnog printera – šalje se komanda fiskalnom printeru za brisanje artikala.

Deblokiraj fiskalni printer – šalje se komanda za deblokiranje fiskalnog printera u slučaju zastoja. Trenutno se ova komanda koristi samo za fiskalne printere koji rade sa drajverom FPrintWin.

Posebne informacije i podešavanja za fiskalne printere

E-Link

U podešavanju drajvera treba pod **Opcije odgovora** uključiti stavku **U isti fajl**.

Stavka **Pretraži** treba da bude uključena.

Polje **Direktorij za komande** u kasi treba da pokazuje na isti direktorij kao i polje **Direktorij pretraživanja** u drajveru.

Polje **Direktorij za odgovor fiskalnog printera** u kasi treba da pokazuje na isti direktorij kao i polje **Direktorij odgovora** u drajveru.

Drajver vraća broj fiskalnog isječka i ukoliko štampanje računa prođe bez problema kasa će preuzeti broj fiskalnog isječka.

Tring (XML)

Polje **Direktorij za komande** u kasi treba da pokazuje na direktorij koji je u podešavanjima drajvera pod **XMLPutanjaKomandi**.

Polje **Direktorij za odgovor fiskalnog printera** u kasi treba da pokazuje na direktorij **Odgovori** unutar direktorija koji je definisan u **XMLPutanjaKomandi**. Ukoliko navedeni direktorij ne postoji potrebno ga je kreirati.

U podešavanjima drajvera **XMLTimer** treba postaviti na **3**.

Drajver vraća broj fiskalnog isječka i ukoliko štampanje računa prođe bez problema kasa će preuzeti broj fiskalnog isječka.

Tring (COM)

Ne koristiti.

FPrint Win

U podešavanju drajvera treba da bude uključena opcija **Resident mode**. U polju **Executable file name** treba da stoji ***.txt**. U polju **Executable file options** treba da bude izabrano **Delete file**. Polje **Answer file name** treba da bude prazno. U polju **Answer file options** treba da bude izabrano **Constant name**. Polje **Answer in the same file** treba da bude isključeno.

Polje **Direktorij za komande** u kasi treba da pokazuje na isti direktorij kao i polje **Executable file directory** u drajveru.

Polje **Direktorij za odgovor fiskalnog printera** u kasi treba da pokazuje na isti direktorij kao i polje **Answer file directory** u drajveru.

U polje **Posebno->IOSA** treba unijeti IOSA broj koji je korišten prilikom fiskalizacije uređaja.

Drajver vraća broj fiskalnog isječka i ukoliko štampanje računa prođe bez problema kasa će preuzeti broj fiskalnog isječka.

Tremol

U podešavanju drajvera polja **Successfully executed** i **Error in execution** ne smiju pokazivati na isti direktorij kao polje **Incoming directory**.

Polje **Direktorij za komande** u kasi treba da pokazuje na isti direktorij kao i polje **Incoming directory** u drajveru.

Polje **Direktorij za odgovor fiskalnog printera** u kasi treba da pokazuje na isti direktorij kao i polje **Direktorij za komande**.

Drajver vraća broj fiskalnog isječka i ukoliko štampanje računa prođe bez problema kasa će preuzeti broj fiskalnog isječka.

HCP Fiscal

Polje **Direktorij za komande** u kasi treba da pokazuje na isti direktorij kao i polje **Folder in** u drajveru.

Polje **Direktorij za odgovor fiskalnog printera** u kasi treba da pokazuje na isti direktorij kao i polje **Folder out** u drajveru.

Drajver vraća broj fiskalnog isječka i ukoliko štampanje računa prođe bez problema kasa će preuzeti broj fiskalnog isječka.

F-Link

U podešavanju drajvera stavka **Zipuj datoteke odgovora** treba biti isključeno. Polje **Premjesti isprintane datoteke** treba biti uključeno. U polju **Datoteka odgovora** treba biti izabrano **Preimenuj datoteku**. Polje **Pretraži** treba da bude uključeno.

Polje **Direktorij za komande** u kasi treba da pokazuje na isti direktorij kao i polje **Mapa** u drajveru.

Polje **Direktorij za odgovor fiskalnog printera** u kasi treba da pokazuje na direktorij **Printed** unutar direktorija na koji pokazuje polje **Mapa**. Ukoliko navedeni direktorij ne postoji potrebno ga je kreirati.

Ukoliko iz nekog razloga drajver ne dozvoljava uključivanje polja **Premjesti isprintane datoteke**, ili ga u toku rada isključuje, što je primijećeno u nekim slučajevima, polje **Direktorij za odgovor fiskalnog printera** u kasi treba da pokazuje na isti direktorij kao i polje **Direktorij za komande**.

Drajver vraća broj fiskalnog isječka i ukoliko štampanje računa prođe bez problema kasa će preuzeti broj fiskalnog isječka.

Fiskal

U podešavanju drajvera u fajlu **database.ini** u polju **DRIVERNAME** treba upisati **DIGITLOCALTXT**.

Polje **Direktorij za komande** u kasi treba da pokazuje na isti direktorij kao i podatak **LOCALDIR** u fajlu **database.ini**.

Polje **Direktorij za odgovor fiskalnog printera** u kasi može biti prazno.

Drajver ne vraća broj fiskalnog isječka.

Prije početka rada sa fiskalnim printerom potrebno je kreirati bazu podataka za Fiskal. Potrebno je otvoriti pregled artikala i iz menija izabrati **Artikli -> Fiskalni printer -> Kreiraj bazu za Fiskal**.

IDriver

Polje **Direktorij za komande** u kasi treba da pokazuje na **C:\Temp**.

Polje **Direktorij za odgovor fiskalnog printera** u kasi treba da pokazuje na **C:\Temp**.

Drajver vraća broj fiskalnog isječka i ukoliko štampanje računa prođe bez problema kasa će preuzeti broj fiskalnog isječka.

FisLINK

Polje *Direktorij za komande* u kasi treba da pokazuje na **\\MetaLINE\\Exch\\Lnk\\To_FPI**.

Polje *Direktorij za odgovor fiskalnog printera* u kasi treba da pokazuje na **\\MetaLINE\\Exch\\Lnk\\From_FPI**.

F-IPOS

Polje *Direktorij za komande* u kasi treba da pokazuje na **C:\\IPOS\\BON**.

Polje *Direktorij za odgovor fiskalnog printera* u kasi treba da pokazuje na **C:\\IPOS\\FROMCAM**.

Polje *Direktorij za sistemske komande za IPOS* u kasi treba da pokazuje na **C:\\IPOS\\TOCAM**.

FisCTT

Polja *Direktorij za komande* i *Direktorij za odgovor fiskalnog printera* u kasi treba da pokazuju na radni direktorij FisCTT interfejsa.

Fiskalizacija u Hrvatskoj

Program je prilagođen za rad u Hrvatskoj gdje se u momentu izrade računa izračunava zaštitni kod i šalju propisani podaci o računu putem internet veze u Centralni informacijski sistem Ministarstva finansija (CIS) a CIS vraća jedinstveni identifikator računa (JIR) koji se upisuje u bazu podataka.

Da bi JIR i zaštitni kod bili prikazani na računu potrebno je izmijeniti format koji se koristi za štampanje računa, odnosno dodati polja koja prikazuju JIR i zaštitni kod. Uz program se distribuira format **#DEF#_FiskalHR** koji sadrže potrebne podatke.

U slučaju nemogućnosti slanja podataka u CIS zbog problema u komunikaciji, moguće je odustati od fiskalizacije i u tom slučaju će se štampati račun bez JIR-a. Nefiskalizovani računi će biti fiskalizovani čim to bude moguće. Program prilikom pokušaja fiskalizacije prikazuje poruke o eventualnim greškama. Ukoliko se radi o greški koju je moguće otkloniti odmah, nije potrebno prekidati pokušaj fiskalizacije nego je dovoljno otkloniti grešku. Na primjer ako u toku fiskalizacije program prikaže poruku da nema internetskog pristupa dovoljno je riješiti taj problem bez zatvaranja programa ili prekida fiskalizacije i program će fiskalizovati račun.

Program će nefiskalizovane račune automatski fiskalizovati čim to bude moguće. Naknadna fiskalizacija računa se odvija u pozadini i ne ometa korisnika. Prilikom pokretanja programa će se fiskalizovati nefiskalizovani računi izdati u posljednjih x sati (gdje se x podešava kako je kasnije navedeno). Podatak o broju nefiskalizovanih računa, a koji se mogu naknadno fiskalizovati, se prikazuje u statusnoj traci programa.

Račun se može naknadno fiskalizovati i iz pregleda računa gdje će iz menija **Računi -> Fiskalizacija HR** biti moguće odabrati jednu od sljedećih stavki:

- **Naknadno fiskaliziranje** – koristi se za fiskaliziranje računa koji je završen i štampan bez JIR-a. U podacima koji se šalju na CIS se naznačava da se radi o naknadnoj fiskalizaciji.
- **Fiskaliziranje neštampanog računa** – koristi se za slanje računa na fiskalizaciju ukoliko isti iz nekog razloga nije štampan. Ovo se može koristiti ukoliko iz nekog razloga račun

gdje je nastala greška kod fiskalizacije nije štampan. U podacima koji se šalju na CIS se ne naznačava da se radi o naknadnoj fiskalizaciji.

Ove komande su iz vremena kada su se nefiskalizovani računi naknadno fiskalizovali ručno i predviđene su za uklanjanje u narednim verzijama.

Za podešavanje programa izabrati **Podešavanje -> Opcije programa -> Fiskalni printer -> HR**. Aktiviranjem polja **Fiskalizacija aktivna** uključuje se fiskalizacija računa.

Na strani **CIS** podešava se sljedeće:

- **Adresa CIS-a porezne uprave** – adresa na koju se šalju podaci. Ovdje se može izabrati jedna od unesenih adresa ili unijeti nova. Već unesene adrese su testna i produkcijska adresa važeće u momentu izrade uputstva.
- **OIB obveznika** – unosi se OIB obveznika koji koristi program
- **U sistemu PDV** – uključuje se u zavisnosti da li je obveznik u sistemu PDV ili ne.
- **Specifična namjena (račun)** – Predviđeno za dostavljanje podatka za kojim se ukaže potreba naknadno.

Na strani **Certifikat** se bira certifikat koji se koristi za potpisivanje:

- **Izaberi** – bira se certifikat instaliran u sistem.
- **Certifikat iz fajla** – bira se certifikat spremljen u datoteku u formatu PKCS #12.
- **Prilagodi certifikat za SHA-256** – Ako trenutni certifikat na podržava potpisivanje koristeći SHA-256, ova komanda omogućava prilagođavanje istog. Komada radi i za certifikat u fajlu i certifikat u sistemu.

Na strani **Poslovni prostor** unose se podaci vezani za poslovni prostor.

Na strani **Opcije** podešava se:

- **Čekanje na fiskalizaciju računa** – unosi se vrijeme u sekundama koliko će program čekati na fiskalizaciju računa. Ako ne uspije fiskalizacija računa u tom vremenu, program nastavlja rad. Ako se unese vrijednost 0, program će pokušavati fiskalizovati račun dok se ručno ne prekine.
- **Čekanje prilikom komunikacije sa serverom** – unosi se vrijeme u sekundama koliko će program čekati prilikom komunikacije sa CIS-om.
- **Automatska fiskalizacija računa u zadnjih** – vrijeme u satima nakon koliko će program automatski fiskalizovati račune. Računi stariji od podešenog broja sati neće biti fiskalizovani.
- **Oznaka za porez na potrošnju** – unosi se tekst koji će se koristiti kao oznaka za porez na potrošnju na računu u dijelu za poreze. Ovaj tekst bi inače trebao biti 'Porez na potrošnju' međutim, zavisno od širine papira, može se desiti da neće biti moguće prikazati cijeli tekst na računu te ova opcija ostavlja mogućnost da se on odredi proizvoljno (na primjer 'Porez na potr.', 'Por. na potr.' i sl.) umjesto da program jednostavno 'odsiječe' dio koji se ne može prikazati.

- **Spremati XML fajlove** – podešava se spremanje XML fajlova koji se šalju poreznoj upravi kao i odgovora od porezne uprave. Fajlovi neće biti spremeni ukoliko nije određen direktorij gdje će se spremati.
- **URL za provjeru računa** – url koji se ugrađuje u QR kod a služi za provjeru računa.

Fiskalizacija u Republici Srpskoj

Podržana je fiskalizacija korištenjem OFS P5 EFU – ESIR API (uputstvo za API na <https://api.ofs.ba>). Program komunicira sa uređajem i fiskalizira račune. Štampanje računa je moguće na printeru integrisanom u uređaj ili na samostalnom POS printeru.

Za podešavanje potrebno otvoriti **Podešavanje -> Opcije programa -> Fiskalizacija -> RS**.

- **Fiskalizacija aktivna** - aktivira se fiskalizovanje računa.
- **URL za ESIR API** - adresa i port gdje se šalju zahtjevi na ESIR.
- **API ključ za ESIR API** - ključ za komunikaciju sa ESIR-om. Ako ESIR nije podešen da zahtijeva ključ, ovo polje ostaviti prazno.
- **Štampanje računa na ESIR** - ako je opcija uključena, računi će se štampati na štampaču integrisanom u ESIR. Ako je opcija isključena, račun će se štampati na standardnom POS printeru koji je podešen kao printer za štampanje POS dokumenata. Ako se koristi POS printer potrebno je kao format za štampanje računa i predračuna izabrati **#DEF#_FiskalRS Slika**. Ovaj format štampa sliku računa onako kako je dobije od ESIR-a. Postojeći format je moguće prilagoditi ako je potrebno da se još nešto štampa nakon fiskalnog računa ali je bitno da se na podešavanju izgleda obavezno ostavi polje **RS slika** koje predstavlja sliku računa koju šalje ESIR. Ako je podešeno da se štampa na POS, potrebno je podesiti POS printer kako je opisano u dijelu *Kodovi za printer* na strani 9.
- **Slati bar kod** – uključuje se slanje bar koda u podacima za fiskalizaciju. Ako je slanje bar koda uključeno, kod će se slati ako ima 8 i više cifara. Ako bar kod ima manje od 8 cifara ili nije uključeno slanje bar koda, šalje se šifra artikla tako da se sa lijeve strane dopuni nulama do dužine od 8 cznakova.
- **Veličina slova standardnog teksta** – podešava se veličina slova koju će ESIR koristiti za kreiranje izgleda računa.
- **Veličina slova velikog teksta** – podešava se veličina slova koju će ESIR koristiti za ispis teksta koji mora biti ispisan većim slovima od standardnog teksta.
- **Testiranje** - ako je opcija uključena, računi će se štampati u načinu "treninga".

Program prije svakog štampanja računa provjerava da li je ESIR dostupan, da li je prisutan bezbjednosti element i da li je unesen PIN te ako PIN nije unesen traži unos.

U svrhu testiranja, program prilikom slanja računa na fiskalizaciju u privremeno folder sprema podatke koje šalje na ESIR i odgovor koji dobije. Fajlovi se spremaju u direktorij Temp unutar direktorija c:\ProgramData\Kasa. Ovi fajlovi mogu pomoći ukoliko dođe do nekih problema prilikom fiskalizacije. Fajlovi se brišu kod svakog izlaska iz programa. Fajlovi koji u nazivu imaju "_req" su podaci koje program šalje na ESIR a fajlovi koji u nazivu imaju "_res" su podaci koje ESIR vrati.

Na pregledu računa može se dobiti kopija računa koju daje ESIR, može se štampati račun onako kako je štampan prilikom izdavanja i može se dobiti faktura u pdf formatu kako je kreira ESIR.

Prije početka rada potrebno je osigurati da su ispravno unesene poreske stope i da im je ispravno određena oznaka za fiskalni printer.

Ako se rade računi sa određivanjem kupca, bitno je znati da se kao identifikator kupca koristi polje ID te je u to polje potrebno unijeti ispravan podatak. Ako se radi račun za kupca za kojeg nije unesen ID, račun će biti urađen bez kupca.

Web shop

Program ima mogućnost sinhronizacije stanja u programu i na web shopu. Podržani su web WooCommerce (REST API v3) ili Shopify (Admin API). Program periodično provjerava za koje artikle se promijenilo stanje i šalje informaciju na web shop. Za podešavanje potrebno otvoriti **Podešavanje -> Opcije programa -> Web sop.**

- **Aktivno** – uključuje se sinhronizacija stanja.
- **API key** – potrebno za WooCommerce, kreira se u administratorskom okruženju.
 - **WooCommerce** - kreira se u administratorskom okruženju.
 - **Shopify** – ne koristi se
- **API secret**
 - **WooCommerce** - kreira se u administratorskom okruženju.
 - **Shopify** - upisuje se Admin API access token aplikacije koja se kreira u Settings – Apps and sales channels – Develop aps. Aplikaciji je potrebno dodijeliti dozvole write_products, read_products, write_inventory, read_inventory.
- **Lokacija**
 - **WooCommerce** – ne koristi se.
 - **Shopify** – šifra lokacije na web shopu
- **Koristiti kao SKU** – koji podatak se koristi kao SKU, zavisi od toga šta se kod unosa artikla u web shop koristilo kao SKU, na osnovu ovog podatka se vrši sinhronizacija i ovaj podatak u programu treba biti isti kao SKU u web shopu.
- **Način izračuna stanja** – bira se način kako program određuje stanje koje se šalje na web shop.
 - **Sve** – kompletno stanje artikla.
 - **Bez jednog skladišta** – od ukupnog stanja se oduzima stanje na izabranom skladištu.
 - **Bez svih skladišta** – uzima se samo stanje artikala koji se ne nalaze ni u jednom skladištu.
 - **Jedno skladište** – stanje samo na izabranom skladištu.
 - **Sva skladišta** – stanje ukupno po svim skladištima.
- **Interval...** – interval u kojem se vrši povjera stanja.
- **Broj otvorenih konekcija** – broj konekcija koje će program koristiti za spajanje na web shop.

- **Ažuriranje cijena** – ako je uključeno, cijene na web shopu će biti usklađene sa cijenama u programu.

U zavisnosti od načina izračuna stanja, moguće je podesiti program tako da se na web shop ne šalje stanje naručene i rezervisane robe. Za naručenu robu se može raditi međuskladišnica ili predračun pa na osnovu njega međuskladišnica čime se naručena roba premješta na posebno skladište namijenjeno za rezervisanu robu a podesi se da se na web shop šalje stanje umanjeno za to skladište gdje se premješta naručena roba. Kada se roba otprema i radi račun, skidanje sa stanja te rezervisane robe se može uraditi na dva načina:

- Vratiti robu sa tog skladišta na jedan od gore navedenih načina putem međuskladišnice.
- Kod izdavanja računa izabrati skladište za rezervisanu robu.

Program evidentira artikle za koje je poslao stanje na web shop i šalje samo one artikle za koje se stanje promijenilo od zadnjeg stanja. Ukoliko se desi neka značajnija promjena na web shopu bez znanja programa, može doći do poremećaja u sinhronizaciji jer program ne zna da se nešto promijenilo. U tom slučaju je potrebno obrisati sve podatke vezano za sinhronizaciju što se radi u direktnoj izmjeni podataka na **Podešavanje -> Baza podataka -> Direktna izmjena podataka -> Dodatno -> Brisanje podataka za web shop**. Ovime sinhronizacija kreće iz početka i program će na web shop poslati svaki artikal.

Server

Program ima ugrađen Web server koji omogućava pristup i obavljanje određenih zadataka preko internet preglednika. Servisi koji su trenutno dostupni su WebKonobar, WebSQL i WebApi.

Servisu se pristupa tako što se u internet preglednik unese adresa u formatu *http://server:port* ili *https://server:port* (u slučaju korištenja SSL) gdje je *server* IP adresa ili mrežni naziv računara na kojem je program instaliran a *port* je broj koji je podešen za pojedini servis.

Podešavanja

Server se podešava na **Podešavanje -> Opcije programa -> Server**. Na stranici **Podešavanje servera** se podešavaju sljedeće opcije:

- **Naziv firme** – podešava se naziv firme koji će se prikazivati kod udaljenog pristupa.
- **Koristiti SSL** – uključuje se pristup preko SSL veze. SSL veza je sigurnija ali zahtijeva posjedovanje SSL certifikata.
- **SSL Certificate** – putanja do fajla sa SSL certifikatom
- **SSL Key** – putanja do fajla sa SSL ključem
- **SSL Password** – lozinka za pristup SSL certifikatu, ukoliko je ista definisana kod kreiranja certifikata

WebKonobar

Omogućava primanje narudžbi od gosta, praćenje narudžbi u pripremi, štampanje računa i evidentiranje naplate koristeći mobilni telefon i internu mrežu. Sistem je predviđen da radi tako da jedan konobar može preuzimati narudžbe a neko drugi već može pripremati naručeno. Konobar se prijavljuje koristeći svoj username i lozinku.

Način rada

Konobar na telefonu bira sto za koji unosi narudžbu i bira artikle koji se naručuju. Narudžbe se nalaze na telefonu sve dok se ne pošalju na server. Kada se pošalje na server narudžba se može vidjeti na ostalim uređajima u dijelu za pregled narudžbi. Stavka narudžbe može imati status **Naručeno** (plava), **Spremno** (žuta) i **Preuzeto** (zeleno). Svi korisnici mogu mijenjati status stavki i svi korisnici inicijalno vide sve narudžbe i sve stavke (ovo se može podesiti na svakom uređaju). Predviđeno je da u kuhinji ili na šanku mijenjaju status u **Spremno** (žuta) a konobar da mijenja u **Preuzeto** (zeleno). Kada se izda račun na računar narudžba nestaje sa svih uređaja. Što se tiče programa promjena statusa nije obavezna, na primjer konobar ne mora mijenjati status ako će odmah raditi račun jer će narudžba svejedno nestati kada se račun izradi ali pomaže konobaru da brzo vidi ima li "žutih" stavki koje treba preuzeti. Konobar može izraditi račun i sa telefona, trenutno su podržani fiskalni drajveri Tring XML, FPrintWin i Tremol. Nakon izrade računa, konobar ima pregled neplaćenih računa te može evidentirati plaćanje.

Serveru se pristupa unosom IP_ADRESA:PORT gdje je IP_ADRESA IP adresa računara na kojem je program a PORT je port koji je podešen u programu, port je inicijalno postavljen na 8080 i nije ga potrebno mijenjati osim ako nešto već koristi taj port na računaru.

Na uređajima na kojima se samo gledaju narudžbe (kuhinja ili šank) na isti način se pristupi prvi puta jer se na taj način može podesiti način rada na uređaju. Nakon toga se može pristupiti na IP_ADRESA:PORT/narudžbe. Na uređaju se može podesiti da automatski otvara ovu adresu tako da korisnik ne mora svaki puta birati komandu za otvaranje narudžbi. Ovo je posebno korisno ako je u kuhinji, na primjer, TV uređaj gdje se ne vrši promjena statusa nego samo praćenje narudžbi.

Na uređaju koji koristi konobar se takođe može brzo otvoriti naručivanje putem adrese IP_ADRESA:PORT/narucivanje. Za ovu adresu se može napraviti shortcut tako da se odmah otvara umjesto da se otvori početna strana gdje je potrebno kliknuti na **Naručivanje**.

Podešavanje programa

Za podešavanje potrebno otvoriti **Podešavanje** -> **Opcije programa** -> **Server** -> **Konobar**

Aktivno – aktivira se server

Port – port za pristup serveru. Serveru se pristupa sa IP_ADRESA:PORT

Ključ za generisanje tokena – koristi se za izradu i provjeru tokena, ako je token generisan sa jednim ključem i kasnije se ključ promijeni tokeni neće važiti. Promjena ključa je jednostavan način za proglašiti sve tokene nevažećim.

Trajanje tokena za korisnike – vrijeme koliko vrijedi tokena koji dobije korisnik/konobar prilikom prijave. Korisnik se neće morati prijavljivati onoliko koliko traje token. Inicijalno je postavljeno na 0 što znači da token vrijedi zauvijek.

Trajanje tokena za narudžbe bez prijave – vrijeme koliko vrijedi token koji se dobije na uređaju koji neće koristiti korisnici/konobari nego će na primjer biti u kuhinji i na tom uređaju korisnik ne mora biti prijavljen. Na uređaju bez prijavljenog korisnika nije moguće kreirati narudžbe.

Praćenje pripreme u pozadini – ako je uključeno program će periodično provjeravati stanje pripreme/narudžbi u pozadini i slati nove informacije svim uređajima. Ako ovo nije uključeno, program će svim uređajima slati narudžbe kada korisnik na nekom uređaju izvrši neku radnju (unese narudžbi ili promijeni status stavke).

Narudžbu dodati na sto ako postoji – ako je ova opcija uključena i konobar pošalje narudžbu za sto za koji je već otvorena priprema, stavke će se dodati na tu pripremu. Ako ovo nije uključeno kreirat će se nova narudžba.

Štampati pripremu – slanjem narudžbe štampa se i priprema kako je podešeno u opcijama programa.

Štampati račun – slanjem narudžbe odmah se štampa račun.

Dozvoljena izrada računa – omogućava izradu računa putem telefona.

Evidentirati račune kao neplaćene – račun koji kreira konobar putem telefona će biti evidentiran kao neplaćen te će ga biti moguće na telefonu vidjeti na pregledu neplaćenih računa i evidentirati plaćanje.

Podešavanje uređaja

Podešavanje se bira klikom na ikonicu gore desno na početnoj strani.

Tastatura za izbor stola – inicijalno je postavljeno da se kod biranja stola ponudi lista stolova onako kako su uneseni u program i korisnik bira željeni sto. Ako se uključi ova opcija kod biranja stola će biti prikazana numerička tastatura i sto će se birati kucanjem broja koji predstavlja šifru stola u programu. Ovaj način je u nekim slučajevima brži, na primjer ako ima puno stolova lakše je ukucati neki dvocifreni broj nego skrolati na listi.

Tastatura za izbor artikla – artikli se mogu birati na dva načina. Jedan je biranjem grupa i podgrupa onako kako su definisane na TouchScreen ekranu u programu. Drugi način je pretraga po nazivu s tim da se koristi T9 tastatura gdje svaka cifra predstavlja nekoliko slova tako da je pretraga brza. Ovdje se samo postavlja inicijalni način biranja artikla, kod biranja artikla se način biranja može brzo mijenjati i oba se mogu koristiti bez obzira kako je ovdje podešeno.

Broj artikala – podešava se broj artikala koji će inicijalno biti prikazan kod biranja tastaturom ako je pronađeno više artikala. Ovaj broj ne treba biti previše velik jer će prikaz pronađenih artikala biti sporiji.

Kod izbora praznog stola otvori artikle – ako ova opcija nije uključena, nakon što korisnik izabere sto na kojem nema narudžbe (u telefonu, ne na serveru) bit će samo prikazan tekst da nema stavki, za unos artikala potrebno je kliknuti na ikonicu za biranje artikala. Ako je ova opcija uključena, nakon biranja stola odmah će se otvoriti biranje artikala.

Obavezan sto – ako je uključeno neće biti moguće unositi artikle na narudžbu ako nije izabran sto.

Vrijeme čuvanja podataka u spremniku – sistem za naručivanje traži neke podake od servera kao što su lista artikala, lista stolova, grupe i podgrupe sa TouchScreen ekrana. Da bi server bio što manje opterećen ovi podaci se čuvaju na uređaju i ovdje se podešava vrijeme koliko se podaci čuvaju. Znači, nakon što uređaj prvi puta preuzme podatke, uređaj će ih ponovo tražiti tek nakon što istekne vrijeme podešeno ovdje. Preporučeno je ovdje postaviti veću vrijednost da se ne opterećuje server bez potrebe. U slučaju promjene podataka (unos artikla, brisanje artikla, promjena artikala na TouchScreen ekranu...) spremljeni podaci se mogu obrisati na uređaju.

Brisanje spremnika – brisanje privremeno spremljenih podataka, po potrebi će biti traženi od servera.

Brisanje narudžbi – brisanje svih narudžbi koje se nalaze na uređaju.

Dozvola preuzimanja tokena – kada se prvi puta otvori pregled narudžbi na nekom uređaju na kojem se neće prijavljivati korisnik, taj uređaj nema token za pristup i na ekranu će biti prikazana poruka o tome i ponuđeno preuzimanje tokena. Da bi se token mogao preuzeti neki korisnik sa svog uređaja treba da odobri preuzimanje tokena i to se radi ovom komandom. Nakon odobravanja, na drugom uređaju će biti moguće preuzeti token u narednih 10 sekundi.

Preuzmi token – ovom komandom prijavljeni korisnik može preuzeti token za pregled narudžbi i taj token će se koristiti za pregled narudžbi i kada se korisnik odjavi.

Obrisi token – ovime se briše token za pregled narudžbi.

Sakrij narudžbe sa stavkama – ako sve stavke neke narudžbe imaju neki od ovdje označenih statusa takva narudžba neće biti prikazana. Od cijele organizacije zavisi kako će se ovo podesiti. Na primjer, u kuhinji se može uključiti Preuzeto i u tom slučaju im se neće prikazivati narudžbe gdje su sve stavke preuzete a može se uključiti Spremno i Preuzeto i u tom slučaju se neće prikazivati narudžbe gdje sve imaju jedan od ta dva statusa.

Sakrij stavke – ovdje se bira koje stavke se neće vidjeti. Na primjer, u gornjoj opciji se može u kuhinji uključiti Preuzeto i u tom slučaju će narudžbe gdje su sve stavke preuzete neće vidjeti ali ako je jedna stavka preuzeta ona će se vidjeti. Ako se ovdje uključi Preuzeto, takva narudžba će se vidjeti (jer ima stavki koje nisu preuzete) ali će pojedinačne stavke sa statusom Preuzeto biti skrivene.

Sakrij grupe artikala – ovdje se navode grupe artikala za koje se ne želi prikaz.

Samo narudžbe korisnika – ako je uključeno, na pregledu narudžbi prikazuju se samo narudžbe trenutno prijavljenog korisnika. U zavisnosti od organizacija rada korisno da konobar vidi samo svoje narudžbe i da lakše prati status.

Brza promjena statusa – promjena statusa se radi klikom na stavku. Ako je ova opcija isključena bit će ponuđena tri dugmeta za izbor željenog statusa. Ako je ova opcija uključena promjena sa "unaprijed" (Naručeno -> Spremno -> Preuzeto) se radi klikom na desnu polovicu stavke a promjena "unazad" (Preuzeto -> Spremno -> Naručeno) se radi klikom na lijevu polovicu stavke.

Vibracija kod promjene – uključuje se vibracija prilikom brze promjene stavke.

Zabranjene promjene statusa – ovime se promjena statusa može ograničiti Naručeno <-> Spremno ili Spremno <-> Preuzeto. U zavisnosti od organizacije posla, u kuhinji bi se moglo ograničiti tako da oni ne mogu mijenjati status prema Preuzeto a konobar da ne može mijenjati na Spremno.

Zabrana podešavanja – ovime se zabranjuje podešavanje na uređaju ako neki korisnik nije prijavljen. Predviđeno da se korisnik prijavi, izvrši željena podešavanja, preuzme token, uključi zabranu i odjavi se. Nakon toga se na uređaju mogu pratiti narudžbe u skladu sa onime kako je podešeno.

Naručivanje

Klikom na ikonicu stola bira se sto. Sto se bira u zavisnosti od toga kako je podešeno, ili biranjem stola sa liste ponuđenih stolova ili unosom broja stola. Kod unosa broja stola, uneseni sto mora postojati, odnosno mora biti unesen u program.

Nakon izbora stola biraju se artikli. Ako je podešeno, nakon izbora praznog stola će se odmah otvoriti prozor za biranje artikala. U zavisnosti od toga kako je podešeno, inicijalno će se artikal birati ili biranjem grupe, podgrupe pa artikla kao u programu na TouchScreen ekranu ili kucanjem naziva. Naziv se kuca koristeći T9 tastaturu gdje svaka cifra predstavlja tri slova

i kucanjem naziva bit će prikazani svi artikli koji u nazivu imaju neku kombinaciju tih slova. Inicijalno je prikazano onoliko artikala koliko je podešeno a ostali se učitavaju klikom na Učitaj još. Klikom na artikal dodaje se jedan na narudžbu.

Na pregledu narudžbe može se kliknuti na stavku i otvara se dodani panel sa komandama gdje se može količina smanjiti ili povećati ili se može stavka obrisati. Desno se nalazi dugme (strelica dole) kojim se otvaraju moguće napomene onako kako su definisane u programu. Klikom na napomenu ista se prenosi ispod naziva artikla, moguće je prenijeti više napomena. Klikom na napomenu ispod naziva artikla ista se uklanja i vraća na donji panel.

Ako na stavci ima više od jednog artikla a napomena se želi samo za jedan artikal, ili se žele različite napomene za više artikala, klikne se na dugme dvije strelice čime se izdvaja jedan artikal u zasebnu stavku na kojoj se mogu izabrati željene napomene.

Narudžba se šalje klikom na Slanje i potvrdom na Potvrdi.

Ikonica TV mijenja izgled u zavisnosti da li ima spremnih stavki. Ako nema spremnih stavki, ikonica prikazuje prazan ekran, ako ima stavki, ekran će biti ispunjen. Klikom na ikonicu TV brzo se prebacuje na pregled narudžbi gdje se klikom na ikonicu Korpa brzo prebacuje na naručivanje.

Na pregledu poslanih narudžbi za svaku narudžbu može se otvoriti dodatni panel sa komandama gdje se može izabrati komanda za izradu računa. Ovom komandom konobar može izraditi račun bez potrebe za prijavom u program.

Na pregledu neplaćenih računa konobar može evidentirati plaćanje računa tako što željeni račun povuče ulijevo.

WebSQL

Omogućava pregled i izmjenu podataka iz programa putem web interfejsa ili slanjem http zahtjeva. Na ovaj način se može tražiti izvršavanje nekog od SQL izvještaja koji su objašnjeni u dijelu *SQL izvještaji* na strani 62 ili se može tražiti izvršavanje proizvoljnog SQL upita. Upit za pregled podataka mora počinjati riječju **SELECT**. Upit za izmjenu podataka (**UPDATE** ili **INSERT**) se može koristiti ukoliko su takvi upiti odobreni za određenu tabelu.

Opcije za podešavanje su:

- **Aktivno** – uključuje se servis
- **Port** – port na kojem server radi
- **Korisničko ime** – korisničko ime za pristup izvještajima
- **Lozinka** – lozinka za pristup izvještajima
- **Dozvoljen INSERT** – tabele za koje je dozvoljeno izvršiti komandu INSERT
- **Dozvoljen UPDATE** – tabele za koje je dozvoljeno izvršiti komandu UPDATE

Korisničko ime i lozinka se podešavaju nezavisno od podataka za korisnike programa i korisnici ne mogu koristiti podatke koje koriste za prijavu u program. Ukoliko korisničko ime i lozinka nisu definisani, neće biti moguće spojiti se na servis.

Tabele za dozvolu komande se unose tako da je svaka tabela u zasebnom redu. Upit koji mijenja podatke mora imati naziv tabele odvojen sa razmakom sa obje strane. Ovo je i inače slučaj sa UPDATE upitom koji izgleda ovako

UPDATE tabela SET polje=vrijednost...

međutim kod INSERT upita nije dozvoljeno da upit izgleda ovako

```
INSERT INTO tabela(polje...) VALUES (vrijednost..)
```

nego treba da izgleda ovako

```
INSERT INTO tabela (polje...) VALUES (vrijednost..)
```

Podaci se mogu dobiti na dva načina: web interfejs i slanje http zahtjeva.

Za oba načina je potrebno obezbijediti pristup računaru na kojem je instaliran program. Ako se računaru pristupa iz lokalne mreže, url putem kojeg se pristupa je nešto kao

```
http://[IP adresa računara]:[port]
```

ili, ako se koristi SSL

```
https://[IP adresa računara]:[port]
```

Ako se računaru pristupa izvan lokalne mreže, potrebno je obezbijediti da zahtjev iz vana može doći do računara. Vjerovatno je potrebno podesiti port forwarding na ruteru i saznati vanjsku IP adresu rutera te za pristup koristiti IP adresu ili neki servis za DDNS.

Za pristup putem web interfejsa potrebno je otvoriti web preglednik i unijeti url koji će dovesti do računara na kojem je instaliran program. Prikazat će se web interfejs gdje se može izabrati neki od SQL izvještaja ili unijeti proizvoljan SQL upit koji će dati željene podatke.

Za pristup putem http zahtjeva potrebno je slati odgovarajuće http GET zahtjeve i program će vratiti podatke u JSON obliku. Pristup putem http zahtjeva je pogodan za dalju automatizaciju ili poavezivanje sa nekim drugim sistemom. Na primjer, web aplikacija može preuzimati podatke o stanju artikala iz kase ili bilo koje druge podatke te ih prikazivati na stranici. Kod slanja GET zahtjeva koristi se Basic HTTP authentication te je za svaki zahtjev potrebno slati korisničko ime i lozinku definisanu u opcijama servisa.

JSON struktura koju program vraća sadrži polje **ok** koje može imati vrijednost **true** ili **false** u zavisnosti je li zahtjev uspio. U slučaju greške polje **ok** će imati vrijednost **false** a poruka o grešci će biti u polju **message**. Ostala polja zavise od toga koji se zahtjev šalje.

Zahtjevi koje program prihvata su sljedeći:

/firma.php

Program u polju **firma** vraća naziv firme koji je podešen u opcijama servera.

/reports.php

Program vraća listu dostupnih izvještaja u polju **reports** koje predstavlja niz (array) gdje je svaki element niza objekat sa poljima **name** (naziv izvještaja) i **description** (opis izvještaja).

/params.php

Izvještaj za koji se traže parametri se prosljeđuje u polju **report**. Ovo polje mora biti jednako polju **name** iz liste izvještaja.

Program vraća listu potrebnih parametara za izabrani izvještaj u polju **params** koje predstavlja niz gdje je svaki element niza naziv parametra.

Na primjer, za dobijanje liste parametara za izvještaj **Pregled stanja** zahtjev treba da izgleda ovako:

```
/params.php?report=Pregled+stanja
```

/report.php

Izvještaj se prosljeđuje u polju **report**.

Parametri potrebni za izvještaj se proslijeđuju u poljima koja imaju naziv kao parametar.

Program izvršava izvještaj i vraća podatke. Ako je upit uspješno izvršen polje **ok** u odgovoru će biti **true**, ako se desila neka greška polje **ok** će biti **false** a polje **message** će sadržavati poruku o greški. Kolone se nalaze u polju **columns** koje predstavlja niz (array) gdje je svaki element niza objekat sa poljima **title** (naslov kolona) i **align** (način poravnanja: left, center, right). Podaci se nalaze u polju **rows** koje predstavlja niz (array) gdje je svaki element niza niz sa podacima za svaku kolonu

Na primjer, za izvršavanje izvještaja **Pregled stanja** koji zahtijeva parametar **vrijeme** zahtjev treba da izgleda ovako:

```
/report.php?report=Pregled+stanja&vrijeme=01.01.2018+08:00
```

/sql.php

SQL upit se proslijeđuje u polju **sql**.

Program izvršava upit i vraća podatke. Ako se radi o **SELECT** upitu, struktura podataka je ista ko i struktura podataka kod izvršavanja izvještaja. Ako se radi o upitu koji mijenja podatke, vraćaju se samo polja **ok** i **message**.

Na primjer, za izvršavanje upita

```
SELECT * FROM Artikli WHERE Stanje < 10
```

zahtjev treba da izgleda ovako:

```
/sql.php?sql=SELECT+%2A+FROM+Artikli+WHERE+Stanje+%3C+10
```

Dodaci

SQL varijable

Kod kreiranja SQL upita se mogu koristiti sljedeće varijable:

- **:CURRENT_TIME** – trenutno vrijeme
- **:CURRENT_DATE** – trenutni datum
- **:CURRENT_TIMESTAMP** – trenutni datum i vrijeme
- **:CURRENT_USER** - šifra aktivnog korisnika

Primjeri nekih SQL upita

Lista računa urađenih u toku dana:

```
SELECT * FROM Racuni WHERE CAST(Vrijeme AS DATE) = :CURRENT_DATE
```

Naziv trenutnog korisnika

```
SELECT Naziv FROM Users WHERE Sifra = :CURRENT_USER
```

Datum i vrijeme

```
SELECT CAST(:CURRENT_TIMESTAMP AS TIMESTAMP) Vrijeme  
FROM Users WHERE Sifra = (SELECT MAX(Sifra) FROM Users)
```

Kodovi za POS printere (ESC/POS)

Inicijalizacija štampača: 27,64

Uključi podebljana slova: 27,69,1

Isključi podebljana slova: 27,69,0

Uključi crvena slova: 27,114,1

Isključi crvena slova: 27,114,0

Rezanje papira: 27,109

Otvaranje ladice za novac: 27,112,1,50,100 ili 27,112,0,50,100 ili 7